

**ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ULUSLARARASI ANDLAŞMALARIN ONAYLANMASINDA TÜRK
HUKUKU ile IRAK HUKUKUNUN KARŞILAŞTIRILMASI**

AHMET KUDER ABBAS

EYLÜL 2015

Tez Başlığı: Uluslararası Andlaşmaların Onaylanmasında Türk Hukuku ile Irak
Hukukunun Karşılaştırılması

Tezi Hazırlayan: Ahmet Kuder ABBAS

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. Mehmet YAZICI
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Bu tezin yüksek lisans derecesini elde etmek için gerekli koşulları sağladığını onaylarım.

Prof. Dr. Mehmet TURHAN
Kamu Hukuku Anabilim Dalı Başkanı V.

Bu tez tarafımdan incelenmiş olup yüksek lisans tezi olarak uygun bulunmuştur.

Yrd. Doç. Dr. Uğur BAYILLIOĞLU
Tez Danışmanı

Tez Jüri Tarihi: 08/09/2015

Tez Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Ülkü HALATÇI ULUSOY (ANKARA Üni.)

Yrd. Doç. Dr. Uğur BAYILLIOĞLU (Çankaya Üni.)

Yrd. Doç. Dr. İlker KILIÇ (Çankaya Üni.)

ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, tez çalışmamda bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları bilimsel etik kurallar gözeterek ifade ettiğimi ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.

Ahmet Kuder ABBAS

İmza

Tarih 14/09/2015

TEŞEKKÜR

Akademik alıőmalar her zaman için yoğun bir emeiğin ve özverinin ürünüdür. Kendi dilinizden farklı dilde akademik çalışma yapmak ise oldukça zor bir iştir. Bu zorluğu benim için kolaylaştıran değerli danıőmanım Yrd. Doç. Dr. Uğur Bayıllıoğlu'na anlayıőı, hoőtörüsü ve tüm yardımları için candan teőtekkürlerimi sunarım.

Türkiye'de yaptığım çalıőmalarım boyunca kendilerinden uzakta özlemlerine katlanmak zorunda kaldığım çocuklarım, eőtım, babam ve ailemin diğer fertlerine bana verdikleri destek için çok teőtekkür ediyorum.

Her zaman okumamı isteyen ve bunun için elinden gelen her őeyi yapan, bugünleri görmesini çok istediğim canım annem, ruhun őad olsun, bu çalıőmamı anneme ithaf ediyorum.

ÖZET

Uluslararası antlaşmalar uluslararası hukukun temel kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Antlaşmalar hazırlama, imzalama, onaylama ve yayımlama gibi süreçlerden geçtikten sonra devletler nezdinde hukuki geçerlilik kazanırlar. Uluslararası hukukun oluşması ve uygulanması açısından uluslararası antlaşmaların onaylanması safhasının önemli bir yeri vardır. Uluslararası antlaşmalar devletin yetkili mercilerince onaylanarak yürürlüğe konulmakta ve uluslararası hukukun bir parçası olmaktadır. Uluslararası antlaşmalar imzalanması devletin uluslararası topluma ve uluslararası hukuka uyum sağlamayı kabul ettiğinin önemli bir göstergesidir. Uluslararası hukukun temel kaynaklarından olan antlaşmaların yürürlüğe konulması için gerekli olan onaylamanın hukuki özellikleri ulusal ve uluslararası düzenlemelerle belirlenmektedir.

Ülkelerin egemenlik yapısına göre yasama ve yürütme organlarının onaylama safhalarına ilişkin yetkileri ve bundan kaynaklanan hukuki sorunlar ülkeden ülkeye değişiklik gösterebilmektedir. Bu çalışmada, antlaşmaların onaylanmasına ilişkin hukuki süreçler, görevli ve yetkili merciler ve uygulamada karşılaşılan sorunlar Türk ve Irak hukuklarıyla karşılaştırmalı olarak iki bölüm halinde incelenmiştir. Birinci bölümde, antlaşmaların tanımı ve tarihi gelişimi genel olarak açıklanmıştır. Antlaşmaların yürürlüğe girebilmesi için onaylamanın gerekliliği ve onaylama ile ilgili işlemlerin neler olduğu konuları incelenmiştir. Şartlı ve kısmi onaylama türleri ayrıca inceleme konusu yapılmıştır.

İkinci bölümde Türkiye’de onaylama safhasına ilişkin tarihi süreç Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu 1923 tarihinden itibaren, bugün yürürlükte olan 1982 Anayasası ile birlikte incelendikten sonra Irak Devleti’nin kurulduğu 1921 yılından beri uygulanmış olan onaylama rejimleri ve günümüzde 2005 Irak Anayasası ile kabul edilen sistem mercek altına alınmıştır. Son olarak, uluslararası antlaşmaların onaylanması açısından Türk hukuku ve Irak hukukunun benzer ve farklı yönleri maddeler halinde karşılaştırılmıştır.

ABSTRACT

International treaties constitute one of the main sources of international law. A treaty gains legality after some proceedings like formulating, negotiation, signation, ratification and publication. Ratification of international treaties has a crucial role with regard to formation and enforcement of treaties. International treaties bring into force by the competent authority and become a part of international law. Putting a sign on an international treaty is the most important indicator of intention to comply with international law and to collaborate with international society. The legal aspects of ratification generally regulated with national and international rules.

There are problems of practicing of international treaties and some political challenges to ratificate them because of the states' system of separation of powers. This study examines this issues with the comparative perspective of Turkey and Iraq in two chapter. In the first chapter, definition and historical development of international treaties are explained. And then necessity of ratification to gain legality is explained and transactions for the ratification is clarified. As well as conditional ratification and partial ratification are examined.

In the second chapter, Turkey's historical process for the ratification of international treaties from the 1923 to 1982 Constitution. Then ratification methods is examined from the establishment Iraq Republic in 1921 to 2005 Iraq Constitution. Finally, similar and different aspects of Turkish legal system and Iraq legal system is compared with regard to ratification.

İÇİNDEKİLER

İNTİHAL OLMADIĞINA İLİŞKİN SAYFA	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
ULUSLARARASI HUKUKTA ANTLAŞMALARIN ONAYLANMASI	3
I. TARİHİ GELİŞİM.....	3
A. GENEL OLARAK ONAYLAMA.....	3
B. ONAYLAMANIN TARİHİ GELİŞİMİ.....	6
II. ONAYLAMA ZORUNLU BİR İŞLEM MİDİR?	8
A. ONAYLAMANIN ZORUNLU BİR İŞLEM OLMADIĞINI SAVUNAN GÖRÜŞ.....	8
B. ONAYLAMANIN ZORUNLU BİR İŞLEM OLDUĞUNU ve OLMASI GEREKTİĞİNİ SAVUNAN GÖRÜŞ.....	11
1. Nihai Bağlayıcılık Öncesi Devlete Antlaşma Hükümlerini Etüt Etmek ve Gözden Geçirmek Gayesiyle Yeterli Zaman Dilimi Tanımak.....	12
2. Parlamente Sistemini Gelişimi ve Demokratik Prensiplerin Yayılmasının Etkisi	12
3. Yetkililerin ve Delegationların Devletleri Tarafından Verilen Yetkileri Aşmamalarından Emin Olmak.....	13
4. Bazı Durumlarda Antlaşmayı Onaylamak İçin İç Hukukta Değişiklik Yapmak veya Yeni Bir Mevzuat Düzenlemek Gelmektedir.....	14
C. 1969 TARİHLİ VİYANA ANTLAŞMALAR HUKUKU SÖZLEŞMESİNDE ÖNGÖRÜLEN DÜZENLEME.....	15
III. ONAYLAMANIN USULÜ	16
A. ONAYLAMANIN ŞEKLİ	16
B. ONAYLAMANIN SÜRESİ.....	18
IV. ONAYLAMA ÇEŞİTLERİ.....	18
A. ŞARTLI ONAYLAMA.....	19
B. KISMİ ONAYLAMA	21

C. ÇEKİNCE İLE ONAYLAMA	21
V. ONAY BELGELERİNİN TEATİSİ VE TEVDİİ.....	23
A. ONAY BELGELERİNİN TEATİSİ.....	24
B. ONAY BELGELERİNİN TEVDİİ	26
VI. USULSÜZ ONAYLAMA:.....	28
A. USULSÜZ OLARAK ONAYLANAN ANTLAŞMANIN DEVLETİ BAĞLAYACAĞI GÖRÜŞÜ.....	28
B. USULSÜZ OLARAK ONAYLANAN ANTLAŞMANIN DEVLETİ BAĞLAMAYACAĞI GÖRÜŞÜ	32
C. USULSÜZ OLARAK ONAYLANAN ANTLAŞMANIN DEVLETİ BAĞLAYIP BAĞLAMAYACAĞI HAKKINDA KARMA GÖRÜŞ	35
D. 1969 VİYANA ANTLAŞMALAR HUKUKU SÖZLEŞMESİ DÜZENLEMESİNE KADAR ULUSLARARASI UYGULAMA	37
E. 1969 VİYANA ANTLAŞMALAR HUKUKU SÖZLEŞMESİNİN USULSÜZ ONAYA İLİŞKİN DÜZENLEMELERİ	40
VII. ULUSLARARASI ANTLAŞMALARI ONAYLAMAYA YETKİLİ ORGANIN BELİRLENMESİ.....	42
A. YÜRÜTME ORGANINA YETKİ VEREN SİSTEMLER.....	43
B. YASAMA ORGANINA YETKİ VEREN SİSTEMLER	45
C. YASAMA VE YÜRÜTME ORGANINA YETKİ VEREN KARMA SİSTEMLER.....	47
İKİNCİ BÖLÜM.....	55
ANTLAŞMALARIN ONAYLANMASI AÇISINDAN TÜRK VE IRAK HUKUKLARININ KARŞILAŞTIRILMASI	55
I. TÜRK HUKUKUNDA ANTLAŞMALARIN ONAYLANMASI.....	55
A. TARİHİ SÜREÇ.....	55
1. 1876'ya Kadar Olan Dönem.....	55
2. 1876'dan 1909'ya Kadar Olan Dönem.....	56
3. 1909 Anayasa Değişikliklerinin Uygulandığı Dönem.....	57
4. 1921 Anayasasının Uygulandığı Dönem	58
5. 1924 Anayasasının Uygulandığı Dönem	58
6. 1961 Anayasası'nın Uygulandığı Dönem.....	59
B. BUGÜNKÜ DURUM	61
1. Genel Olarak.....	61
2. 1982 Anayasası ve 244 sayılı Kanun Çerçevesinde Öngörülen Ana Model.....	64

a. İmzalama Aşaması	64
b. Onaylama Aşaması.....	66
c. Yayımlama Aşaması	72
3. 1982 Anayasası ve 244 sayılı Kanun Çerçevesinde Öngörülen İstisnai Model	72
a. Anayasa’da Öngörülen İstisnai Haller	73
b. 244 sayılı Kanun’da Yer alan İstisnai Haller	75
II. IRAK HUKUKUNDA ANTLAŞMALARIN ONAYLANMASI.....	80
A. GENEL OLARAK IRAK SİYASİ TARİHİ VE IRAK ANAYASALARI	81
1. 27 Temmuz 1958 Tarihli Irak Geçici Anayasası	81
2. 4 Nisan 1963 Tarihli Irak Anayasası.....	82
3. 22 Nisan 1964 Tarihli Anayasa.....	82
4. 29 Nisan 1964 Tarihli Geçici Anayasa	82
5. 21 Eylül 1968 Tarihli Geçici Anayasa	83
6. 16 Temmuz 1970 Tarihli Geçici Anayasa	83
B. 2005 IRAK ANAYASASINDA ULUSLARARASI ANTLAŞMALARIN ONAYLANMASI.....	84
C. IRAK’TAKİ ULUSLARARASI ANTLAŞMALARIN ONAYLANMASININ GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU.....	87
III. ANTLAŞMALARIN ONAYLANMASI KONUSUNDA 1982 ANAYASASI İLE 2005 IRAK ANAYASASI’NIN KARŞILAŞTIRILMASI.....	90
SONUÇ	96
EK	98
IRAK’TAKİ MİLLETLERARASI ANTLAŞMALARIN 2005 ANAYASASI’NA GÖRE İMZALAMA ve ONAYLAMA AŞAMALARINA AÇIKLAYICI ÖRNEK.....	98
KAYNAKÇA.....	104
ÖZGEÇMİŞ	109

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AÜHFĐ	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakóltesi Dergisi
AYM	Anayasa Mahkemesi
age	Adı Geçen Eser
Bkz./bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
C.	Cilt
E.	Esas Numarası
f.	Fıkra
İHEB	İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
K.	Karar Numarası
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
m.	Madde
R.G.	Resmi Gazete
s.	Sayfa
TBMM.	Türkiye Büyük Millet Meclisi
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve devamı
Y.	Yıl

GİRİŞ

Uluslararası ilişkilerin yürütülmesinde uluslararası antlaşmalar önemli bir rol oynamaktadır. Uluslararası antlaşmalar uluslararası ilişkilerin güçlendirilmesinde ve pekiştirilmesinde başvurulmuş ilk ve en temel araç olarak kabul edilmektedir.

Yirminci yüzyılda pek çok ülkenin bağımsızlığını kazanmasıyla uluslararası toplumun oluşmasında rol oynayan devletlerin sayısı ve buna bağlı olarak uluslararası antlaşmaların önemi daha da artmıştır. Bağımsız ve egemen olan devletler uluslararası camia ile birleşmeye ihtiyaç duymuştur. Her devlet uluslararası antlaşmalar imzalayarak egemenlik yetkilerini uluslararası toplumla bütünleşmek doğrultusunda kullanmıştır. Çoğu zaman devletler uluslararası hukukun kendi iç hukuklarına eşitliğini ve hatta belli yönleriyle üstünlüğünü dahi kabul etmişlerdir. Böylelikle uluslararası antlaşmalar uluslararası ilişkilerin düzenlenmesinde hukuki olarak en önemli araç haline gelmiştir.

Uluslararası antlaşmalar imzalanarak yürürlüğe girmez; imzalanan antlaşmanın hüküm ifade edebilmesi için antlaşmanın yetkili mercilerce onaylanması gerekmektedir. Onaylama sadece şekli bir işlem olmayıp antlaşmanın bağlayıcılığı açısından çok önemli bir aşamayı ifade etmektedir. Anayasalarında belirtilen kurallar çerçevesinde devletler, uluslararası antlaşmaları imzalayarak veya bunlara katılarak iç hukuklarının bir parçası haline getirirler.

Devletler, kendi adlarına antlaşma görüşmelerine katılan resmi yetkililerin, yetkilerini aşmadığını teyit etmelidir. Uluslararası antlaşmaların onaylanmasından önce devletin çıkarlarına uygunluğunu belirlemek için antlaşmanın hükümlerini incelemek üzere yeterli bir süre verilmelidir. Uluslararası hukukçular demokratik sistemlerde uluslararası antlaşmaların hazırlanması, imzalanması ve onaylanması konularında yetki paylaşımı ve görevler ayrılığı bulunmasını gerekli görmüşlerdir. Buna göre, genel olarak modern yönetimlerde, antlaşmaları hazırlama ve imzalama

yetkisi yürütme organına verilmişken onaylama yetkisi halkın temsilcisi olan yasama organına verilmiştir.

Dünyadaki anayasaların çoğunluğu başlangıçta onaylama yetkisini sadece yürütme veya sadece yasama organına vermekteydi. Fakat bugün genellikle, uluslararası antlaşmaların onaylanması yetkisi yürütme ve yasama organları arasında paylaştırılmaktadır. Eski usullere göre onaylamanın niteliği de günümüzde değişmiştir; zira eskiden önemsiz bir şekli işlemken günümüzde en önemli kabul ve bağlanma iradesini ifade etmektedir. Gelineen noktada genel kabul ve uygulama, uluslararası antlaşmaların ancak onaylandıktan sonra yürürlüğe girmesidir.

Uluslararası antlaşmaların imzalanıyor olması devletin uluslararası topluma ve uluslararası hukuka uyum sağlamayı kabul etmesi anlamına gelmektedir. Bu çalışmada, uluslararası hukukun temel kaynaklarından olan uluslararası antlaşmaların uygulanması için gerekli olan onaylamanın hukuki özellikleri incelenecektir. Bu çerçevede, antlaşmaların hazırlanması, imzalanması ve onaylanması için anayasanın belirlediği ulusal makamların hangileri oldukları ve bunların bu yetkilerini ne şekilde kullandıkları ele alınacaktır.

Türk ve Irak hukuklarında antlaşmaların onaylanması iki bölüm olarak incelenmiştir. Birinci bölümde, antlaşmaların tanımı ve tarihi gelişimi genel olarak açıklanmıştır. Antlaşmaların yürürlüğe girebilmesi için onaylamanın gerekliliği ve onaylama ile ilgili işlemlerin neler olduğu konuları incelenmiştir. Şartlı ve kısmi onaylama türleri ayrıca inceleme konusu yapılmıştır.

İkinci bölüm üç kısım şeklinde ele alınmıştır. Birinci kısımda, Türkiye’de onaylama safhasına ilişkin tarihi süreç Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu 1923 tarihinden itibaren, bugün yürürlükte olan 1982 Anayasası ile birlikte inceleme konusu yapılmıştır. İkinci kısımda, Irak Devleti’nin kurulduğu 1921 yılından beri uygulanmış onaylama rejimleri ve günümüzde 2005 Irak Anayasası ile kabul edilen sistem incelenmiştir. Üçüncü kısımda ise Türk hukuku ve Irak hukuku arasında antlaşmaların onaylanması konusunda bir karşılaştırma yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUKTA ANTLAŞMALARIN ONAYLANMASI

I. TARİHİ GELİŞİM

A. GENEL OLARAK ONAYLAMA

Taraflar arasında hazırlanan bir antlaşma metninde imzanın bulunmaması antlaşmada yer alan hükümlere devletin iradesini beyan ederek bağlayıcılık sıfatını eklemediği anlamına gelmektedir. Antlaşma imzalanıp onaylandıktan sonra yürütülebilir hale gelir ve devletler için bağlayıcı olur¹. Onaylama işlemi, devlette anayasanın ilgili metinleri doğrultusunda yetki sahibi ulusal otoriteler tarafından yapılan yürürlük beyanıdır. Aynı zamanda, uluslararası antlaşmayla devleti sınırlayan ve uluslararası sorumluluklarını tanımlayan bir işlemdir². Anlaşıldığı üzere onaylama, ayrı ayrı her bir devletin anayasasının çizdiği yol haritasına göre ulusal ölçekte veya uluslararası hukuk bakımından ele alınabilir³.

Ulusal düzeyde onaylamanın, müzakerecilerin üzerinde anlaştığı belirli bir belgeye eklenen son unsur olduğunu söyleyebiliriz. Başka deyişle onaylama devletin

---

¹ Servet ARMAĞAN, “1982 Anayasası'nda Uluslararası Andlaşmaların İmzalanması ve Onaylanması Sistemi”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 17, Y. 2000, s. 345.

² Charles RUSSO, *Uluslararası Genel Hukuk*, Çeviri: Şükrüllah HALİFE, El-Ehliyye Basım ve Yayınevi, Beyrut 1987, s. 43.

³ Seha L. MERAY, *Uluslararası Hukuk ve Uluslararası Örgütler*, 2. Baskı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1979, s. 204; Melda SUR, *Uluslararası Hukukun Esasları*, 3. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul 2008, s. 30.

anayasa gereği devlet iradesini temsil hakkına sahip tüm organların katılımı sonrası antlaşmada taraf olmaya rıza ve kabulün en üst iradesini oluşturmaktadır⁴.

RUSSO'ya göre onaylama "ulusal makamlar tarafından antlaşmanın kabulüne dair bir tasdikten ibaret olup devlete uluslararası sahada yükümlülük getiren bir işlemdir"⁵.

RUSSO aynı zamanda onaylamayı "yasa gücü vermek amacıyla yetkili makamlar tarafından devlet iradesinin somutlaştığı çalışmadır" şeklinde tanımlamaktadır⁶. Burada anladığımız kadarıyla anayasada öngörülen devleti oluşturan kurumların devletin iradesini açıklama hakkına sahip olan, devletin taraf olduğu antlaşmaya rıza gösteren ve uluslararası hukuk önünde tüm hukuksal sorumluluk ve yükümlüklerini sırtında taşıyan yetkili organları bulunmaktadır.

Bazı uzmanlar onaylamayı, "devlet nezdinde antlaşma imzalamak hakkını elinde bulunduran şahıs veya heyetin antlaşmayı deklare etmesi" olarak tanımlamaktadırlar⁷. Anayasal açıdan onaylamanın, devletin, antlaşmanın kesin bağlayıcı olacak şekilde kabul edildiğini açıklayan yasal bir işlem olduğu sonucuna varmaktayız. Ayrıca bu durum rıza veya bağlılığın anayasanın öngördüğü bir organ veya ulusal heyetten sadır olması gerekliliğini göstermektedir.

Antlaşmayı onaylamak sadece şekli bir işlem olmayıp son derece önemli olan esasa ilişkin bir işlemdir. Ayrıca imza işlemini takip eden ve devlet iradesini somutlaştıran bir prosedürdür. Bu nedenle onaylamanın anayasa tarafından belirlenmiş ve her devletin iç hukuku doğrultusunda tamamlanan ulusal bir mesele olduğu söylenmektedir⁸. Buna uygun olarak onaylama "devletin yetkili ulusal

---

⁴ Abdülaziz Muhammet SERHAN, **Uluslararası Genel Hukuk(Alkanun Aldualı Alam)**, Al-Nahda El-Arabiyye Basım ve Yayınevi, Kahire 1975, s. 156.

⁵ RUSSO, **age**, s. 38.

⁶ Ali Muhan EL-ŞİMMERİ, **Uluslararası Antlaşmaların Onaylanması(Altasdik Almuahedat Aldualiyeye)**, Yüksek Lisans Tezi, Mustansırıyye Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 2005, s. 10.

⁷ Hamit SULTAN, **Barış Döneminde Uluslararası Genel Hukuk (Alkanun Aldualı Vakt Alselam)**, Alnahda El-Arabiyye Basım ve Yayınevi, Kahire 1976, s. 164.

⁸ SUR, **age**, s. 30.

organları tarafından nihai bir şekilde antlaşma hükümlerine bağlılığı tasdik edip yayımlanan rıza beyanı” olarak tanımlanmaktadır⁹.

Onaylama sözcüğü uluslararası hukukta birkaç açıdan birkaç manada kullanılmaktadır:

- Öncelikle, devletin antlaşmaya karşı bağlayıcılık iradesini ifade edecek kral, cumhurbaşkanı veya federal meclis gibi devletle ilgili yetkili kişi veya heyetin tasarrufudur.

- İkinci olarak, uluslararası bir işlem olarak antlaşmanın uluslararası sahada yürürlük kazanması, yani resmi bir şekilde onaylama belgelerinin değişimi veya dosyalanması.

- Üçüncü olarak, antlaşmayı kabul etmeleri gerekli olan yasama organı veya diğer yetkili devlet kurumlarının onamasıdır¹⁰.

1969 tarihli Uluslararası Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi¹¹ onaylamayı “devletlerin uluslararası düzeyde antlaşmaya dair bağlılık göstereceklerini ispat edecek uluslararası belge” olarak tanımlamaktadır¹².

Ayrıca 1969 tarihli Uluslararası Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi’nin 11. maddesi “devletin antlaşmaya karşı bağlılığını imza, inşa belgelerinin değişimi, onaylanması, onaması, katılarak kabul gösterme veya mutabık kılınan başka bir yöntemle gösterebileceğini” ifade etmektedir.

---

⁹ Reşat Arif EL-SEYİT, **Uluslararası Genel Hukukta Prensipler(Mabadi Fi Alkanun Alduali)**, Dar Altekafa Basım ve Yayınevi, Amman, 2000, s. 81.

¹⁰ Arnold Duncan MCNAIR, **Antlaşmaların Hukuku**, Clarendon Yayınevi, Oxford 1961, s.129-130.

¹¹ 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi metni için bkz. İbrahim KAYA, **Uluslararası Hukukta Temel Belgeler**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2013.

¹² Madde 2 – b.

Birleşmiş Milletler Hukuki İşler Bürosu'na tabi Antlaşmalar Departmanı Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin de tanımına paralel olarak onaylamayı "uluslararası çevrelerde gerçekleşen tasarruf olup bunun gereği devletler antlaşmaya bağlılık gösterme niyetini ispat eden hukuki bir tasarruf" olarak tanımlamaktadır¹³. Ancak devletlerin aşağıda belirtilen iki adımı benimsemesi gerekmektedir:

- Devlet başkanının onaylama belgesini imzalaması ilgili antlaşmanın bağlayıcılığı açısından devletin niyetini yansıtacaktır.

- Çok taraflı antlaşmaların onay belgeleri yed-i eminine (Depositary of Treaty) tevdi edilecek, ancak ikili antlaşmalarda belgeler iki taraf arasında teati edilecektir.

Iraklı yasa koyucu onaylamayı uluslararası manasıyla "uluslararası alanda Irak Cumhuriyeti veya hükümeti tarafından imzalanan veya uluslararası bir örgüt veya uluslararası bir konferansta kararlaştırılan antlaşmaya Irak Cumhuriyeti Devrim Komuta Konseyi'nin bağlılığını ve nihai kabulünü belirten hukuki işlem" şeklinde tanımlamaktadır¹⁴.

Uluslararası Adalet Divanı onaylanmayan antlaşmaların devletleri bağlamayacağını çeşitli kararlarında vurgulamıştır¹⁵.

B. ONAYLAMANIN TARİHİ GELİŞİMİ

Onaylamanın tarihi gelişimini birkaç evrede ele alabiliriz. Onaylama geçmişte elçinin yaptığı işlem veya bir anlaşmanın prens veya kral tarafından kabulünden ibaretti ve böylece onaylama prensin yetkileri dâhilindeydi. Ayrıca prens veya kral yapılan anlaşmayı onaylamadan önce elçisinin yaptığı çalışmalardan sorumlu değildi ve bunlarla bağlı değildi.

---

¹³ **Birleşmiş Milletler Antlaşmalar Kılavuzu(Delil el-Muahedat)**, Birleşmiş Milletler Hukuki İşler Bürosu, Antlaşmalar Departmanı, 2001, s. 56.

¹⁴ 1979 tarihli ve **111 sayılı Irak Antlaşmalar Yasası'nın(Kanun Akit el Muahedat el Iraki)** 3. maddesinin 2. fıkrası.

¹⁵ Muhammet EL-MECZUP, **Uluslararası Genel Hukuk (Alkanun Alduali Alam)**, Hukuki Elçelebi Yayınları, 2007, s. 206.

On sekizinci yüzyılda uzmanlar tarafından tevkil veya vekâletname teorisi icat edildi. Bu teori onaylama konusuna da tatbik edilmiştir. Böylece kral ve prenslerin elçileri söz konusu teoriye uygun olarak antlaşmaları etüt ve müzakere etmişler ve kral ve prens, vekâlete göre vekilinin yaptığı her bir anlaşma veya işleme bağlılık göstermiştir. Burada prens veya kralın onaylaması şekle ilişkin biçimsel bir mesele haline gelmiştir.

Ancak vekil veya elçilerin vekâlette ileri sürülen yetkilerin sınırını aştıkları durumda, prens veya kralın, vekilinin yaptığı tüm işlemleri geçersiz saymak hakları vardır. Bu anlamda vekilin vekâletnamede yer alan yetkileri aşmasıyla beraber imzaladığı antlaşmanın onay ve kabulü prensi bağlamamaktadır. Bu nedenle prensin vekiline verdiği yetkiler antlaşmanın imzalanması sonrasına ilişkin bir vaat niteliğindedir.

On dokuzuncu yüzyıla gelince, antlaşmaların sonuçlandırılma ve onaylanmasında büyük rol oynayan parlamento ve milletvekilleri ortaya çıkmış ve demokrasinin gelişimiyle de elçilerin onaylama vaadi içeren mutlak yetkilerinin kaybolmaya başladığı görülmüştür. Onaylama kurumu önem kazanmış, imza ise bir ön işlem olarak eskiye nazaran önemini yitirmiştir¹⁶.

Devletin antlaşmayı onaylaması bu antlaşmanın uluslararası tüm hukuki sonuçlarına uymayı kabul etmesi demektir. Devletin hiçbir şeye milletinin rızası olmadan bağlılık göstermemesi ilkesine göre, devletin güvenliğini ve egemenliğini etki altında bırakan önemli bir antlaşmaya kabul göstermeyi ifade eden kararların çıkartılmasında iştirak edecek olan milletin gerçek temsilcisi olan parlamentolardır.

Yirminci yüzyılda demokratik akımların genişlemesi ve temsilci halk konseylerinin öneminin artması üzerine uluslararası antlaşmaların onaylaması büyük bir ehemmiyet kazanmıştır. Böylece, onaylama müessesesi ile devlet anayasa sistemi

---

¹⁶ EL-MECZUB, **age**, s. 602.

gereği ilgili kurumlar tarafından ulusal düzeyde yoğun bir şekilde etüt edildikten sonra uluslararası hukuka kaynak olan antlaşmaya rıza ve kabul gösterip uyacaktır¹⁷.

II. ONAYLAMA ZORUNLU BİR İŞLEM MİDİR?

Uluslararası hukuk uzmanları uluslararası anlaşmaları akdetme sürecinin sağlığı için onaylamanın gerekli ve şart koşulması konusunda ihtilafa düşmüşlerdir. Bu ihtilaf sonucu ortaya çeşitli görüşler atılmış bulunmaktadır.

A. ONAYLAMANIN ZORUNLU BİR İŞLEM OLMADIĞINI SAVUNAN GÖRÜŞ

Bu görüş sahipleri, uluslararası antlaşmaların imzalama işlemini iç hukuktaki evlilik sözleşmesine benzetmektedir ve müzakerecileri “tevil hakkını” kendilerinde bulduran devlet veya devlet başkanlarının vekilleri addetmektedirler. Bu nedenle, vekil yani müzakereciler tarafından sonuçlandırılan antlaşmalar geçerli ve yürürlükte sayılmakta, ayrıca devlet tarafından onaylanması müvekkil yani müzakereciler vekâletnamede yetkilendirme sınırlarını aşmadıkça gerekli bulunmamaktadır¹⁸.

Ancak ben bu grupla aynı görüşte değilim, çünkü görüş uluslararası hukukta yerleşmiş görüşler ile bağdaşmamaktadır. Çünkü vekilin iç hukuktaki konumuyla, uluslararası antlaşmaları imzalamadaki konumu ve yetkisinin sınırları aynı olamaz. Uluslararası antlaşmalar ülkeler için siyasi, askeri ve mali çok önemli külfetler doğurmaktadır. Bu nedenle iç hukuktaki gibi vekil yetkisini aştığında yaptığı işlemin geçerli olduğundan söz edilemez. Ayrıca, günümüzdeki demokratik değişim ve parlamenter sistemlerin zuhuru da göz önünde bulundurulmalıdır. Halkın, parlamentoda seçtiği temsilcileri yoluyla uluslararası anlaşmaların düzenlemeleri ile ilgili bilgi sahibi olma hakkı bulunmaktadır. Halk siyasi yollarla görüşünü bildirmekte ve böylece parlamento uluslararası antlaşmaları incelemektedir. Bu

---

¹⁷ Yusuf AKSAR, **Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2012, s. 56.

¹⁸ Abdülaziz Muhammet SERHAN, **Genel Uluslararası Prensipler(Mabadi Alkanun Alduali Alam)**, El-Nahda El-Arabiyye Basım ve Yayınevi, Kahire 1975, s. 156.

şekilde, yönetilenler devletin yüksek menfaatleri doğrultusunda olumlu veya olumsuz görüş bildirmekte yürütme organına güçlü bir ortak haline gelmiştir.

Burada konunun önemi bakımından, onaylamanın gerekli görülmediği bazı antlaşmalara değinmek zorundayız. Bunun temel nedeni devletlerin birçoğunun anayasasında yer alan hükümler, keza uluslararası hukukta örfe dayanan genel anlayışa göre bazı basit antlaşmalarda onaylamaya ihtiyaç duyulmaması ve müzakereyi yürüten yetkililer tarafından imzalanması suretiyle antlaşmanın yürürlüğe gireceğinin kabul edilmesidir. Söz konusu anlaşmalar, önceden onaylanan bir antlaşmanın yürütülmesini açıklayan anlaşmalar veya devlete büyük külfet yüklemeyen kültürel veya ticari anlaşmalar, keza devletler arasında deneyim ve bilgi alışverişi ile ilgili gizli askeri anlaşmalardır¹⁹.

Basitleştirilmiş formüllü bu anlaşmalar, onay usulünden istisna teşkil etmesine rağmen günümüzde uluslararası ilişkilerin organizasyonunda önemli bir rol oynamaktadır. Devletlerin basitleştirilmiş formüllü anlaşmaları benimsemesine yol açan nedenler şöyledir²⁰:

- Basitleştirilmiş anlaşmaların karakterize edici özelliği hızlı sonuçlanmalarıdır. Bu anlaşmalar müzakere ve imzalama dışında başka bir işleme ihtiyaç duymamaktadır.

- Devlet sayısının artması, uluslararası ilişkilerin gelişmesi ve uluslararası ilişkileri düzenlemek amacıyla imzalanan antlaşmaların çoğalması, böylece bu antlaşmaların hazırlanmasında ve kararlaştırılmasında parlamentolar üzerine büyük yük oluşturmakta, pek çok antlaşmanın onaylanmasında gecikmeye yol açmaktadır. Devletler, antlaşmaları hızlıca sonuçlandırmak gayesiyle basitleştirilmiş anlaşmalara başvurmuştur.

- Bu anlaşmaların birçoğu esasında teknik, mesleki veya idari anlaşmalardır, bu anlamda yasa koyucular tarafından değil; teknik, askeri ve idari alanlarda uzman

---

¹⁹ MERAY, **age**, s. 206.

²⁰ EL-ŞİMMERİ, **age**, s. 48.

kişilerce hazırlanan ve belirli alanlarda deneyim alışverişine özgün anlaşmalardır. Yukarıda sözü edilen anlaşmaların en kısa zamanda sonuçlandırılıp uygulamaya konulmasına ihtiyaç duyulduğu için basitleştirilmiş anlaşmalara sıklıkla başvurulmaktadır.

- Yürütme organının bu anlaşmaların yasama organı tarafından onaylanmasını istememesi ve bu durumdan kaçınması veya yürütme organının gizli ve devletin güvenliğine etki edecek birçok meselenin parlamento tarafından bilinmemesi amacıyla da bu yola başvurulabilmektedir.

Uluslararası hukuk teorisyenlerinin bazıları tarafından benimsenen yetkilendirme teorisi, antlaşmanın sonuçlandırma ve imzalanmasını yetkili kişi (vekil) tarafından imzalanan evlilik sözleşmesine benzetmektedir. Devlet başkanı tarafından yapılan onaylama işlemi vekilin (yetkili kişi) yaptığı çalışmanın geçerliliğine geriye dönük bir etki olarak desteğin, vekilin devlet başkanı tarafından verilen yetki sınırlarını aşmamasının, söz konusu antlaşmanın imzalama anı itibarıyla geçerli addedildiğinin ve onaylamanın antlaşmaya yeni bir sıfat kazandırmadığının ifadesidir. Ancak bu teori kabul edilebilir değildir, çünkü evlilik sözleşmesindeki müvekkil ile antlaşma imzalama sırasındaki hükümet müzakerecisini birbirine benzetmek iki şahsiyetin gerektirdiği menfaat, sorumluluk ve amaçlarındaki büyük ölçüde fark dolayısıyla imkânsız görünmektedir²¹.

Bu gruba dâhil olan akademisyenler antlaşmayı onaylamanın gerekli olduğu görüşündedir, çünkü pratik ve hukuki faktörler nedeniyle onaylama işlemi önem taşımaktadır. Bu önem, devlete nihai bir şekilde bağlayıcılık sıfatını kazandırmadan evvel temsilcilerin imzaladığı antlaşma hükümlerini gözden geçirmek hedefiyle uygun süre ve yeterli vakit vermek bakımındandır. Hukuki açıdan çoğu devlet anayasası ve kanunları ile devlet temsilcilerinin yaptığı antlaşmanın uzman devlet kuruluş ve kurumları tarafından etüt edilmesi ve onaylanma öncesi devletin âli menfaatleri ile uygunluğunun beyanı şart koşulmuştur. Hatta bazı anayasaların

---

²¹ Kays Şahap EL-CAFERİ, **Uluslararası Antlaşmaların Anayasal Uygunluğu Denetimi (Alrikaba Ela Dusturiyet Almuahadat Aldualiyeye)**, Yüksek Lisans Tezi, Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakültesi, Kufe Üniversitesi, 2010, s. 266.

ahkamları daha ileriye giderek onaylama işlemi öncesi antlaşma ahkâmlarını halkın referandumuna sunmuştur ve bunun bariz bir örneği bir bölüm topraklarından feragat etmekle alakalı antlaşmalardır. Modern çağda siyasi rejimlerde yapılan demokratik değişimleri ve bunun sonucunda ülke meselelerinin yönetiminde yürütme organlarının çizdiği ve kararlaştırdığı politika ve kararlarda milletin temsilcisi olarak parlamento ve millet meclislerinde fiili katılımı unutmamalıyız. Burada antlaşma ahkâmında onaylama zaruretine dair metin veya referans göstermemesi halinde antlaşmanın kararlaştırılması veya onaylama öncesi iyice etüt etmek ve incelemek amacıyla ve aynı zamanda milletin menfaati ile uygunluğunu kıyas etmek için antlaşmanın milletin temsilcilerine sunulmasının önemini görmekteyiz.

Bu nedenle çağdaş demokrasi rejimlerinde antlaşmanın etüt edilmesi ve görüş bildirmesi amacıyla parlamento ve millet meclislerine sunulmasını şart koşma nedenini daha belirgin bir şekilde kavramaktayız.

B. ONAYLAMANIN ZORUNLU BİR İŞLEM OLDUĞUNU ve OLMASI GEREKTİĞİNİ SAVUNAN GÖRÜŞ

Bu gruptakilerin görüşüne göre, antlaşmayı müzakere etmek üzere müzakereye katılan şahıslar tarafından yetkilerinin aşılmamasına rağmen antlaşmanın sonuçlanmasında onaylama esastır ve gereklidir. Uluslararası hukuk teorisyenlerinin çoğuna göre uluslararası anlaşma yapmak riskli ve gayet önemli konulardan biridir. Söz konusu antlaşmalar devletin egemenliği, güvenliği ve ekonomisiyle ilgili olabilir. Meselenin ehemmiyeti açısından doğrudan ülkenin siyasetinden sorumlu devlet başkanının müdahalesi, keza imzalanan antlaşmaların onaylanmasından sorumlu tutulan parlamento ve anayasada belirtilen bir yetkili makamın müdahalesi gerekli görülmektedir. Bazı durumlarda antlaşmanın onaylanması referanduma sunulabilir. Bu görüşü savunanlar, antlaşmanın yürürlüğü ve geçerliliği açısından onaylamanın mühim ve gerekli bir işlem olduğunu belirtmektedirler.

Bu grubun destekçileri onaylamanın herhangi bir antlaşmada devletin nihai rızasını ifade etmekte en önemli araç olduğunu belirtmektedirler. Onaylamaya bu niteliğini kazandıran özellikleri ayrıntılı bir şekilde ele almak yararlı olacaktır:

1. Nihai Bağlayıcılık Öncesi Devlete Antlaşma Hükümlerini Etüt Etmek ve Gözden Geçirmek Gayesiyle Yeterli Zaman Dilimi Tanımak²²

Uluslararası antlaşmalar yürürlüğe girdiğinde devlet üzerinde hukuki ve mali yükümlülükler yaratmaktadır. Bu yükümlülüklerin, devlet tarafından kabulü öncesi dikkatli ve özen göstererek düşünmeye ve antlaşma hükümlerini incelemeye ve yetkili organlarca denetlemeye yeterli zaman tanınmaktadır. Burada antlaşma hükümlerini gözden geçirmekten kastedilen hukuki ve lafzi taslakları incelemek olmayıp devletin hukuki sorumluluk açısından antlaşma metinlerini ve ayrıca antlaşmanın menfaatlerine zarar verip vermeyeceğini incelemek olacaktır²³. Uluslararası anlaşmaya taraf olan devlet akıl ve mantık kabilinden olmayacak şekilde sabırsızca antlaşmayı onaylamamalıdır²⁴. Antlaşma önem ve risk içerdiğine göre antlaşma yapma konusunda yasama ve yürütme organlarını dâhil etmeden yalnız müzakereciler tarafından devleti mesuliyet altında bırakmak tavsiye edilmemektedir²⁵. Konunun önemine göre antlaşmayı halkın oylamasına sunmak gerekebilir.

Bu nedenle antlaşma metinlerinin tartışılma ve incelenmesi yoluyla devletin menfaatleri cumhurbaşkanı ve diğer yetkili heyetler tarafından korunmalı, devletin menfaatleri ile uyumlu olduğu anlaşıldıktan sonra kabul edilmelidir²⁶.

2. Parlamenter Sistemin Gelişimi ve Demokratik Prensiplerin Yayılmasının Etkisi

Modern çağda iktidarda olan demokratik rejimlerin gelişimi ve parlamentoların yaygınlaşması yürütme makamından bağımsız bir şekilde antlaşmaların bu meclisler tarafından incelemesine yol açmıştır. Parlamentoların üyeleri (milletvekilleri) milletin temsilcileri oldukları gerekçesiyle uluslarının menfaatlerini koruma hakkına

---

²² EL-ŞİMMERİ, *age*, s. 28.

²³ Lassa OPPENHEIM, *International Law-A Treaties*, Vol. I, Peace, Eighth Edition, Longmans, Green and Co.Ltd., Britain 1955, s. 905.

²⁴ GREIG, D.W., *International Law*, Second Edition, ButterWorths. Co.Ltd., London 1976, s. 464.

²⁵ EL-SEYİT, *age*, s. 416.

²⁶ RUSSO, *age*, s. 44.

sahiptirler. Antlaşmanın sonuçlandırılmasında yürütme organının faaliyetlerini denetleme yetkileri vardır²⁷. Günümüzde antlaşmaların onaylanması işlemine ilişkin iradeyi ifade etmekte tek merci devlet başkanları değildir²⁸. Bazı anayasalar antlaşmanın onaylanması ve bu antlaşmaya ilişkin devlet iradesini belirtme yetkisini yasama organı ile devlet başkanı arasında paylaşmıştır, hatta bazı devletlerin anayasaları antlaşmanın onaylama yetkisini yasama organına münhasır kılmıştır.

Bununla beraber bazı antlaşmaların onaylama işlemi öncesi parlamento tarafından referanduma sunulması da mümkün olabilmektedir. Ayrıca, parlamentonun devlete herhangi bir hukuki veya cezai sorumluluk yükletmeden antlaşmayı onaylama işlemi reddetme hakkı da bulunmaktadır²⁹.

3. Yetkililerin ve Delegelerin Devletleri Tarafından Verilen Yetkileri Aşmamalarından Emin Olmak

Geçmiş asırlarda onaylamanın amacı, prens veya kralların yetkili elçilerine veya müzakere yapan şahıslara antlaşmaya dair yapılan müzakereler sırasında verilen yetkilerin aşılmadığından emin olmaktır³⁰.

Ancak günümüzde devlet başkanının antlaşma yapmak amacıyla diğer devletler ile müzakere yapması ve konferans düzenlemesi zor olduğundan onu temsilen müzakereyi yapmak için delegelere ve müzakerecilerle yetki verilmiştir.

Lakin müzakerelerin çetin geçmesi ve müzakerenin seyrinin delegelere verilen yetkiler ile yürütülebilir olması nedeniyle görüşen tarafların ortak bir anlaşmaya ulaşmaları hesapta olmayan tavizleri kabul etmeyi gerektirebilir³¹. Delegelere devlet

---

²⁷ Sedat KILIÇÇI, **Milletlerarası Anlaşmaların Onaylanması**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları: 240, Ankara 1968, s. 25.

²⁸ Muhammet Seyit EL-DEKAK, **Uluslararası Hukuk – Kaynaklar ve Kişiler(Alkanun Alduali –Almasadır ve Aleşhas)**, Eldar Elcamiye Basımevi, İskenderiye 1983, s.65.

²⁹ Mahmut Sami CENİYYE, **Genel Uluslararası Hukuk(Alkanun Alduali Alam)**, Telif ve Yayın Komisyonu Matbaası, Kahire 1938.

³⁰ Ali İBRAHİM, **Uluslararası Antlaşmalarda Arabulucu(Alvasit Fi Almuahadat Aldualiye)**, 1. Baskı, El-Nahda El-Arabiyye Yayınevi, Kahire 1995, s. 256.

³¹ MCNAIR, **age**, s. 129-133.

tarafından verilen yetki sınırlarının hazırlanan antlaşma metniyle aşılmasını önlemek amacıyla devlet onaylama öncesi antlaşmanın hükümlerini gözden geçirip tetkik edecek ve delegelerin kendilerine verilen yetkileri aşmadıklarından emin olunacaktır³².

4. Bazı Durumlarda Antlaşmayı Onaylamak İçin İç Hukukta Değişiklik Yapmak veya Yeni Bir Mevzuat Düzenlemek Gerekmemektedir

Devlet belirli bir antlaşmayı onaylamak için bazen antlaşma metinleriyle çelişen bazı ulusal kanunlarını değiştirmeye ihtiyaç duyabilir. Veya devlet onaylama işlemi öncesi geçerlilik kazanması amacıyla ulusal mevzuatında antlaşmaya dair düzenleme yapmaya ihtiyaç duyabilir³³. Bu nedenle ulusal hukukta söz konusu ayarlama ve düzeltmeleri yapmak veya antlaşma hükümlerini içeren yeni iç mevzuat hazırlamak amacıyla imza ve onaylama arasında verilen zaman dilimi önem taşımaktadır³⁴.

Bu bölümde mevzuumuzun odak noktası olan soruya burada cevap verebiliriz “Onaylama devlet nezdinde gerekli bir işlem midir?” Devletin bir antlaşmaya bağlılığının riskini ve aşırı mali ve ekonomik yükümlülüğünü bildiğimiz zaman, onaylamanın devlet için çok önemli bir işlem olduğunu görürüz. Çünkü devlet bu işlem sayesinde antlaşmanın etüt edilmesine ilişkin yeterli süre kazanacaktır. Ayrıca kendi anayasası doğrultusunda, antlaşmanın onaylanmasıyla ilgili tüm kurum ve kuruluşların bu işleme katılmasını sağlayacaktır. Binaenaleyh, bu antlaşma ile devletin yüce menfaatlerinin gerçekleştirilmesi konusunda mühim bir netice elde edilecektir.

İkinci grubun hemfikirleri, onaydan feragat imkânının var olduğu görüşündedirler. Grubun öne sürdüğü görüş, antlaşmanın onaylama işlemi hakkında sükût etmesi veya onayı şart koşmaması durumunda onaylamaya gerek olmadığıdır.

---

³² EL-ŞİMMERİ, *age*, s. 29.

³³ KILIÇÇI, *age*, s. 25.

³⁴ EL-ŞİMMERİ, *age*, s. 30.

Böylece antlaşma onaylanmadan sadece imzalanması ile beraber geçerli kılınmakta ve bu gelişme antlaşma tarafların antlaşma onaylanmadan yalnız imzalanmasıyla beraber ahkâmının bağlayıcılık niteliğinin kabulü ve yürürlüğe girmektedir.

Akit müteahhitlerin yasaıdır (Pacta Sunt Servanda) veya “ahde vefa kuralı” onaylama fonksiyonun dakik bir vasfı olabilir, öyle ki onaylama fonksiyonlarından biri de onaylanan antlaşmanın tüm taraflarını bağlayacak hukuki bir varlık ve eser bırakmaktır³⁵.

Böylece tüm taraflara haklar oluşturup yükümlülükler yüklenecektir³⁶. Antlaşmaya taraf olan tüm devletlerin antlaşmanın onaylanma işlemleri sonrası verdikleri ve onaylayıp imzaladıkları tüm ahitler ve vaatlere saygı duymaları gerekmektedir, keza antlaşmanın tüm ahkâmları yerine getirilip bu ahkâmların uygulanmasında iyi niyet gösterilmelidir³⁷.

Bazı ülkeler tarafından imzalanan antlaşma, onaylama işleminin yeterli sayıda çoğunluk sağlanmaması üzerine geçerlilik kazanmayacağı için devletler iyi niyet ilkesine uygun olarak antlaşma işleminin sonuçlanması ve yürürlüğe girmesi amacına halel getirecek herhangi bir çalışma veya eylemden imtina etmelidir. 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi 26. maddesinde bu ilkeyi belirtmektedir.

C. 1969 TARİHLİ VİYANA ANTLAŞMALAR HUKUKU SÖZLEŞMESİNDE ÖNGÖRÜLEN DÜZENLEME

Onaylamanın tanımında da zikrettiğimiz üzere, onay işlemi ile devletin bir taraf olarak antlaşmanın bağlayıcılığına ilişkin rızasını açıklaması ve uluslararası hukuk önünde tüm yükümlükleri kabul etmesi, antlaşmanın hükümlerine aykırı bir

---

³⁵ MERAY, *age*, s. 206.

³⁶ Cavare LOVIS, *Uluslararası Kamu Hukuku*, Cenevre 1953, s. 109.

³⁷ Ragad Abd El-Emir El- KAZRAJİ, *Uluslararası Taahhütlerin Uygulamasında İyi Niyet İlkesi (Mebde Husun Alniye Fi Tenfiz Aliltizamat Aldualiye)*, Diyala Dergisi, S: 4, 2014, s. 175.

durum vaki olursa tüm hukuki sorumluluk ve sonuçları üstlenmesi söz konusu olmaktadır.

1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin öngördüğü maddelere işaret etmek gerekir. Mevzubahis anlaşma araştırma konumda en önemli hukuki kaynak niteliğindedir. 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi 14. maddesinde şöyle demektedir:

“Bir Devletin bir antlaşma ile bağlanma rızası aşağıdaki hallerde onay ile açıklanır:

a- Antlaşma, bu rızanın onay suretiyle açıklanacağını öngörüüyorsa;

b- Görüşmeci Devletlerin onayın gerekli olduğu hususunda mutabık oldukları başka türlü tespit edilirse;

c- Devlet temsilcileri antlaşmayı onaya tabi olarak imzaladığı zaman; veya,

d- Devletin antlaşmayı onaya tabi olarak imzalama niyeti temsilcisinin yetki belgesinden anlaşıldığı zaman veya görüşmeler esnasında açıklandığı zaman.”

Görüldüğü gibi maddeye göre, antlaşmada aksi belirtilmemişse veya tarafların iradesi bu yönde değilse, onaylama, antlaşmanın bağlayıcılık kazanması için zorunlu bir işlem değildir³⁸.

III. ONAYLAMANIN USULÜ

A. ONAYLAMANIN ŞEKLİ

“Uluslararası hukuk açısından uluslararası antlaşmaların onaylanması için mutlaka belirli bir biçim var mıdır?” sorusuna cevap aramak faydalı olacaktır. Bu sorunun cevabı menfi bir şekilde tahakkuk edecektir. Çünkü, onaylama işlemi sarih olabilir; veya onaylama işlemi öncesi antlaşmaya taraf olan devlet imzaladığı antlaşmanın bazı hükümlerini uygulamayı zımni şekilde kabul edebilir³⁹.

---

³⁸ Isam EL-ATİYE, **Genel Uluslararası Hukuk(Alkanun Alduali Alam)**, Kahire 2006, s.142.

³⁹ EL-MECNUP, **age**, s. 603.

Bu durum uluslararası hukukun onaylama işlemini belirli kurallara tabi kılmadığını göstermektedir. Dolayısıyla, devletler kendi iç hukuklarında onaylama için öngörülen düzenlemeleri uygulamakta serbestirler. Önceden zikrettiğimiz üzere onaylama işlemi zımni olabilir, ancak birçok uluslararası hukuk yazarı; bir antlaşmayı onaylama işleminin zımni değil sarih olmasını tavsiye etmektedir. Bununla beraber antlaşmanın onaylanmasına dair şart koşulmamalı ve onaylama vesikasında yer alan antlaşma nihai ve noksansız bir vasıf kazanmalıdır⁴⁰.

Devletler arasında onaylama işlemi antlaşmanın hükümlerini ihtiva eden yazılı bir vesika şeklindedir. Zikredilen belge antlaşmayı sonuçlandırmaya yetki sahibi olması itibarıyla devlet başkanı tarafından imzalanacaktır.

Onay belgesi, antlaşma metni ve antlaşmanın yürürlüğe konulması taahhüdü içeren vesikalar teslim ve değişime ilişkin tutanakla birlikte devlet temsilcileri tarafından imzalanacak ve bu antlaşma taraflar arasında o andan itibaren geçerli sayılacaktır.

Çok taraflı antlaşmalara gelince, konferansı düzenleyen devlet nezdinde onaylama tutanaklarını tevdi etme işlemi gerçekleştirilir ve ayrıca antlaşmadaki diğer katılımcı devletler bu hususta bilgilendirilir. Örneğin, 1961 tarihli Viyana Diploması İlişkileri Sözleşmesi'nin onaylanmasıyla ilgili Avusturya Dışişleri Bakanlığı, onaylama belgelerinin toplama görevini üstlenmiş, sonradan antlaşmanın belirlediği Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği belge toplama görevini üstlenip bu hususu diğer taraflara bildirmiştir⁴¹.

Antlaşmanın onaylanması ile yayınlanma işlemini ayırt etmek önem taşımaktadır. Onaylama, bir devletin antlaşmayı onaylayan diğer devletlere karşı antlaşmayla bağlılığını ifade eden bir işlemdir. Devlet, uluslararası hukuk önünde antlaşmayı ihlal ettiği durumda tüm hukuki sorumlukları üstlenecektir. Yayınlamaya (yürürlüğe koyma) gelince, devleti ilgilendiren bir iç işlemdir. Devlet kurum ve

---

⁴⁰ KILIÇÇI, **age**, s. 35.

⁴¹ SERHAN, **age**, s. 158.

kuruluşları ile vatandaşlarca uyulması hedefiyle, devlet tarafından onaylanan antlaşmaya ulusal yasa veya iç hukuk niteliği kazandıracaktır⁴². Bununla beraber bu antlaşmanın iç hukukta yayınlanması ve iç hukuk bakımından yürürlüğe girmesi başkadır. Bir antlaşma, yürürlük maddesinde öngörülen şartların yerine gelmesi ile uluslararası hukuk bakımından yürürlüğe girer ve o antlaşma ile bağlanma iradesini açıklayarak, iç hukukunda yayınlayan ve iç hukukunda yürürlüğe koyan devletleri uluslararası hukuk bakımından bağlar.

B. ONAYLAMANIN SÜRESİ

Bazı antlaşma türleri onaylama işlemine dair belirli bir süre içerebilir. Antlaşma ikili antlaşma ise, bu süre onaylama işlemleri tamamlanmadan biterse antlaşma geçersiz olmuş addedilir. Ancak çok taraflı antlaşmalarda belirli süre içinde antlaşmayı onaylayan taraf için bağlayıcılığını korur. Antlaşma, onaylamanın tamamlanmasına dair belirli ve sınırlı bir süre hükmü içermeyebilir. Bu nedenle antlaşmayı imzalayan devletlerin onaylama işlemini makul bir zaman diliminde tamamlamaları yeterlidir⁴³. Devlet, herhangi bir antlaşmayı onaylamak için yeterli süreyi seçmekte özgürdür.

Uluslararası hukuk, belirli bir antlaşmanın onaylanmasını tamamlamak için devletin iç yetki makamlarını bağlayacak belirli bir süre öngörmemiştir. Devletin kabul ve onaylama işlemi öncesi antlaşmaya dair etüt ve araştırma yapması amaçlanmıştır. Ancak devlet bir gerekçe olmaksızın antlaşmanın onaylanması konusunda gereksiz yere ve aşırı derecede gecikmemelidir⁴⁴.

IV. ONAYLAMA ÇEŞİTLERİ

Önceden belirttiğimiz üzere onaylama uluslararası antlaşmaya devletin rızasını belirten en önemli araçlardan biridir. 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku

---

⁴² RUSSO, *age*, s. 48.

⁴³ Muhammet Hafız EL-GANİM, *Antlaşmalar(Almuahedat)*, Arap Araştırmalar Enstitüsü, Kahire 1961, s. 71.

⁴⁴ Muhammet Aziz ŞÜKRÜ, *Uluslararası Genel Hukuka Giriş- Barış Dönemi(Almedhel Ela Alkanun Alduali Alam Vakit Alselam)*, Dar Elfikr Yayınevi, Beyrut 1973, s. 387.

Sözleşmesi 11. maddesinde “devlet antlaşmaya karşı yükümlülük rızasını antlaşmayı imzalayarak, antlaşmayı oluşturan belgelerin değişimi, onaylama kanalıyla, katılmak veya anlaşığı farklı bir yöntemle ifade edebilmektedir” demektedir.

Devlet antlaşmayı onaylayarak, taraf olmayı kabul etmiş olup antlaşma ahkâmının tüm yükümlülük ve hakları üstelenecektir.

Bu nedenle uluslararası hukuk uzmanları devlete herhangi bir antlaşmanın onaylanması işleminde basiret ve ihtiyatlılık ve düşünme ve ahkâmını incelemek amacıyla yeterli vakit hakkını tanımıştır.

Antlaşmanın etüdüyle ilgilenen uzmanlar ve yetkili makamlar antlaşmanın onaylanmasını reddetmenin devletin yüksek menfaatlerinin yararına olacağı veya onaylamanın belirli şartlar koyarak mümkün olabileceği kararına varabilirler. Onaylama işlemi bazen antlaşmanın bazı hükümlerine çekince koymak suretiyle de yapılabilmektedir. Bu bölümde konuyu ayrıntılı bir şekilde ele alacağız.

A. ŞARTLI ONAYLAMA

Devletin onaylama öncesi antlaşmayı seçmek veya menfaatini değerlendirmek hakkı uluslararası hukuk mucibince güvence altına alınmış tabii bir haktır. Antlaşmada taraf olan herhangi bir devlet antlaşma konusu ile öyle veya böyle bağlantılı olan şartın gerçekleşmediği gerekçesiyle antlaşmanın onaylanmasını askıya alabilir.

Şartlı onaylamanın en belirgin örneği, Fransa'nın 1955 tarihinde imzalan dostluk ve iyi komşuluk antlaşmasında Libya'ya Cezayir ile sınır antlaşması imzalaması şartını koşması aksi takdirde antlaşmanın onaylanması ve onaylama vesikalarının değişimine dair işlemleri yapmayacağını duyurması olmuştur. Nitekim bu şart 26.12.1956 tarihinde tahakkuk ettiğinde antlaşmayı onaylamıştır⁴⁵.

---

⁴⁵ RUSSO, *age*, s. 46.

Ayrıca 1979 tarihli Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşmasının (Treaty on the Non – Proliferation of Nuclear Weapons) imzalanma aşamasında İtalya'nın imzalamaya dair Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (International Atomic Energy Agency) ile Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (European Atomic Energy Community) arasında antlaşma yapılmasını şart koşması da farklı bir örnek oluşturmaktadır⁴⁶.

Burada belirtmemiz gereken husus, onaylamanın, şarta bağlı akit gibi olması ve bu antlaşmanın geçerlilik kazanması için şartın tahakkuk etmesinin zorunlu oluşudur. Ancak şartın tahakkuk etmemesi halinde onaylama tesir üretmekte aciz kalıp antlaşma, şart tahakkuk etmedikçe, geçerlilik aşamasına gelmeyecektir.

Uluslararası hukuk uzmanlarının bir kısmı herhangi bir antlaşmayı onaylamak aşamasında belli bir şarta bağlı kalınmaması görüşündedirler. Ayrıca onaylama işleminde devletin takdir yetkisi bulunur; böylece devlet onaylama işlemini sonuçlandırabilir veya onay işlemini yapmayabilir⁴⁷. Şartlı onaylama mevzuna gelince bu tür onaylama addedilmez. Yeni bir teklif sunmak suretiyle onaylamayı reddetme sayılır. Ancak karşı tarafın bu teklifi kabul veya reddetme imkânı bulunmaktadır.

Antlaşmadaki diğer tarafların bu yeni teklif hususunda yeni bir müzakereye girme imkânları bulunmaktadır. Şartlı onaylama nedeniyle eski antlaşma iptal edilmiş addedildiğinden dolayı, bu yeni müzakereler yepyeni bir antlaşma ile alakalı olacaktır. Söz konusu müzakereler diğer tarafı bağlamamaktadır çünkü şartlı onaylama antlaşmayı reddetmek niteliğindedir⁴⁸.

Son olarak belirtelim ki, çağdaş uluslararası eğilim, herhangi bir antlaşmada devletin menfaatlerini garanti altına almak için şartlı onaylamanın mümkün olduğu

---

⁴⁶ Muhammet Yusuf ULVAN, **Uluslararası Hukuk- Önsöz ve Kaynaklar(Alkanun Alduali - Almukademe ve Almasader)**, Der Vail Basım ve Yayınevi, Amman 2000, s. 149.

⁴⁷ Tila LIFE, **Uluslararası Antlaşmalar Hukuku- Antlaşmaların Geçerliliği ve Uygulanması(El Nazariyye el Amme fi el Muahedat el Düveliyye)**, Çeviri: Salih MEHDİ, Elaani Yayınevi, Bağdat 1987, s. 173.

⁴⁸ OPPENHEIM, **age**, s. 912.

yönündedir. Ancak burada belirtmemiz gereken bir husus şartlı onaylamanın antlaşma ahkâmını etkileyecek herhangi bir temelli değişiklik getirmeyip sadece ve sadece antlaşmada yer alan anlamsız ve anlaşılmayan metinlerin veya şartların manasını tespit edip şartlı onaylamayı mümkün kılması gerekliliğidir⁴⁹.

B. KISMİ ONAYLAMA

Kısmi onaylama, devletin antlaşmanın belli bir bölümünü diğer bölümlerinden ayırt ederek onaylaması veya onaylanması talep edilen antlaşmanın bir bölümünde değişiklik yapmasıdır. Buradaki onaylama yeni bir antlaşmaya dair yepyeni bir teklif niteliğindedir⁵⁰.

Bazı uluslararası hukuk uzmanları çok taraflı antlaşmalarda kısmi onaylamaya icazet vermektedirler. Devletin çok taraflı bir antlaşmanın bir bölümünü onaylayıp diğer bölümlerini onaylamaması halinde antlaşma geçerli sayılarak, söz konusu devletin sadece onayladığı bölümle bağlı olduğu kabul edilebilir.

Bu tip onaylamanın en göze çarpan örneklerinden biri Fransa'nın 1890 tarihli Köle Ticaretinin Önlemesi ile İlgili Brüksel Antlaşması'nda onaylamaya ilişkin yaptığı işlemdir. Diğer devletler bu kısmi onaylamayı kabul ederek Fransa'yı yalnız onayladığı antlaşma fıkralarından yükümlü tutmuştur⁵¹.

C. ÇEKİNCE İLE ONAYLAMA

1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi 2. maddesinin (d) fıkrasında çekinceyi(reservation) *“nasıl kaleme alınrsa alınsın veya nasıl isimlendirilse isimlendirilsin, Devletin bir andlaşmayı imzalarken, onaylarken, kabul ederken, tasvip ederken veya andlaşmaya katılırken, bazı andlaşma hükümlerinin hukuki etkisini kendisi bakımından ihraç etmek veya değiştirmek için yaptığı tek taraflı bir beyan”* olarak tanımlamıştır.

---

⁴⁹ MERAY, **age**, s. 205.

⁵⁰ EL-GANİM, **age**, s. 72.

⁵¹ EL-GANİM, **age**, s. 72.

Antlaşmanın bazı maddelerine çekince ileri sürmek uluslararası ilişkilerde yeni bir hukuki olgudur. Bu olgu tarzı 1909 senesinde Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri arasında sınır belirleme (Border Demarcation) konusundaki ikili antlaşma çerçevesinde yaygınlaşmaya başlamıştır⁵². Çekincenin ortaya çıkış nedeni bu tür ihtirazi kayıtların artmasına yol açan uluslararası toplumda hızlı ve arka arkaya gelen değişikliklerdir.

Çekince uluslararası antlaşmaların imzalama, onaylama veya katılma safhaları sırasında devlet tarafından ileri sürülen tek taraflı hukuki beyandır. Çekincenin amacı onaylanması istenilen antlaşmada bir maddenin hukuki etkisini ortadan kaldırmak veya herhangi bir fıkra veya maddenin hukuki etkisini değiştirmektir⁵³.

Çekincenin şu işlevleri yerine getirdiği görülmektedir:

1. Bir devlet antlaşmanın bazı hükümlerine çekince ileri sürerek o hükümlerden muaf olabilir. Mesela Fransa 1928 tarihli Cenevre Savaşın Önlenmesi Sözleşmesi'ne karşı çekimser kalarak kendini müdafaa ve savaş açma hakkını kendinde saklaması örneğinde olduğu gibi antlaşmayı onaylamakla beraber antlaşmanın bazı hükümlerine çekince koymuştur. Dolayısıyla bu hükümlerle bağlı değildir.
2. Çekince antlaşmadaki belli bir ifadeyi değiştirme amacına yönelik olabilir. Örneğin 1906 tarihli, savaş hasta ve yaralılarına ilişkin Cenevre Anlaşmasını imzalayan Türkiye ve İran arasında cereyan eden olayda Kızıl Haç yerine Türkiye (Türkiye Kızılay) ve İran Aslan ve Kızıl Güneşi seçmişlerdir⁵⁴.
3. Çekince antlaşmanın sessiz kaldığı bir konuyu açıklığa kavuşturma amacına yönelik olabilir. Bunun kayda değer örneklerinden biri, Dünya Sağlık Örgütü'nün Anayasası'nda çekilmeye ilişkin herhangi bir hüküm içermemesi nedeniyle Amerika

---

⁵² Fuat AL-ALVANI, **Uluslararası Antlaşmalara Katılmak Yolunda Hukuki Görüşler (Alfatava Alkanuniye Fi Alinzimam Ela Alitifakiyat Aldualiye)**, Bağdat Matbaası, Bağdat 2008, s. 225.

⁵³ EL-CAFERİ, **age**, s. 277.

⁵⁴ EL- ATİYE, **age**, s. 141.

Birleşik Devletleri'nin antlaşmaya katıldığında bir sene öncesinden ihtar ederek antlaşmadan çekilme hakkını saklı tutmasıdır. Çekinceyle öngörülen bu çekilme hakkı Amerika Birleşik Devletleri'nin Dünya Sağlık Örgütü'yle yapılan antlaşmayla bağlı olmasına engel değildir⁵⁵.

Çekince siyasi veya hukuki gerekçelerle ileri sürülebilir. 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi 19. maddesinde devlete imzalama, onaylama veya katılma sırasında antlaşmanın yasaklamadığı veya önlemediği ölçüde bazı antlaşma hükümlerine çekince ileri sürme hakkı vermektedir⁵⁶.

Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 19. maddesine göre bir devlet bir antlaşmayı imzalarken, onaylarken, kabul ederken, tasvip ederken veya bir antlaşmaya katılırken aşağıdaki hallerde bir çekinceyi ileri sürme hakkına sahiptir:

a- Antlaşma çekinceyi yasaklamadıkça;

b- Antlaşma, sadece söz konusu çekinceyi kapsamı dışında bırakan, belirli çekincelerin ileri sürülebileceğini öngörmedikçe;

c- (a) ve (b) bentlerinin kapsamına girmeyen durumlarda, çekince antlaşmanın konu ve amacı ile bağdaşmazlık etmedikçe.

Çekince, devletin âli menfaatleri doğrultusunda bağlanma iradesi ile uyumlu olarak garanti altına alınan bir haktır. Devletin uluslararası ilişkilerde devletlerarası irade hürriyeti ve bağımsızlığa sahip olması nedeniyle antlaşmaya dair çekince koyabilme hakkı şüpheye mahal bırakmamaktadır.

V. ONAY BELGELERİNİN TEATİSİ VE TEVDİİ

İkili antlaşmalar iki devletin temsilcileri tarafından hazırlanan protokol imzalanıp onay belgelerinin değişimi veya tevdiî yapılmadan hukuki etkilerini

---

⁵⁵ EL-CAFERİ, *age*, s. 278.

⁵⁶ Aydoğan ÖZMAN, *Milletlerarası Antlaşmalarda Çekinceler(İhtirazi Kayıtlar)*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, S: 259, 1970.

göstermeyecektir. Çok taraflı antlaşmaların hukuki etkilerini göstermesi ise onay belgelerinin tevdi ile olmaktadır.

Antlaşma, onaylama belgelerinin değişimi sonrası veya çok taraflı antlaşmalarda tevdi edilecek tarafa tevdi sonrası hukuken bağlayıcılık kazanacaktır⁵⁷. Bu nedenle konuyu ikiye ayırıp ele alacağız. İlk olarak ikili antlaşmalarla ilgili onaylama belgelerinin değişimini ve ikinci olarak ise çok taraflı antlaşmalarla ilgili onaylama belgelerinin tevdiini konu edeceğiz.

A. ONAY BELGELERİNİN TEVDİSİ

Bir uluslararası antlaşmanın hukuken etki doğurabilmesi için onaylanması yeterli değildir. İkili antlaşmaların etki doğurabilmesi için diplomatik bir girişimle iki devlet arasında onay belgelerinin değişimi gerçekleşecek ve antlaşma onaylama belgelerinin değişim tarihi itibarıyla geçerlilik kazanacaktır. Belge değişim işlemi tamamlandıktan sonra antlaşma yürürlük tarihi içerebilecektir⁵⁸.

Onay belgelerinin değişimi devlet adına tutanağa imzasını koyan ve antlaşmada taraf olan devletin dışişleri bakanı ve diğer devletin diplomatik temsilcisi (Diplomatic Representative) tarafından imzalanan “Onaylama Değişim Tutanağı” adı verilen resmi tutanak veya protokol kanalıyla tamamlanacaktır. Tutanak devletlerin her biri bir nüsha saklamak üzere iki nüsha olarak düzenlenecektir⁵⁹.

Burada onay tutanağında antlaşmanın iki taraf arasında değişimi yapılacak olan onay belgesinin şeklini hatırlatmamızın yararlı olacağı düşüncesindeyim. Onay belgesi üç bölümden oluşmaktadır. Belgenin birinci bölümü onaylama işlemini yürüten yetkili makamın ismini ve imza yeri ve tarihini ele almaktadır.

Belgenin ikinci bölümü özel not ve gözlemleri, keza antlaşmanın bölünmez bir parçası olma itibarıyla eğer varsa çekinceler ile antlaşmanın tam metnini

---

⁵⁷ ULVAN, *age*, s. 193.

⁵⁸ EL-BAYTAR, *age*, s. 188.

⁵⁹ İBRAHİM, *age*, s. 431.

içermektedir. Bu bölümde tamamını zikretmeden yalnız antlaşmaya atıfta bulunabilir.

Üçüncü ve son bölümde antlaşmaya bağlılığın önemini ve anlaşmanın titizlik ve ciddiyetle uygulanmasının önemini teyit etmekte olan görkemli bir yazı veya açıklama yer alır. Antlaşma son olarak yetkili kişi veya makam tarafından imzalanıp kaşelenerek işlem resmiyete dökülür⁶⁰.

Onaylama belgesinin sabit bir formül veya şeklinin olmadığını söyleyebiliriz. Ancak yukarıda mühim addedilen temel hususlar belgede yer almalıdır.

Aşağıda açıklayıcı bir model olarak günümüz Fransa Cumhuriyeti'nin belge hazırlamakta izlediği muamele üslubunu örneklendirmekteyiz:

“Fransa Cumhurbaşkanı olarak,

Bu yazıları (kitapları) inceleyecek herkese selamımızı iletmekteyiz.

Bu antlaşmayı dikkatlice inceleyip düşündükten sonra.

Anayasanın içerdiği hükümler ve (52) madde doğrultusunda metninde yer alan her bir bölümü onaylayıp onayacağız. (Burada antlaşma metni ekte yer alacaktır).

Bu antlaşmanın kabul edilip, onaylanıp ve kararlaştırıldığını ilan etmekteyiz.

Veto almaksızın dikkate alınacağını taahhüt ederiz; bu hususu ispat etmek için cumhuriyet kaşesi ile mektubu mühürleyerek yayınlayacağız⁶¹.”

Yazarların birçoğu onaylamanın ispatının yazılı bir belge ile tamamlanacağı görüşündedirler. Ancak antlaşmanın onaylanması zımni olarak da tamamlanabilir. Devlet imza sonrası doğrudan onaylama işlemlerini hayata geçirmeden söz konusu antlaşmanın fıkralarını uygulayabilmektedir; burada antlaşmaya dair zımni onaylama ve kabul anlamı vardır⁶². Kelsen ve Oppenheim uluslararası bir antlaşmanın

---

⁶⁰ EL-ŞİMMERİ, **age**, s. 86.

⁶¹ RUSSO, **age**, s. 45.

⁶² Detter INGRID, **Essays on the Law of Treaties**, Swee and Maxwell, London 1967, s. 23.

onaylanmasının onaylama belgelerine gerek kalmadan zımni bir şekilde yapılabileceği görüşündedirler⁶³.

B. ONAY BELGELERİNİN TEVDİİ

Onaylama belgelerinin değişimi çok taraflı antlaşmalarda belgelerin değişim işleminin gerektirdiği birçok komplikasyon göz önünde bulundurulduğunda uygulaması hayli zor bir işlemdir.

Bu nedenle yeni ve uygun bir yöntem icat edilmiştir. Bahsedilen yöntem onaylama belgelerinin belli bir tarafa tevdi edilmesidir. Bu taraf çok taraflı antlaşma yapmakta olan veya herhangi bir nitelikte antlaşma yapmak amacıyla uluslararası bir konferansa ev sahipliği yapan devlettir.

Eski dönemlerde çok taraflı antlaşmalar birkaç ikili antlaşmanın sonuçlandırılması yoluyla yapılmaktaydı. Öyle ki antlaşma tarafları 5 devletten oluşmaktaysa 10 ikili antlaşma yapma yöntemine başvurulmakta ve bu da çok karmaşık sonuçlara yol açmaktaydı.

Bu formül ile yapılan antlaşmalara örnek olarak, 1795 yılı Ekim’inde Polonya’nın bölünmesi ile ilgili anlaşma ile 30 Mayıs 1894 tarihli altı müttefik devletle imzalanan Paris Antlaşması’nı verebiliriz⁶⁴.

Ancak 1856 yılından beri çok taraflı antlaşmalar yöntemi toplu antlaşmalar yapılmasında başvuru olan eski metodun yerine almaya başlamıştır. Bu antlaşmalarda onay belgeleri ülkesinde antlaşma imzalayan veya müzakere konferansına ev sahipliği yapan devletin dışişleri bakanlığına tevdi edilmekte veya Birleşmiş Milletler gibi toplu antlaşmalar yapmak amacıyla çağrışı üstelenen örgütlere tevdi edilmektedir.

---

⁶³ Hans KELSEN, **Principles of International Law**, Second Edition, U.S.A. 1967, s. 466.

⁶⁴ EL-ŞİMMERİ, **age**, s. 88.

Depoziter, bir onay belgesini teslim aldığında konuyla ilgili tutanak düzenleyip ilgili devlete teslim eder ve diğer antlaşma taraflarına durumu bildirir.

1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 16. maddesine göre; antlaşma metninde aksi yer almadığı takdirde, onaylama belgeleri devletin aşağıda belirtilen durumlarda antlaşma ile bağlı olduğunun göstergesidir. Bunlar;

- Sözleşmeye taraf olan devletler (Contracting States) arasında onaylama belgeleri mübadele edildiğinde.

- Onaylama belgeleri depozitere tevdi edildiğinde.

- Sözleşmeye taraf olan devletlere (Contracting States) veya Depoziter tarafına üzerinde anlaşma sağladıkları takdirde tebliğ ettikleri durumda.

Burada bir problem baş gösterebilir, o da çok taraflı antlaşmalar açısından antlaşmanın geçerlilik tarihidir. Kuzey Atlantik İttifakının (North Atlantic Treaty Organization- NATO) belirttiği üzere bazı çok taraflı antlaşmaların geçerlilik tarihi tüm belgelerin onaylama belgelerinin toplama işlemini yürüten devlet veya örgüte tevdi tarihidir.

Antlaşmada taraf olan devletlerden belirli bir kısmına tevdi etme işlemi antlaşmanın geçerliliği ve uygulanması için yeterli olabilir. Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyinin (European Council) temel sistemi yedinci devletin onaylama belgesinin tevdi etme tarihi itibarıyla uygulamaya geçmesini öngörmüştür. Burada belirtmek gerekirse antlaşmadan antlaşmaya bu sayı farklılık göstermektedir.

Birleşmiş Milletler devletin anayasasına göre antlaşmayı imzalayan devletin onaylama gerekliliğine yer vermektedir. Statünün 110. maddesi onaylamalar statüyü imzalayan devletleri her bir tevdi olayında devletleri bildirmekle mükellef olan Amerika Birleşik Devletleri hükümetine tevdi edileceği hükmünü içermekte ve statünün uygulamaya konulması Birleşmiş Milletlerin Güvenlik Konseyi'nin (UN Security Council) beş daimi üyesi dâhil olmak üzere çoğu devletlerin onaylamalarını tevdi etmeleri itibarıyla başlayacaktır⁶⁵.

---

⁶⁵ EL-BAYTAR, *age*, s. 188.

VI. USULSÜZ ONAYLAMA:

Onaylama, doğru ve eksiksiz olmalıdır. Bu, gözetilmesi ve bağlı kalınması gereken bir ilkedir. Antlaşma, devletin yetkili makamları tarafından doğru bir şekilde yapılmadıkça tarafları (antlaşma tarafları) için bağlayıcı olmaz. Onaylama işlemini yapan devlet anayasasında antlaşmaların yapılmasıyla ilgili yer alan hükümleri gözetmek zorundadır⁶⁶.

Usulsüz onay, bir antlaşmanın, ilgili devletin anayasal sistemine uygun olmayan bir şekilde, onay işleminin yapılmasını ifade eder. Bu durum çeşitli şekillerle ortaya çıkabilir. Mesela devlet başkanının onayından önce ilgili devletin anayasasına aykırı şekilde yasama ve yürütme organları arasındaki yetki paylaşımında usulsüz davranılmış olabilir. Veya devlet başkanı, söz konusu antlaşmayı yasama organına sunmadan veya başvurmadan onaylayabilir. Bazen yasama organının reddetmesine rağmen onaylama yoluna gidebilir. Yazarlar, bu onaylamaya, usulsüz onaylama denmesinde ittifak etmişlerdir.⁶⁷

Burada usulsüz onaylamanın hukuki değeri nedir sorusu ortaya çıkar. Bu soruya cevap vermek için usulsüz onaylamanın hukuki değerini açıklayan üç görüş ve eğilim ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı bunlara kısaca değineceğiz. Yine usulsüz onaylamaya dair uluslararası çalışmanın tutumuna ve uluslararası ilişkilere değineceğimiz gibi 1969 yılındaki uluslararası antlaşmalara ilişkin Viyana antlaşmalar hukuku sözleşmesinin usulsüz onaylamaya ilişkin tutumunu da ele alacağız.

A. USULSÜZ OLARAK ONAYLANAN ANTLAŞMANIN DEVLETİ BAĞLAYACAĞI GÖRÜŞÜ

Bu eğilimin savunucuları olan Bittner, Malberg, Scelle ve Vellas'e göre devlet başkanı tarafından usulsüz ve devletin anayasasına aykırı şekilde onaylanan antlaşma

---

⁶⁶ RUSSO, *age*, s. 51.

⁶⁷ EL-ATİYE, *age*, s. 133.

onay belgelerinin mübadele edilmesi ile uluslararası alanda hukuken bağlayıcıdır⁶⁸. Bu eğilimin savunucuları, görüşlerini birçok gerekçeye dayandırmaktadırlar ki bunlar şunlardır:

1. Devletin iradesini açıklamak veya ilan etmekle bu iradenin devlet içerisinde oluşumunu birbirinden ayırt etmek gerekir. Cumhurbaşkanı, tek başına devletin iradesini dış dünyaya (uluslararası topluma) ifade etme ve açıklama hakkına sahiptir. Fakat devletin iradesi, devletin anayasasına göre cumhurbaşkanı ile yasama organı arasında müşterektir.

Cumhurbaşkanı, devletin başı olarak devlet iradesinin ilan edilmesinde ana unsur sayılır. Uluslararası toplum için önemli olan da budur. Uluslararası toplum, devlet başkanının açıkladığı iradenin doğru veya yanlış oluştuğuna bakmaz. Çünkü bu mesele, devletin anayasasının onayladığı bir iç meseledir. Bunun anlamı, iç kamu hukukudur.

Yani iradenin açıklanması uluslararası toplumla, iradenin oluşması devletin kendi iç anayasası ile ilgilidir. İkincisinin, uluslararası toplum ilişkileri alanında birincisinin doğruluğu üzerinde bir etkisi yoktur⁶⁹.

Bu eğilimin savunucularına göre onaylama belgelerinin gönderilmesi ve mübadelesi antlaşmanın doğru şekilde onaylandığına dair bir karinedir ve devlet başkanın anayasal yetkilerini aşması önemli değildir. Çünkü devlet başkanı, uluslararası hukuka göre sadece antlaşmaların yapılmasında değil aynı zamanda uluslararası ilişkilerin tamamını idare etmede kapsamlı yetkilere ve ayrıcalıklara sahiptir⁷⁰.

Cumhurbaşkanının anayasal doğru yöntemleri takip etmemesi, iç hukuka göre antlaşmanın meşruiyetsizliğine neden olabilir. Burada devlet başkanının ülkedeki

---

⁶⁸ Lois DELBEZ, **Droit International Public**, Third Edition, Paris 1964, s. 322, Aktaran: EL-ATİYE, **age**, s. 134.

⁶⁹ Muhammed Sami ABDULHAMİD, **Uluslararası Hukuk(Usul Alkanun Alduali)**, Al-Camiye Basım ve Yayınevi, İskenderiye, 2005, s. 206.

⁷⁰ EL-ŞİMMERİ, **age**, s. 131.

mahkemeler ve yetkili iç makamlar karşısında yetkisini aşma hususunda sorumluluğu bulunabilir. Fakat devlet başkanı, yetkileri çerçevesinde ve iç hukuka göre hareket ettiği sürece bu durum, antlaşmanın meşruiyetine ve uygulanmasına etki etmez⁷¹.

Bu eğilimin savunucuları, devlet başkanının antlaşmanın onaylanmasıyla ilgili anayasa kurallarına saygı gösterme ve devletin iradesini ifade etmeden önce parlamentoya başvurma sorumluluğunun olduğunu kabul ederler. Fakat anayasal olarak devletin antlaşmayı onaylamakla yetkili kurumlarının tasarruflarının uygunluğunu denetlemek, uluslararası hukukla ilgili bir husus olmadığını da vurgularlar⁷².

Scelle, hukukun uluslararası hukukun üstünlüğü ile olan bütünlüğü teorisinden hareket ederek bu görüşü desteklemiştir. Çünkü yukarıdaki çözümün dışında başka bir çözüm, uluslararası hukukun iç hukuka tabi olmasına neden olacaktır⁷³.

2. Usulsüz olarak onaylanan antlaşmanın geçerli olduğunu benimsemek, uluslararası ilişkilerin istikrarına neden olacaktır. Antlaşmanın yapılmasının doğruluğundaki şüphenin diğer devletlerin iç işlerine müdahale edilmesine yol açacak bir gerekçe olmaması için anayasal koşulların antlaşmanın onaylanması hususunda uygulanması gerekir. Ayrıca bu durum, devlet başkanının tasarruflarında şüphe oluşmasına yol açar. Bu ise devletlerin iç işlerine müdahale edilmemesi ilkesini belirten BM Antlaşması'nın 2/4. maddesine uygun değildir⁷⁴.

Aynı şekilde bazen ilgili devlette yürürlükte olan hukuk kurallarına vakıf olmak zor bir iştir. Gerçekten de ilgili devletin ulusal hukuku, başkan ve başkan yardımcısının kim olduğunu bilmeyi zorlaştıracak şekilde karmaşık ve içi içe geçmiş olabilir. Zaman zaman da değişebilir. Bu durumu açıklamaya çalışmak hukuki anlaşmazlığa yol açacağı gibi siyasi anlaşmazlığa da yol açar.

---

⁷¹ Taslim Oliwale ELIAS, **Problems Concerning the Validity of Treaties**, Recueil des Cours, Volume III, Tome 134. 1971, s. 354.

⁷² EL-ŞİMMERİ, **age**, s. 136.

⁷³ DELBEZ, **age**, s. 18.

⁷⁴ AL-HADİSİ, **age**, s. 45.

Örneğin Fransa, Avrupa Ortak Pazarı antlaşmasını onaylamıştır. Fransız ulusal meclisinin kanunla bu antlaşmayı kabul etmesi, cumhurbaşkanına onaylama yetkisi vermesi için yeterli değildir. Bu antlaşmanın anayasa değişikliği yoluyla onaylanması gerekir. Çünkü Avrupa Ortak Pazarı, bazı meselelerde yasamaya göre ulusal meclisin yetkisini ihlal etmek anlamına gelmektedir⁷⁵.

3. Uluslararası hukuk kuralları, iç hukuk kurallarından üstündür. Bu aykırı davranılması mümkün olmayan bir ilkedir. Scelle, hukukun uluslararası hukukun üstünlüğü ile olan bütünlüğü teorisinden hareket ederek bu görüşü desteklemiştir⁷⁶.

Çünkü bu uluslararası hukuk kurallarının uluslararası antlaşmaların onaylanmasında ulusal hukuk kurallarına tabi olması demektir. Bu da uluslararası hukukun iç hukuka bağımlı olmasına neden olacaktır.

4. Bir antlaşma, uygulamadan önce birçok aşamadan geçer. Her bir aşama, devletin ulusal organları tarafından üzerinde düşünülmesi, araştırılması ve gözden geçirilmesi için yeterli zamanı gerektirir.

Bu aşamalardan sonra antlaşma onaylandığında devletin antlaşmanın usulsüz bir şekilde onaylandığını iddia etmesi ciddiyetsizlik ve kötü niyet kabilinden sayılır⁷⁷.

Burada, konuyla şöyle bir soru ortaya çıkar. Antlaşmanın yapılma aşamalarında “devletin ulusal sisteminde antlaşmayı onaylamakla yetkili organ kimdir?” ve “bunu sormak, devletin işlerine müdahale etmek midir?” Hukukçular bu hususta ihtilaf etmişler:

---

⁷⁵ Holloway KAYE, **Modern Trends in Treaty Law**, Stevens and Sons, London 1967, s.130.

⁷⁶ RUSSO, **age**, s. 52.

⁷⁷ AL-HADİSİ, **age**, s. 45.

Hukukçu Wohlman, Mervyn ve Basdevant, böyle bir sorunun sorulmasının hoş bir iş olmadığı, müdahale etmek anlamına geldiği ve devlet başkanının yaptığı onaylamaya güvenmek gerektiği görüşündedirler⁷⁸. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde devlet başkanının yetkileri hakkındaki her türlü soru ve sorgulama reddedilmektedir⁷⁹.

Fakat bazen herhangi bir antlaşmaya taraf olan devletler, meselenin net olmaması durumunda antlaşmanın onaylanmasından sorumlu olan müdahil taraflar hakkında öteki taraflara soru sorma ve sorgulama yoluna gitmişlerdir. Nitekim bu durum, 10 Aralık 1944 tarihinde karşılıklı ittifak ve işbirliği antlaşması yapıldığında Rusya ile Fransa arasında yaşanmıştır. Bu antlaşma öncesinde İkinci Dünya Savaşı yüzünden Fransız parlamentosu kapanmış ve Fransız hükümeti henüz yeni kurulmuştu. Bu yüzden Fransa, Sovyetler Birliği'ne antlaşmayı onaylamakla yetkili olan organla ilgili herhangi bir açıklamada bulunmamıştır. Eski Sovyet başkanı Josef Stalin, geçici Fransız hükümeti başkanı Charles de Gaulle'ye antlaşmayı ciddi bir şekilde incelemelerini ve onaylamakla yetkili makamı açıklamalarının gerekli olduğunu ifade etmiştir. Fransız tarafı açıklamada bulunduktan sonra antlaşma yapılmış ve Fransız hükümeti, 22 Aralık 1944 yılında antlaşmayı onaylamıştır⁸⁰.

B. USULSÜZ OLARAK ONAYLANAN ANTLAŞMANIN DEVLETİ BAĞLAMAYACAĞI GÖRÜŞÜ

Bu eğilimin savunucularına göre, usulsüz olarak onaylanan uluslararası antlaşmanın uluslararası alanda hiçbir etkisi ve bağlayıcılığı yoktur.

Strub, Burkan, Layerdil, Rousseau, Oppenheim ve Fisher gibi uluslararası hukukçular, bu eğilimi benimsemiştir. Bu hukukçular görüşlerini, bir işi ancak o işle yetkili olan makam yaptığında hukuki etkisi olur düşüncesine dayandırmışlardır.

---

⁷⁸ Muhammed Talat EL-GANİM, *El Vasid fi Kanun es Selam*, Menşetül Maarif, El İskenderiyye 1982, s. 416.

⁷⁹ EL-ŞİMMERİ, *age*, s. 137.

⁸⁰ TALAL LAV, *age*, s. 302.

Buna göre, devlet başkanı yetkilerini aştığı zaman veya yetkisi olmayan işlemler yaptığı zaman bu işlemleri geçersiz olacaktır⁸¹.

Anayasada uluslararası bir antlaşmayı onaylama hususunda yasama organının, devlet başkanına ortak olduğu belirtildiğine göre devlet başkanı antlaşmayı tek başına onaylayamaz. Aksi takdirde bu davranışıyla yetkilerini aşmış ve yaptığı işler yetki teorisine göre geçersiz sayılır⁸².

Bu eğilime sahip olan bazı hukukçulara göre uluslararası hukuk, devletin iç hukukuna devletin iradesini ifade etmek ve antlaşmaları onaylamakla yetkili kurumları belirleme özgürlüğü vermiştir. Yine yetkili kurumların antlaşmalara bağlı kalınacağını ifade etmek için yaptıkları ulusal düzenlemeler de böyledir. Bu nedenle devletin anayasa kurallarına aykırı şekilde onaylanan bir antlaşma geçersizdir ve devletin bunu kabul ettiğini doğru şekilde yansıtmaz. Bu antlaşma, uluslararası hukuk bağlamında geçersiz kılınabilir⁸³.

Uluslararası hukukçu Talal Lav'a göre, uluslararası antlaşma devletlerin iradelerinin örtüşmesinden ibarettir. Böylece devletin anayasa kurallarına aykırı şekilde onaylanan bir antlaşma bağlayıcı olamaz. Çünkü devlet, iradesini ifade etmekten aciz kalmıştır⁸⁴.

Özellikle uluslararası antlaşmaların yapılması olmak üzere devletin diğer devletlerle olan ilişkilerini belirleyen devletin anayasası ve diğer kanunlarıdır. Aynı şekilde antlaşmayı onaylayarak antlaşmanın bağlayıcılığını kabul ettiğini ifade etmekle, yetkili makamı belirleyen de devletin anayasası ve diğer kanunlarıdır. Çünkü devlet, uluslararası hukukun kişilerinden bir kişidir. Dolayısıyla devletin kendi iradesinin oluşumu sürecinde anayasada belirtilen hususların çiğnenmesi, büyük ve önemli bir zafiyete neden olabilir. Bir devletin böyle bir iradesi olamaz.

---

⁸¹ RUSSO, *age*, s. 41.

⁸² AL-HADİSİ, *age*, s. 46.

⁸³ Sinclair IM, *The Vienna Convention on the Law of Treaties*, Manchester University Press, Britain 1973, s. 89.

⁸⁴ TALAL LAV, *age*, s. 296.

Böyle bir durumda, devletin iradesi sağlıklı bir şekilde ortaya konamaz ve bu durumda antlaşma geçersiz sayılır. Çünkü devlet, onaylama sürecinde anayasa kurallarına bağlı kalmamıştır. Antlaşmanın geçersiz olmasının nedeni ise devletin büyük bir zafiyet içerisinde olması ve antlaşmanın gerçek ittifaka dayanmamasıdır. Yani geçersiz olmasının nedeni antlaşmayı belirleyen ve onaylayanın uluslararası hukuk kurallarının olmasıdır⁸⁵.

Devlet, iradesinde temel bir zafiyete neden olacak durumlar dışında, uluslararası antlaşmayı geçersiz kılmak için antlaşmanın kendi kanunlarına aykırı olduğunu gerekçe gösteremez.

Amerikan devletlerinin 6. Konferansının akabinde ve 1928 yılında imzalanan Havana Antlaşması gibi bazı uluslararası çok taraflı antlaşmaların metinlerinde bu eğilim desteklenmiştir. Zira bu antlaşmanın 1. ve 6. maddesinde antlaşmanın, antlaşma yapan devletin kanununa göre yapıldığı ve onaylandığı belirtilmiştir.

Bu eğilimin savunucuları bu görüşe sahip olmalarına rağmen eleştiriye maruz kalmışlardır. Bunları eleştirenler, ister anayasal ister normal açıdan olsun uluslararası hukukun iç hukuktan üstün olması ilkesinin ve uluslararası hukukun antlaşmalar yaparak anayasal hukuka yetki meselesi olarak sevk edilmesi, uluslararası hukukun herhangi bir anayasal hukuk kuralına tabi olması demek değildir. Bunun nedeni ise herhangi anayasal hukuk kuralı, aynı anda uluslararası başka bir hukuk kuralı olmadığı zaman uluslararası alanda bağlayıcı değildir.

Ayrıca bu eğilimi eleştirenlerden bazıları, bir devletin kendi iç sistemine aykırı şekilde onaylanan antlaşmanın geçersizliğini savunmasının, hatalı davranışlarının antlaşmayı kolaylıkla geçersiz kılabileceğine ikna olması durumunda yürütme organının sorumluluk bilincinden yoksun kalmasına neden olabileceği görüşündeler⁸⁶.

---

⁸⁵ TALAL LAV, *age*, s. 301.

⁸⁶ EL-ŞİMMERİ, *age*, s. 137.

C. USULSÜZ OLARAK ONAYLANAN ANTLAŞMANIN DEVLETİ BAĞLAYIP BAĞLAMAYACAĞI HAKKINDA KARMA GÖRÜŞ

Bu eğilimin savunucuları, aslında antlaşmaların anayasada öngörülen usullere göre yapılmasını savunmakla birlikte, önceki iki görüşü de uzlaştırmaya çalışmaktadırlar. Bu görüş sahipleri, usulsüz onaylama sorunu için ortak bir çözüme ulaşmak amacıyla uzlaştırıcı çözümler ve görüşler bulmaya çalışmaktadırlar.

Bu eğilimin savunucuları, tam olarak bilinen anayasa hükmüne net bir şekilde aykırı olan durum ile şüphenin olduğu aykırı durumu birbirinden ayırırlar.⁸⁷

Sadece birinci durumda diğer antlaşmalı devletin bu aykırılığı bilmesi muhtemeldir. Bu nedenle uluslararası bir antlaşmaya taraf herhangi bir devlet, antlaşmanın doğru olmadığını savunamaz. Çünkü bu aykırılık durumu, net ve önemsiz olup, önemli anayasal sınırlamalara aykırı olsa da kendi iç sistemine aykırı olarak onaylamıştır.

Bu gibi bir durumda bazı hukukçular, antlaşmanın geçersizliğini savunan bu devletin bir iyi niyet göstergesi olarak diğer tarafa tazminat ödeyebileceğini belirtmektedirler.

Burada, net şekilde anayasaya aykırı olan durumlar ile anayasanın açıklanmasıyla ilgili anlaşmazlık konusu olan aykırı durumları birbirinden ayırt etmemiz gerekir. Birinci durumda onaylamanın devlet üzerinde bir etkisi olması söz konusu değildir. İkinci durumda ise devlet başkanının onayının doğru olup olmadığı tartışılmaz. Çünkü anayasa metinlerinin açıklanması, iç organların temel işlevlerinden sayılır.

Usulsüz onaylama konusunun çözüme bağlanması hakkında bununla bağlantılı bir görüş bulunmaktadır. Bu görüş, bu meselenin çözümü için iyi niyet ölçüsünden

---

⁸⁷ ULVAN, *age*, s. 204.

ibarettir. İyi niyet ilkesi, uluslararası antlaşmaların yapılması dahil uluslararası ilişkilerde esastır⁸⁸.

İyi niyet ilkesi, antlaşmanın onaylanması meselesinde diğer tarafla iyi niyet ilişkisi kurar ve antlaşmaya taraf olan devletin himaye edilmesini gerektirir. Bu ilke, diğer devletin öteki devletin ulusal düzenlemelerine müdahale etmemesini ve onaylama mekanizmasını gözetmesini gerektirir. Çünkü bu, kendisiyle ilgisi olmayan bir iç meseledir.

Antlaşmaya taraf olan devlet, diğer devletin antlaşmayı iyi niyet ilkesi esasına göre onaylayacağına güvenmeli ve bunu kabul etmelidir. Onaylama işlemi iç anayasal yöntemlere aykırı şekilde gerçekleşmiş olsa da bu devlet bunu bilmemektedir. Çünkü bu, bir iç meseledir.

İyi niyet göstergesinde bulunan devlet, görünür durumlara itimat edip, devlet başkanının yaptığı onaylamanın anayasal açıdan doğru olduğunu düşünmesi durumunda mazeret sahibidir. Bu, devletler arasında uluslararası ilişkilerde asıl olan bir husustur.

Antlaşma yapan devlet kötü niyetli, yani onaylama işleminin diğer devletin iç anayasal kurallarına aykırı olan yöntemle gerçekleştiğini biliyorsa bu devlet, bu görünür durumları savunamaz. Çünkü onaylama işleminin usulsüz olduğunu, anayasaya dayanmadığını ve bu onaylamanın geçersizliğinin kendi nezdinde açık ve net olduğunu bilmektedir.

Bu durumda usulsüz onaylama yapan devlet, onaylamanın geçersizliğini savunması, antlaşmanın geçersiz kılınmasını istemesi ve antlaşmaya bağlı kalmaması mümkündür⁸⁹.

Bu eğilimin savunucularının görüşleri, birbiriyle yüzleşen önceki radikal bakış açıları ile hukukun birliği ekolünün arasını uzlaştırmak için yapılan ustaca bir

---

⁸⁸ EL-GANİM, *age*, s. 70.

⁸⁹ AL-SAİD AL-DAKAK, *age*, s. 69.

girişimden ibarettir. Fakat bu eğilim de eleştiriye maruz kalmıştır. Çünkü anayasa metnine net şekilde aykırı olan durumlar ile bu şekilde olmayan durumları birbirinden ayırt etmek son derece zor bir iştir.

Kendi anayasasının hükümlerine aykırı olan bu durum net ve şüpheli olsa dahi devlet, antlaşmanın geçersizliğini ve anayasasının iç kurallarına aykırı şekilde onaylandığını savunacaktır. Diğer devlet ise onaylamanın doğru olduğunu ve aykırılık durumunun net olmadığını savunacaktır. Hatta böyle olsa dahi, diğer devletin temsilcilerinin antlaşma yapmaya ve onaylamaya ehil olduklarından ve dolayısıyla devleti bağlama yetkisine sahip olduklarından emin olunmalıdır.

Bununla birlikte belirtilen bu görüşleri uzlaştırmaya çalışan bu eğilim, usulsüz onaylama sorunu için 1969 yılında yapılan Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin bulduğu çözümün netleşmesinde çok önemli bir rol oynamıştır⁹⁰.

D. 1969 VİYANA ANTLAŞMALAR HUKUKU SÖZLEŞMESİ DÜZENLEMESİNE KADAR ULUSLARARASI UYGULAMA

Uluslararası yargı alanında usulsüz olarak onaylanan antlaşmanın geçersiz olduğu savunulmuştur. Ancak bunun gerçekleştiği durumlar çok sınırlıdır. Bu alanda uluslararası yargının, devletin iç hukukunda belirtilen yöntemlere aykırı olan usulsüz onaylamayı reddettiğini gösteren zikredebileceğimiz birçok örnek vardır.

Bu örneklerden biri, ABD başkanı Stephen Grover Cleveland'ın 1888 yılında Kosta Rika ve Nikaragua arasında yapılan antlaşmanın geçersizliği hakkında 1888 yılında verdiği tahkim kararıdır. Bu nedenle antlaşma onaylanırken Nikaragua anayasasının metinleri gözetilmemiştir⁹¹.

Aynı şekilde, Kosta Rika parlamentosundaki iki meclisin onaylamaması yüzünden, Kosta Rika devletinin İngiliz vatandaşlarına verdiği kapitülasyonun geçersizliğine dair ABD Başkanı Taft'ın 1924 yılında verdiği karar da böyledir⁹².

---

⁹⁰ EL-ŞİMMERİ, *age*, s. 144.

⁹¹ EL-CAFERİ, *age*, s. 275.

⁹² EL-CAFERİ, *age*, s. 275.

Bir devletin iç anayasal kurallarına ve mekanizmalarına aykırı şekilde yapılan antlaşmanın geçersizliğinin savunulması, devletlerarasındaki diplomatik ilişkiler bağlamında kısmen ilgi görmüştür. Zira Fransa ve ABD, 1831 yılında yapılan antlaşmanın anayasa mekanizmalarına aykırı şekilde onaylandığı görüşüne varmışlar ve iki devlet, anayasal koşullara saygı gösterilmesinin bir antlaşmanın geçerliliği için temel koşul hükmünde olduğu hususunda antlaşmışlardır⁹³.

Aynı şekilde uluslararası ilişkiler alanında hukukçuların geneli, usulsüz onaylamanın veya uluslararası ilişkiler alanında antlaşmanın geçersizliğinin, antlaşmanın onaylamaya karşı çıkan devletin iyi veya kötü niyetine bağlı olduğu görüşünü savunmuşlardır⁹⁴.

İç hukuk alanındaki usulsüz onaylamaya gelince; devletlerin geneline göre bu onaylamanın hiçbir hukuki etkisi yoktur. Örneğin Fransa'da 27 Ekim 1946 yılında çıkarılan anayasanın 21. maddesinde hukuki güce sahip antlaşmaların sadece "doğru şekilde onaylanan siyasi antlaşmalar" olduğu belirtilmiştir. Bu hüküm, ulusal mahkemelerin doğru şekilde onaylanmayan antlaşmaları uygulamaktan imtina edeceklerini açıklamaktadır.

Aslında, yargısal içtihatlarla göre, parlamento anayasanın belirttiği hukuki usule göre antlaşmayı kabul etmemişse bu durumda imzalanan antlaşmanın hiçbir kıymeti bulunmamaktadır⁹⁵.

İtalyan mahkemeleri, parlamentonun onayından antlaşmanın yayınlanmasına kadar olan süreçte antlaşmanın yapılmasıyla ilgili işlemlerin anayasaya uygunluğunu soruşturma yetkisine sahiptirler⁹⁶.

Belçika temyiz mahkemesi, kral veya parlamentonun müdahalesi olmadan karşılıklı yazışmalar yoluyla yapılan ve "Arrangement" denilen antlaşmanın devlet için bağlayıcı olabileceğini, ancak Belçika'nın iç hukukunda bağlayıcı güce sahip

⁹³ OPPENHEIM, *age*, s. 911, Aktaran: EL- ŞİMMERİ, *age*, s. 141.

⁹⁴ EL-CAFERİ, *age*, s. 275.

⁹⁵ RUSSO, *age*, s. 52.

⁹⁶ EL-ŞİMMERİ, *age*, s. 152.

olmadığına karar vermiştir. Çünkü Belçika Anayasasına göre antlaşmanın bağlayıcı olabilmesi için parlamentonun onaylaması gerekir.

Ulusal mahkemelerin kendi anayasalarına aykırı şekilde onaylanan antlaşmalarının meşruiyetini veya uygulanmasını tanımayı reddedebileceklerini söyleyebiliriz. Özellikle bu antlaşmalar, yasama organının onayının gerekmesine rağmen onay almamışlarsa böyle olacaktır⁹⁷.

Ulusal mahkemeler, yargı yetkilerini kendi anayasalarında ve kanunlarından alırlar. Bundan dolayı anayasal yetkilerini aşan bir kurum tarafından yapılan antlaşmaların uygulanmasını reddetmekle yükümlüdürler⁹⁸.

Mosler, devletin uluslararası hukukta bağlanmasını gerektiren uluslararası antlaşmaların yapılmasıyla ilgili işlemlerin doğruluğunu gözetmekte mahkemelerin yetkili olduğunun söylemektedir⁹⁹.

Mahkemeler bu yetkilerini sadece devletin anayasasının, açık bir şekilde mahkemelerin hiçbir şekilde böyle bir yetkilerinin olmadığını veya sadece yayımla işlemlerini denetleme yetkilerinin bulunduğunu belirtmesi durumunda kaybederler. Mosler'e göre ikinci durum, Hollanda mahkemeleri için geçerlidir. Hollanda mahkemelerinin denetim yetkisi yayınlama işlemleriyle sınırlı olup, Hollanda açısından antlaşmanın kabul edilmesi için gerekli koşulların bulunup bulunmadığını araştırma yetkileri bulunmamaktadır. Buna rağmen Mosler'e göre Hollanda mahkemeleri, devlet organlarının Hollanda anayasasına göre uluslararası bağlayıcılığın ortadan kalkmasına neden olacak şekilde yetkilerini aştığını görmesi durumunda antlaşmaların yapılmasıyla ilgili anayasal koşulların saygınlığını araştırabilir¹⁰⁰.

---

⁹⁷ EL-ŞİMMERİ, *age*, s. 152.

⁹⁸ EL-CAFERİ, *age*, s. 274.

⁹⁹ SERHAN, *age*, s. 16.

¹⁰⁰ EL-ŞİMMERİ, *age*, s. 152.

Son olarak bu hususta ulusal mahkemelerin vardığı kararın etkisinin iç hukukla sınırlı olduğunu görmemiz gerekir¹⁰¹.

E. 1969 VİYANA ANTLAŞMALAR HUKUKU SÖZLEŞMESİNİN USULSÜZ ONAYA İLİŞKİN DÜZENLEMELERİ

Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nde usulsüz onaylanması durumunda antlaşmanın geçersizliğini savunmanın mümkün olmadığı belirtilmiştir. Fakat, antlaşmanın onaylanması sonucunda anayasanın açık ve net bir zafiyete maruz kalması bundan müstesnadır.

Gerçekten de Sözleşme'nin 46. maddesine göre:

- “1. Bir Devlet, bir andlaşmayla bağlanma rızasının iç hukukunun andlaşma akdetme yetkisiyle ilgili hükümlerini ihlal etmek suretiyle açıklandığı vakiasına rızasını geçersiz kılan bir gerekçe olarak başvuramaz, meğer ki ihlal aşikar ve iç hukukunun temel önemi haiz bir kuralı ile ilgili olsun.*
- 2. Bir ihlal, söz konusu meselede normal uygulamaya göre ve iyi niyetle hareket eden herhangi bir Devlet için objektif olarak açık görünüyorsa, aşikardır.”*

Antlaşmanın 46. maddesinin getirilme sebebinin, devletlerin antlaşmanın geçersizliğini iddia etmesine imkan veren durumların istisnai niteliğini vurgulamak olduğunu mülhaza ediyoruz¹⁰². Yani devletin antlaşmanın geçersizliğini savunması, genel kurala göre istisnai bir durumdur. Yani genel kural, usulsüz şekilde onaylanan antlaşmanın geçersizliğinin savunulamamasıdır.

İstisnai durum ise antlaşmanın yapılmasıyla ilgili yetki kurallarının açık bir şekilde ihlal edilmesi durumunda, antlaşmanın geçersizliğini öne sürmek için konulmuştur. Bu istisnai durum, genel kuralın sertliğini hafifletmek işlevini görür¹⁰³.

---

¹⁰¹ EL-ŞİMMERİ, *age*, s. 150.

¹⁰² Year Book of the International Law Commission, Volume II, New York 1966, s. 242.

¹⁰³ İBRAHİM, *age*, s. 296.

Bazı hukukçulara göre usulsüz şekilde onaylanan antlaşmanın geçersizliğini öne sürebilmek için bulunması gereken bazı koşullar vardır ki bunlar şunlardır¹⁰⁴:

1. İç hukuk kurallarına aykırı olan durum, uluslararası antlaşmaların yapılmasında yetki meselesiyle ilgili aykırı bir durum olmalıdır. Yani devletin uluslararası antlaşmaları yapmak ve onaylamakla yetkili makamları belirleyen kurallar olmalıdır. Burada antlaşmanın geçersizliğini savunmak için iç hukuktaki objektif aykırı durumlar savunulamaz.
2. Aykırı davranılan hukuk kuralı, temel bir öneme haiz olmalıdır ve antlaşmanın geçersizliği için aykırı davranılan başka herhangi bir hukuk kuralı savunulamaz.
3. Aykırılık durumu, açık ve net olup kapalı ve muğlak olmamalıdır. Aykırı durumun açık ve net olması meselesi, birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Çünkü aykırı bir durumun net veya kapalı olduğunu açıklayan bir kural ya da ölçü yoktur. Ancak Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 46. maddesinin ikinci fıkrasında bu sorunlar çözülmüştür. Bu fıkrada, bir işlem devletler tarafından normal uygulamada objektif olarak ihlal niteliğinde görülüyorsa, bu işlemin açık bir ihlal sayılacağı" belirtilmiştir. Bizzat objektif bir şekilde görülüp yorum ve içtihadı mahal bırakmayacak şekilde olursa, aykırı durumun net olduğunu mülhaza ediyoruz. Zira devletin iç hukuk metinlerini yorumlaması durumunda, devletlerin normal şekilde ve iyi niyetle hareket etmesi beklenir.

Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 47. maddesi ise şöyle demektedir:

“Bir temsilcinin bir Devletin belirli bir andlaşma ile bağlanma rızasını açıklama yetkisi spesifik bir sınırlamaya tabi kılınmışsa, temsilcinin o sınırlamaya riayet etmemesi kendisi tarafından açıklanan rızayı geçersiz

---

¹⁰⁴ EL-ŞİMMERİ, **age**, s. 162.

kılma gerekçesi yapılamaz, meğer ki temsilcinin bu rızayı açıklamasından önce sınırlama diğer görüşmeci Devletlere bildirilmiş olsun.”

Bu maddeye göre, temsilcinin yetkisi dışında yaptığı işlemler kendiliğinden geçersiz sayılamaz, bunların geçersiz olmasının şartı temsilcinin irade beyanından önce devletin temsilcinin yetkilerindeki sınırlamayı diğer devletlere bildirmesidir.

VII. ULUSLARARASI ANTLAŞMALARI ONAYLAMAYA YETKİLİ ORGANIN BELİRLENMESİ

Daha önce uluslararası antlaşmaların sadece devletin temsilcisi tarafından imzalanmasıyla geçerli olmayacağını, geçerli olabilmesi için akabinde ulusal işlemin (onaylamanın) yapılması gerektiğini belirtmiştik. Bu ise antlaşmanın uluslararası taraflarının anayasal işlemlere göre antlaşmanın hükümlerine nihai şekilde bağlılıklarını ifade ettikleri işlemidir.

Onaylama, antlaşmaya taraf olan her devletin iç hukuk kurallarına göre gerçekleşen ulusal bir işlemidir.

Yine onaylamanın yayınlamadan farklı olduğunu açıklamamız gerekir. Her ikisi de devletin yetkili makamından sadır olan hukuki bir işlem olsa da; onaylama sonucunda devletin, diğer devletler karşısında daha önce imzalanan antlaşma hükümlerine bağlılığı sabit olur. Antlaşmanın yayınlanması, yine ulusal işlem olsa da devletin ulusal organlarının antlaşmanın hükümlerine bağlı kalması için bu yayınlama sonucunda onaylanan antlaşma iç hukuk vasfı kazanır.¹⁰⁵

Onaylamanın, devletin yetkili ulusal organlarından sadır olan kabul olduğunu belirtmiştik. Bu nedenle uluslararası antlaşmayı onaylamakla yetkili makamın belirlenmesi, devletin anayasasına bırakılmalıdır. Nitekim bu ilke, çok taraflı antlaşmalar olmak üzere birçok uluslararası antlaşmalarda açık şekilde vurgulanmıştır. Mesela BM Antlaşması'nın 110. maddesinin birinci fıkrası “İşbu

---

¹⁰⁵ Ali Sadık EL-HEYF, **Uluslararası Genel Hukuk(Alkanun Alduali Alam)**, El-Mearif Matbaası, İskenderiye 1992, s. 546.

Antlaşma, imza eden devletlerce her birinin anayasa kuralları gereğince onaylanacaktır” demektedir.

Devletlerin anayasalarının farklılık arz etmesi, antlaşmayı onaylamakla yetkili iç organın belirlenmesinde farklılık oluşmasına neden olmuştur. Bu yetki, yürütme organının veya yasama organının veya ikisinin de elinde olabilir. Uluslararası antlaşmaların onaylanması hususunda bu üç sisteme kısaca değineceğiz¹⁰⁶.

A. YÜRÜTME ORGANINA YETKİ VEREN SİSTEMLER

Bu yöntem, mutlak monarşi ve diktatörlük sistemlerinin özelliklerinden ve politikalarından biridir. Fransa bu onaylama yöntemi ile 1852 Anayasasına göre imparatorluk sistemine tabi olduğu dönemde tanışmıştır. Aynı şekilde Japonya, 1889 ve 1946 Anayasasında bu yöntemi kabul etmiştir¹⁰⁷.

Modern çağda bu yöntem, uluslararası antlaşmayı onaylama yetkisinin geçici olarak yürütme organına geçmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu yöntem, İtalya'daki diktatörlük sistemlerinde 1922-1943, Almanya'da 1933-1945 ve Fransa'da Vichy hükümeti döneminde 1940-1944 yılları arasında uygulanmıştır¹⁰⁸.

Bu sistemlerde uluslararası antlaşmaları onaylama yetkisi, yürütme organı vasfıyla sadece devlet başkanın elindedir. Aslında bu durum, belirli tarihi koşulların veya onaylama işlemine yasama organının müdahil olmasını istemeyen katı diktatör siyasi sistemlerin dayattığı istisnai bir durumdur.¹⁰⁹

Bilindiği üzere bu yöntem, halen günümüzde geçerlidir. Nitekim 1972 Kuzey Kore Anayasasında yabancı devletlerle antlaşmalar yapma ve onaylama yetkisine sadece devlet başkanın sahip olduğu belirtilmiştir¹¹⁰.

---

¹⁰⁶ EL-SEYYİD, **age**, s. 104.

¹⁰⁷ RUSSO, **age**, s. 47.

¹⁰⁸ SERHAN, **age**, s. 109.

¹⁰⁹ EL-MECZUB, **age**, s. 604.

¹¹⁰ EL-ŞİMMERİ, **age**, s. 110.

Aynı şekilde 1958 Suudi Arabistan Krallığı Anayasasında uluslararası antlaşmanın onaylanmasının buna ilişkin kraliyet kararnamesi yayınlanmasıyla gerçekleşeceği belirtilmiştir¹¹¹.

Bu eğilimin taraftarları, antlaşmaların yapılması dahil devletin dış işleriyle ilgili kararların alınmasına yasama organının müdahil olmasının, bununla ilgili yapılması gereken işlemlerin gecikmesine veya yürütme organının işlerini yapma özgürlüğüne kısıtlama getirilmesine neden olacağı düşüncesi nedeniyle uluslararası antlaşmaları onaylama yetkisinin monarşi veya diktatör sistemlerde sadece yürütme organının elinde olması gerektiğini savunmuşlardır¹¹². Bize göre ise bu görüşün savunucularının dayandığı gerekçeler, mantıksız olup yasama organını uluslararası antlaşmaların onaylama sürecine dahil etmemek ve onaylama yetkisini sadece yürütme organının eline vermek için üretilmiş içi boş bir gerekçeden başka bir şey değildir.

Üçüncü dünya ülkelerindeki anayasaların genelinde, yetkinin kaynağının sadece halk olduğu kabul görmüştür. Fakat gerçekte ise halkın denetim organlarının kullanılmasına müdahil olmasına yardımcı olan ve bunu ifade eden anayasal kurumların bu anlamda fiili varlığı bulunmamaktadır. Bu da bu ilkenin içeriğinin siyasi ve anayasal vakıadan uzak kalmasını sağlamaktadır. Örneğin antlaşmaların onaylanması dahil dış ilişkiler bağlamında hükümetin davranışlarını denetleme hususunda halkın iradesini temsil eden halkın temsilcilerinin gerçek anlamda müdahil olması söz konusu olmamaktadır.

Bu onaylama yöntemi üçüncü dünya ülkelerinin bazı sistemlerinde şu ana kadar varlığını sürdürmesine rağmen demokratik değişimler ve diktatör sistemlerin genelinde demokratik sisteme geçmesi yönünde yaşanan siyasi değişim ve köklü değişikliklerin bu yöntemin azalmasında ve antlaşmaları onaylama yetkisinin yasama ve yürütme organı arasında paylaştırılmasında demokratik yöntemler ön plana çıkmıştır.

---

¹¹¹ Suudi Arabistan Bakanlar Kurulu İçtüzüğü, madde 4.

¹¹² Hasan Aziye AL-ABİDİ, **Devletlerin Anayasalarında Antlaşmaların Düzenlenmesi (Tanzim Almuahedat Fi Desatir Aldual)**, Bağdat Üniversitesi Hukuk Fakültesi Doktora Tezi, 1988, s. 105.

Örneğin şu anda yürürlükte olan 2005 Irak Anayasası öncesi anayasalarda, Irak'ın taraf olduğu uluslararası antlaşmaları onaylama yetkisi yürütme organının elindeydi. 2005 Anayasası'nda ise uluslararası antlaşmaları onaylama görevi, yürütme ve yasama organı arasında paylaştırılmıştır.

Zira 2005 Anayasasının 73. maddesine göre: “Uluslararası antlaşma ve sözleşmeleri onaylama yetkisi, parlamentonun kabul etmesinden sonra cumhurbaşkanının elindedir ve teslim edilme tarihinden itibaren 15 gün geçmesinin ardından onaylanmış sayılır.”

Bu tezin ikinci bölümünde Irak'ta uluslararası antlaşmaların onaylanması konusunu daha detaylı bir şekilde ele alacağız.

B. YASAMA ORGANINA YETKİ VEREN SİSTEMLER

Halkın temsilcilerinin yürütme organının çalışmalarını denetleme işlemine katılmasının gerekliliğine dair demokratik düşüncelerin ve bilincin yayılması, anayasalarda yasama organına devletin dış politikasını denetleme hususunda büyük yetkiler verilmesine ve uluslararası antlaşmaları onaylama hakkı tanınmasına neden olmuştur.

Uluslararası antlaşmaların onaylanması hususunda bu siyasi sistemlerde yürütme organının görevi müzakereler ve antlaşmalar yapmakla sınırlıdır ve onaylama yetkisi yasama organına verilmiştir. Antlaşmanın onaylanması, kanunların çıkarılması yöntemiyle aynı şekildedir.

Parlamentonun iki meclisten oluşması durumunda, iki meclisin toplantısı sırasında ortak oturuma özel bir müdahalede bulunulması yoluyla gerçekleşir ve antlaşma onaylanır. Bu yöntem, kolektif yönetim sistemine sahip ülkelerde uygulanan istisnai bir durumdur¹¹³.

---

¹¹³ Muhammed Beşir AL-ŞAFFİ, **Barış ve Savaşta Uluslararası Genel Hukuk(Alkanun Alduali Fi Alselam ve Alharb)**, Manşe Al-Mearif Matbaası, İskenderiye 1971, s. 354.

20 Nisan 1924 yılında yapılan ve 1960 yılına kadar yürürlükte olan Türkiye Anayasası'nın 26. maddesinde TBMM, uluslararası antlaşmaların tamamını onaylama hakkına sahip olan tek organdı. Yine Rusya'nın 9 Temmuz 1923 Anayasası'nda taraf olduğu uluslararası antlaşmaları onaylama yetkisi, sadece devletin en üst organı olan Sovyet Konseyi'nin elindeydi.

Bulgaristan, Macaristan, Romanya, Yugoslavya ve Çekoslovakya gibi bazı eski sistemler, uluslararası antlaşmaları onaylarken bu yöntemi takip etmişlerdir. Çin Halk Cumhuriyeti ise taraf olduğu uluslararası antlaşmaları onaylarken bugün hala bu yöntemi takip etmektedir¹¹⁴.

Parlamentar hükümet sistemini takip eden İsviçre, antlaşmanın onaylanması hususunda parlamenter hükümet sistemi ile yönetilen bazı devletlerin yönteminden farklı ve özel bir yöntem takip etmiştir.

İsviçre Konfederasyonu'nun 1874 yılı Anayasası'nın 102. maddesi yabancı devletlerle yapılan ittifak ve antlaşmaları federal meclisin yetkilerinden saymıştır. Aynı maddede, uluslararası ilişkileri yürütme görevi, federal meclisin yetkilerinden sayılmıştır. Bu durum, bazı hukukçuların onaylama işleminin federal meclisin yetkilerinden olduğu kanısına varmalarına neden olmuştur. Ancak federal meclis, bu görevi ancak meclisin onayını aldıktan sonra yapmaktadır. Bu da federal meclisin, ulusal meclisin iznini almadan herhangi bir uluslararası antlaşmayı onaylayamayacağı anlamına gelmektedir. İsviçre ulusal meclisi, federal meclise belirli veya gerekli veya acil veya İsviçre devletine mali haklar ya da yükümlükler yüklemeyecek meselelerde genel veya özel yetki verebilir. Bu durumda meclis, ulusal meclise gitmeksizin antlaşmaları onaylayabilir¹¹⁵.

Burada uluslararası antlaşmaların onaylanmasında sadece yasama organına mahsus olan yöntemin ABD'de olduğu gibi yürütme organına uluslararası antlaşmaları onaylama yetkisi vermek amacıyla yasama organının onayının gerekli

---

¹¹⁴ RUSSO, *age*, s. 48.

¹¹⁵ EL-ŞİMMERİ, *age*, s. 144.

olduğu tarz ve yöntemden tamamen farklı olduğunu belirtmemiz gerekir. Zira ABD Anayasası'nın 2. maddesinde Başkan'ın Senato'nun üçte iki çoğunluğunun onayını alması koşuluyla antlaşmalar yapma yetkisine sahip olduğu belirtilmiştir. ABD başkanı, başkanlık sisteminde geniş yetkilere sahip olmasına rağmen diğer devletlerle antlaşmaların yapılması parlamentonun (senatonun) onayını gerektirmektedir¹¹⁶.

C. YASAMA VE YÜRÜTME ORGANINA YETKİ VEREN KARMA SİSTEMLER

Parlamenter yaşamın yayılması, devletin siyasetinde parlamentonun rolünün artması ve devlet organlarının çalışmalarını denetlemesi, yürütme organının herhangi bir antlaşmayı onaylamadan önce parlamentonun onayının alınması şartının koşulmasına neden olmuştur.

Uluslararası antlaşmaları onaylama hakkının yasama ve yürütme organlarının arasında paylaştırılması, devletlerin genelinin takip ettiği bir kural sayılır. Ancak bu paylaştırma sistemi, devletten devlete farklılaşmaktadır.

Parlamenter sistemi uygulayan Avrupa ülkeleri ile başkanlık sistemini benimseyen Amerikan devletlerini birbirinden ayırt etmemiz gerekir. Aynı şekilde antlaşmaları onaylama hakkının yasama ve yürütme organları arasında paylaştırma şekli veya mekanizmasında İsviçre'nin yönetim şekli olan kolektif sisteme de vakıf olmalıyız¹¹⁷.

Avrupa sistemine sahip devletler, kökleri 1831 Belçika Anayasasına dayanan Fransız-Belçika yönetim şeklini takip etmektedirler. Avrupa devletlerindeki anayasaların geneli, parlamentonun uluslararası antlaşmaların onaylanmasına müdahil olmasını zorunlu olarak görmekteler.

---

¹¹⁶ EL-ŞİMMERİ, *age*, s. 115.

¹¹⁷ P. de VISSCHER, *Notes Sur les Dispositions Relatives au Droit International dans Quelques Constitutions Recente*, AFDI, 1979, s. 255-280, Aktaran: EL-MECZUB, *age*, s.605.

Fakat bazı Avrupa devletleri, yasama organının (parlamentonun) antlaşmaların onaylanmasına müdahil olmasının ve onayının alınmasının uluslararası antlaşmaların tamamında olması gerektiğini düşünürken bazı devletler ise bunun önemli antlaşmalarla sınırlı olması gerektiği görüşündedirler. Dünyada en yaygın yöntem olan ise bu ikincisidir¹¹⁸.

Devletler arasında en az yaygın olan birinci yöntemde, yasama organının tüm antlaşmalar üzerinde onayı gerekir ve yürütme organı, yasama organının iznini almadan antlaşmayı onaylayamaz.

Bu yöntem, 1922 yılında Hollanda'da takip edilmekteydi. Aynı şekilde 1925 Irak Anayasası da böyledir. Zira bu Anayasanın 26. maddesinin 4. fıkrasına göre: "Kral, ümmet meclisinin onayını almadan onaylamaması koşuluyla antlaşma yapabilir."

Yine 1961 Türkiye Anayasasında TBMM'nin uluslararası antlaşmaları onaylama ve yürütme organına bu izni verme hakkının olduğu belirtilmiştir¹¹⁹.

İkinci yöntem ise en yaygın olanıdır. Bu yöntemde parlamentonun tüm antlaşmalarda onayının alınması gerekmez. Sadece yasama organının onayının alınması devletin anayasasının belirlediği önemli antlaşmalarla sınırlıdır.

Örneğin Fransa'da 16 Temmuz 1875 yılında çıkarılan anayasanın 8. maddesine göre uluslararası antlaşmaları sadece cumhurbaşkanı onaylayabilir ve onaylanmadan önce parlamentonun onayını gerektiren aşağıdaki antlaşmalar bunun dışındadır:

- 1- Barış antlaşmaları.
- 2- 29 Temmuz 1919 kanununa istinaden geçici olarak uygulamaya konulması hakkını korumakla birlikte ticari antlaşmalar.
- 3- Devlete mali yükümlükler yükleyen antlaşmalar.

---

¹¹⁸ RUSSO, *age*, s. 47.

¹¹⁹ KILIÇÇI, *age*, s. 80; ULVAN, *age*, s. 153.

- 4- Vatandaşlık ve konsoloslukla ilgili antlaşmalar, hükümlerin uygulanmasına dair antlaşmalar, yargı himayesi ve yardımı ile ilgili antlaşmalar gibi kişilerin durumuyla ilgili antlaşmalar.
- 5- Fransız vatandaşlarının (sanayi, edebi ve teknik) gibi yurtdışındaki hakları ve mülkiyetleriyle alakalı antlaşmalar.
- 6- Milli bölgenin değiştirilmesi, feragat, ilhak, sınırların belirlenmesini içeren türde ülkeye ve sömürgelerine geri dönüşle alakalı antlaşmalar.

Bu yöntem, 1946 Fransız Anayasası çıkarılana kadar varlığını sürdürmüştür. Ayrıca uluslararası örgütlerle ilgili antlaşmalar ve Fransız iç hukukunu değiştiren antlaşmalar, yürütme organı onaylamadan önce kesinlikle yasama organının onayını gerektiren ve 1875 Fransız anayasasında belirtilen önceki antlaşmalar listesine eklenmiştir.

4 Ekim 1958 yılında çıkarılan Fransız Anayasasında ise aynı yöntem benimsenmesine rağmen üç noktada önceki yöntemden farklıdır. Zira bu anayasada Fransız vatandaşlarının yurtdışındaki haklarına ve mülkiyetlerine değinilmemiştir. Aynı şekilde parlamento, sadece iç kanunla değiştirilen antlaşmalar yerine yasama yapısına sahip hükümleri değiştiren antlaşmalarla ilgili hususlara müdahale etmiştir. Aynı şekilde cumhurbaşkanı, anayasaya aykırı olmayan bir antlaşmanın onaylanması amacıyla herhangi bir tasarımı halk referandumuna götürebilir.

Burada parlamentonun antlaşmaların yapılması sürecine müdahale etmesi, cumhurbaşkanına onaylama yetkisini kullanması için verilen bir onay anlamına gelir ki bu, anayasaya göre ona verilmiş bir yetkidir. Dolayısıyla parlamento veya yasama organı, uluslararası antlaşmayı onaylayamaz. Sadece onaylaması için yürütme organına izin verir¹²⁰.

İngiltere'de ise uluslararası antlaşmaları onaylama yetkisi, antlaşmaların onaylanması konusunda yasama organını ihlal etmesinden, bu hususta hakkını gasp etmesinden, iç kanunlarda değişiklikler yapmasından ve insanların maslahatlarına zarar vermesinden korkularak kraliçeye verilmiştir. Dolayısıyla İngiliz Avam

---

¹²⁰ RUSSO, *age*, s. 51.

Kamarası, kraliçenin onaylamasından önce bazı önemli antlaşmalarda ön onayının alınmasını şart koşmuştur. Bu onay ise antlaşmanın metinleriyle ittifak eden parlamentodan sadır olan kanun şeklinde çıkarılmaktadır¹²¹.

Bu nedenle onaylanması için kraliçeye sunulmadan önce insanların hayatlarına doğrudan etki eden önemli antlaşmaların görüşülmesi ve kabul edilmesi için İngiliz Avam Kamarasında çalışma yapılmıştır.

Bu antlaşmalar şunlardır:

1. Kraliçenin özel haklarıyla ilgili hususlarda vatandaşlarının vekili olmaması itibarına binaen İngiliz vatandaşlarının haklarını etkileyen antlaşmalar.
2. Uygulanması için iç kanunda düzenleme, değişiklik veya ekleme yapmayı gerektiren antlaşmalar.
3. Doğrudan veya dolaylı şekilde krala ek yetkiler veren veya İngiliz hükümetine ek mali yükümlükler getiren antlaşmalar.
4. Parlamentonun onayının zorunlu olduğunu açıkça belirten antlaşmalar. Bu antlaşmalar, kanun çıkarılması veya onaylanması şeklinde parlamentonun kabul etmesini gerektirir.
5. İngiliz devletinin bölgesinin bir kısmından veya kısımlarından feragat etmeyi içeren antlaşmalar.

İmzalanmasından ve onaylanmasından itibaren en az üç hafta önce en kısa zamanda parlamentonun onayına tabi olan antlaşmaların tamamının sunulması gerekir.

Kraliçe, parlamentonun belirtilen süre içerisinde meseleyi görüşmek istememesi durumu dışında antlaşmaları onaylayamaz.

---

¹²¹ Ahmet EBUL HAYR, **Uluslararası Antlaşmaların ve Kanunların Uygulanması(Nefaz El Muahedatı Düveliye fi El Kanun ed Dahili)**, Darül Nahza Kitabevi, El Arabiyye, Kahire 2003, s. 78.

Başkanlık sisteminin olduğu devletlerde ise devlet başkanı, yürütme organının başıdır, uluslararası antlaşmaların yapılması ve onaylanması dahil devletin dış işlerinin tamamından sorumlu olan ilk kişidir. Bu sistemlerde devlet başkanı, geniş yetkilere sahip olup sadece uluslararası antlaşmaları onaylama işleminde bu yetkilere belirli şekilde sınırlama getirilir. Devlet başkanı, onaylanması için yasama organının onayını gerektirmeyen basit şekilde antlaşmalar yaparak onaylama sürecinde bu sınırlamaları aşabilir¹²².

ABD sistemi, başkanlık sistemi için mükemmel bir modeldir. Bu başkanlık sisteminde uluslararası antlaşmaların onaylanması meselesiyle ilgili olarak devlet başkanı, Senato'nun zorunlu müdahalesi ve antlaşmayı onaylamasının ardından antlaşmayı onaylayabilir.

Gerçekten de ABD Anayasası'nın 2. maddesinin 2. fıkrasına göre, "Başkan, senatonun üçte iki çoğunluğunun onayını alması koşuluyla senatonun önerisi ve onayına binaen antlaşmalar yapma yetkisine sahiptir¹²³."

Dolayısıyla incelemesi ve onaylamasını kabul etmesi ve önerisini almak için antlaşmanın senatoya sunulması gerektiğini görüyoruz. Bundan sonra başkan, uygun görürse antlaşmayı onaylar. Yine başkan, senatonun kabul ettiği antlaşmayı onaylayabilir. Fakat başkan senatonun onayı olmadan kesinlikle antlaşmayı onaylayamaz¹²⁴.

Çoğu zaman senatoda anlaşma ve üçte iki çoğunluk sağlanamaz. Bu da ABD başkanlarını, bu sorundan kurtulmaya ve senatonun onayını gerektirmeyen basit uygulamalı antlaşmalar yapmaya sevk etmiştir. Aslında 2. maddenin 2. kısmında açık bir şekilde antlaşmaların tamamında senato üyelerinin üçte ikisinin onayının alınması gerektiği belirtilmiştir. Başkanların antlaşmanın adını basit uygulamalı antlaşmalar şeklinde değiştirme yoluna gitmeleri, anayasanın bu maddesini dolanmaları demektir. Fakat bu antlaşmanın adının basit uygulamalı antlaşmalar şeklinde

---

¹²² EL-ŞİMMERİ, *age*, s. 118.

¹²³ EL-CAFERİ, *age*, s. 271.

¹²⁴ Bishop WILLIAM, *International Law - Cases and Materials*, Third Printing, Prentice Hall Inc., New York 1954, s. 93.

değiştirilmesi mantıksız ve makul değildir. Bu durum, başkanın senatonun yetkisinden ve denetiminden kurtulmasını sağlamaktadır. Fakat bu, ABD’de uygulanagelen bir yöntemdir¹²⁵.

Daha önce Amerikan başkanlığı modelinde belirttiğimiz gibi bu sorunu aşmak ve anayasayı devre dışı bırakmak için devlet başkanlığı sistemini benimseyen devletlerin geneli, anayasalarında devlet başkanının yasama organına başvurmaksızın tek başına antlaşmayı onaylayabileceğini net bir şekilde belirterek bu sorunu çözmüşlerdir.

Yine bu anayasalarda devlet başkanın parlamentonun onayı olmadan onaylayamayacağı antlaşmalar da belirtilmiştir.

Örneğin 1971 yılında yürürlükte olan Mısır Anayasası’nın 151. maddesi şöyle der: "Cumhurbaşkanı, antlaşmalar yapar ve bunu uygun şekilde sözlü olarak parlamentoya bildirir. Belirlenen durumlara göre yapılması, onaylanması ve yayınlanmasının ardından hukuki etkiye sahip olur. Barış, ittifak, ticaret ve denizcilik antlaşmaları, devletin topraklarının sınırlarının değiştirilmesini gerektiren veya egemenlik hakları ya da devlet bütçesine bütçede olmayan bir gider yükleyen antlaşmaların tamamında parlamentonun onayı gerekir."

Burada Mısır Anayasası’nın bu maddede uluslararası antlaşmaları iki türe ayırdığını görmekteyiz. Birinci türü onaylama ve basit bir izahatla birlikte parlamentoya bildirme yetkisi cumhurbaşkanının elindedir. Bu antlaşma, resmi gazetede yayımlandıktan sonra kanun hükmünde olur. Devletin egemenliği, bölgesi, maliyesi ve dış ilişkileriyle bağlantılı barış ve ticaretle ilgili antlaşmaların olduğu ikinci türü ise cumhurbaşkanı, ancak parlamentonun onayını aldıktan ve onaylama izni vermesinden sonra onaylayabilir¹²⁶.

Yasama organının, anayasa izin vermedikçe kendi yerine anlaşmaları onaylaması için yürütme organına yetki veremeyeceğini belirtmemiz gerekir. Yine

---

¹²⁵ İBRAHİM, *age*, s. 283.

¹²⁶ EL-ŞİMMERİ, *age*, s. 120.

yürütme organı, kendi yerine antlaşmaları onaylaması için başka bir kurumu görevlendiremez ve yetki veremez. Çünkü bu işler, dış ilişkilerin yürütülmesi hususunda yürütme organının yetkilerindedir.

Uluslararası antlaşmaları onaylama yetkisinin yasama ve yürütme organlarının arasında paylaşılması yöntemi, devletin anayasasına göre belirlenir. Ancak bazen onaylama yetkisi parlamentonun veya devlet başkanının elinde olan antlaşmaların belirlenmesinde sorun çıkmaktadır. Aslında bu durum, halkın temsilcilerinin yürütme organının çalışmalarını denetlediği, yürütme organının yetkisi kapsamına giren antlaşmaların yapılması ve onaylanmasını denetleme haklarını kullandıkları demokratik sistemin en bariz özelliklerindedir.

Kolektif sistem ile yönetim ise sadece İsviçre'de vardır. Zira 1847 İsviçre Konfederasyonu Anayasası'nın 85. maddesinde yabancı devletlerle ittifaklar ve antlaşmalar yapma yetkisi federal meclise verilmiştir. Bu anayasanın 102. maddesinde ise uluslararası genel ilişkileri yürütme görevi federal konseye verilmiştir¹²⁷.

Uzmanlara göre 102. maddede dış antlaşmaları yapma ve onaylama yetkisi Federal Konseye verilmiştir. Ancak Konsey, bu yetkiyi ancak parlamentonun antlaşmaları kabul etmesinden ve onaylamasından sonra kullanabilir.

Fakat bazen Federal Konsey, parlamentonun onayı olmadan antlaşmaları onaylayabilir ve devleti buna zorlayabilir. Bu ise Federal Konseyin, bu yetkiye dair parlamentodan genel veya özel bir yetkilendirme alması veya İsviçre'ye mali bir yükümlük getirmeyen basit veya acil antlaşmaların yapılması durumunda gerçekleşir. Bu antlaşmalar, İsviçre'yi önceki yükümlüklerden muaf tutar.

İsviçre'nin yönetim sisteminin asaletindedir ki 30.000 seçmen ve 8 kanton, antlaşmanın halk referandumunu götürülmesini isteyebilir. Bundan dolayı halk, doğrudan uluslararası antlaşmanın yapılmasına katılmış olmaktadır. Nitekim İsviçre halkı, 1923 yılında reddedilmesi yönünde oy kullanarak Fransa-İsviçre arasındaki

---

¹²⁷ EL- MECZUB, **age**, s. 606.

serbest bölgelerle ilgili 1921 yılında yapılan antlaşmayı fiilen reddetmiştir. Yine İsviçre halkı, 1958 yılında yapılan halk referandumunda kabul edilmesi yönünde oy kullanarak 1957 yılındaki İtalya ile İsviçre arasında Sboul nehrinin sularının kullanılmasıyla ilgili olarak yapılan antlaşmayı kabul etmiştir¹²⁸.

---

¹²⁸ EL-CAFERİ, **age**, s. 271.

İKİNCİ BÖLÜM

ANTLAŞMALARIN ONAYLANMASI AÇISINDAN TÜRK VE IRAK HUKUKLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

I. TÜRK HUKUKUNDA ANTLAŞMALARIN ONAYLANMASI A. TARİHİ SÜREÇ

1. 1876'ya Kadar Olan Dönem

Osmanlı Devleti hüküm sürdüğü uzun yıllar boyunca mutlak monarşiye dayanan bir yönetime sahip olmuştu. 19. yüzyıla gelindiğindeyse devletin kötüye gidişiyile birlikte hükümdarın otoritesi de sarsılmıştır. Bu dönemde anayasacılık faaliyetleri de ortaya çıkmaya başlamış ve 1876 yılında Osmanlı Devleti'nin ilk yazılı anayasası olan Kanunu Esasi kabul edilip yürürlüğe girmiştir.

1876'ya kadar olan dönemde mutlak monarşi rejimine uygun olarak padişahın devlet işlerinde mutlak bir yetkisi vardı. Yasama ve yürütme işleri bakımından padişahın mutlak üstün bir yetki alanı bulunduğu gibi yargılama alanında da yetkilere sahipti. Konumuz açısından diğer devletlerle antlaşmaların yapılması ve onaylanması bakımından da padişahın mutlak yetkisinin olduğu tespiti yapılabilir¹²⁹. Devletin, diğer devletlere karşı antlaşmayla bağlı olduğuna dair irade, bizzat padişahın kaynaklanmakta ve padişahın vücut bulmaktaydı.

Padişah, devletin antlaşmayla bağlı olması konusunda mutlak bir yetkiye sahip olmasına rağmen bu yetkisini bazı devlet görevlileri vasıtasıyla kullanabilirdi. Bu görevliler vezir, sadrazam, reisülküttap, kadiasker ve antlaşma imzalama yetkisi

---

¹²⁹ KILIÇÇI, *age*, s. 65.

verilen başka bazı görevliler olabilirdi¹³⁰. Fakat bu şekilde hazırlanıp imzalanan antlaşmalar genellikle bir onaylama kaydı içermektedir¹³¹ ve bu usul 17. yüzyıldan sonra yaygın bir kural haline gelmişti¹³². Antlaşmalar devletin başı olan Padişah tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe girebilmekteydi. Bununla birlikte, bazı antlaşmaların padişahın onaylamasından önce imza tarihinden itibaren yürürlüğe girmesi de vaki idi.

2. 1876'dan 1909'ya Kadar Olan Dönem

Osmanlı Devleti ilk yazılı anayasasına 1876 yılında Kanunu Esasi ile birlikte sahip olmuştur. Padişah 2. Abdülhamit, dönemin toplumsal ve siyasal gelişmeleri sonucu Meclis-i Umumiye kurarak Türkiye'de anayasal monarşiyi ilan etmiştir. Mutlak monarşi ile yönetilen Osmanlı Devleti 1876 yılında ilan edilen Kanunu Esasi ile meşruti monarşi rejimine geçmişti. Ancak yeni rejim padişahın yetkilerinde önemli bir değişiklik ve sınırlama getirmemişti bu nedenle de tam bir meşruti monarşi rejiminden söz edilemezdi¹³³.

1876 Anayasası'nın "Memaliki Devleti Osmaniye" isimli ilk kısmında yer alan 7. maddesi padişahın yetkileriyle birlikte devletlerarası münasebetlerin nasıl yürütüleceğine ilişkin hükümler de içermektedir. Bu madde içerisinde "düvel-i ecnebiye ile muahedat akdi ve harb ve sulh ilanı... hukuk-u mukaddese-i padişahi cümlesindedir¹³⁴" hükmü yer almaktaydı. 1876 Anayasası'nın getirdiği

---

¹³⁰ ÇELİK, **age**, s. 144.

¹³¹ Nihat ERİM, **Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri**, C. I, Ankara 1953, s.401.

¹³² Seha L. MERAY, 1961 Türk Anayasasında Andlaşmalarla İlgili Hükümler, Yayınlanmamış Çalışma, Aktaran: KILIÇCI, **age**, s. 66.

¹³³ Kemal GÖZLER, **Türk Anayasa Hukuku**, Ekin Kitabevi, Bursa 2000, s. 23.

¹³⁴ Maddenin tam hali şu şekildedir: "*Vükelânın azil ve nasbı ve rütbe menasıp tevcihi ve nişan itası ve eyalâtı mümtazenin şeraiti imtiyazlerine tevfiikan icrayı tevcihatı ve meskûkat darbı ve hutbelerde nâmının zikri ve düveli ecnebiye ile muahedat akdi ve harb ve sulh ilânı ve kuvvei berriyeye ve bahriyenin kumandası ve harekâtı askeriye ve ahkâmı şeriye ve kanuniyenin icrası ve devairi idarenin muamelâtına müteallik nizamnamelerin tanzimi ve mücazaatı kanuniyenin tahfifi ve affi ve Meclisi Umuminin akt ve tatili ve ledeliktiza Heyeti Mebusan'ın azası yeniden intihap olunmak şartile feshi hukuku mukaddesei Padişahi cümlesindedir.*"

düzenlemeye göre devletin başı olan ve devlet iradesini temsil eden padişah, yabancı devletlerle antlaşma imzalamaya ve antlaşmaları yürürlüğe koymaya, diğer devletlerle barış veya savaş ilan etmeye yetkili olan kişiydi. Antlaşma imzalamak ve onaylamak yetkisinin genişliği açısından bakıldığında padişahın yetkileri 1876 Anayasası öncesindeki durumla örtüşen vaziyette bir düzenleme va'z etmiştir. Bu dönemde antlaşmanın hazırlanması ve onaylanması tamamıyla yürütme organının yetkisinde bırakılmış ve yeni kurulan Meclis-i Umumiye bu konuda bir yetki verilmemiştir.

3. 1909 Anayasa Değişikliklerinin Uygulandığı Dönem

Kanunu Esasi'de 1909 yılında yapılan değişikliklerle Osmanlı Devleti'nin meşruti monarşi rejimi güçlendirilmiş ve temel hak ve özgürlükler genişletilmiştir. 1909 Anayasa değişiklikleri hem padişahın görev ve yetkilerinde hem de bu yetkilerin kullanılma şeklinde yenilikler getirmiştir. Meşruti monarşi rejimine uygun şekilde, bazı yetkilerin kullanılmasında sadrazam ve ilgili bakanın karşı-imzasının aranması usulü getirilmiş, bazı yetkilerin kullanımı içinse Meclis-i Umumi'nin onayının bulunması gerekli kılınmıştır¹³⁵.

Milletlerarası antlaşmaların onaylanması konusunda padişahın mutlak yetkisi kısıtlanmış ve parlamento bu konuda söz sahibi kılınmıştır. Böylelikle, antlaşmaların onaylanması konusunda yürütme organının sınırsız yetkisi kaldırılmış ve bu yetki yasama ile yürütmenin arasında paylaştırılmıştır. 1876 Anayasası'nın 7. maddesinde yapılan değişiklikle birlikte madde şu hali almıştır:

“... alelumum muahedat akdi hukuku mukaddese-i padişahidendir. Ancak sulhe ve ticarete ve terk ve ilhaki araziye ve Teba-i Osmaniye'nin hukuku asliye ve şahsiyesine taalluk eden ve Devletçe masarifi mucip olan muahedatın akdinde Meclisi Umuminin tasdiki şarttır”¹³⁶.”

¹³⁵ Nihat BULUT, “Türkiye’de Temel Hak ve Özgürlüklerin Gelişimi Açısından 1909 Anayasa Değişikliklerinin Önemi”, **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C: 12, S:1-2, Y: 2008, s. 9-12.

¹³⁶ A. Şeref GÖZÜBÜYÜK- Suna KİLİ, **Türk Anayasa Metinleri**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2006, s. 70.

Bu yeni düzenlemeye göre, antlaşmaları onaylama yetkisi padişahla olmakla birlikte; ticaret, sulh, arazi terk veya ilhaki konuları ile ya da Osmanlı tebasının temel hak ve özgürlükleriyle ilgili olan antlaşmaların geçerlilik kazanması için padişahın önce Meclisi Umumi'nin onayı gerekecektir. Bu sayılan konular dışında onaylama bakımından yetkili makam ise yine sadece padişah olacaktır.

4. 1921 Anayasasının Uygulandığı Dönem

1921 Anayasası Ankara'da kurulan Büyük Millet Meclisi'nin kabul ettiği bir anayasadır. Bu anayasa savaş şartları dahilinde hazırlanmış kısa bir anayasadır. Bununla birlikte bu anayasayla Türkiye'de devlet yönetiminde çok önemli değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Osmanlı Devleti yıkılırken bu anayasa yeni Türk devletinin kurucu anayasası olmuştur. 1921 Anayasası içinde bulunan şartları da göz önünde tutarak “meşruti monarşi” rejimini terk etmiş ve “meclis hükümeti” sistemini benimsemiştir.

Anayasa'nın 7. maddesinde “... *muahede ve sulh akdi... gibi hukuku esasiye Büyük Millet Meclisine aittir.*” denilmiş ve uluslararası antlaşmaların imzalanması ve onaylanması konusunda meclis hükümeti sistemine uygun olarak Büyük Millet Meclisi tek yetkili makam olarak kabul edilmiştir.

Büyük Millet Meclisi antlaşma hazırlanması ve imzalanması konusundaki yetkisini seçtiği temsilciler vasıtasıyla kullanmıştır. İmzalanan antlaşmaların bağlayıcılık vasfını kazanması ise Meclis'in antlaşmayı onaylaması ile olmuştur¹³⁷.

5. 1924 Anayasasının Uygulandığı Dönem

1924 Anayasası ile Türkiye'de meclis hükümeti sistemi ile parlamenter rejim özelliklerini taşıyan karma bir yönetim sistemi oluşturulmuştur¹³⁸. 1924 Anayasası'nın 26. maddesine göre:

---

¹³⁷ KILIÇÇI, *age*, s. 72.

“Kanun koymak, kanunlarda değişiklik yapmak, kanunları yorumlamak, kanunları kaldırmak, Devletlerle sözleşme, antlaşma ve barış yapmak, harb ilan etmek, Devletin bütçe ve kesin hesap kanunlarını incelemek ve onamak, para basmak, tekelli ve akçalı yüklenme sözleşmelerini ve imtiyazları onamak ve bozmak, genel ve özel af ilan etmek, cezaları hafifletmek ve değiştirmek, kanun soruşturmalarını ve kanun cezalarını ertelemek, mahkemelerden çıkıp kesinleşen ölüm cezası hükümlerini yerine getirmek gibi görevleri Büyük Millet Meclisi ancak kendisi yapar.”

Buna göre, milletlerarası sözleşme, antlaşma ve barış yapmak gibi devletlerarası münasebetlerin yürütülmesi konusunda 1921 Anayasası'nın meclis hükümeti sisteminde olduğu gibi Büyük Millet Meclisi tek yetkili devlet organı olarak yetkilendirilmiştir. Anayasa'nın 37. maddesinde ise *“Cumhurbaşkanı, yabancı devletler yanında Türkiye Cumhuriyetinin siyasi temsilcilerini tayin eder ve yabancı devletlerin siyasi temsilcilerini kabul eder.”* şeklindeki hükümlerle antlaşmanın hazırlanması ve imzalanması konusunda temsilciler belirlenmesi yetkisi yürütmenin başı olan cumhurbaşkanına verilmiştir. Antlaşmaların onaylanması yetkisi Meclis'in tekelinde olmakla birlikte, cumhurbaşkanı antlaşmanın onaylandığını taraf devletlere bildirmek ve onaylama belgelerinin teatisi hususunda yetki sahibiydi¹³⁹.

6. 1961 Anayasası'nın Uygulandığı Dönem

1961 Anayasası dönemi Türkiye'de parlamenter rejimin kesin olarak kurulduğu ve yasama ile yürütme arasındaki ilişkilerin ve görev bölüşümünün kesin

---

¹³⁸ 1924 Anayasası'nın meclis hükümeti sistemini benimsediğini gösteren anayasa maddeleri şöyledir:

“Madde 4- Türk milletini ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi temsil eder ve Millet adına egemenlik hakkını yalnız O kullanır.

Madde 5- Yasama yetkisi ve yürütme erki Büyük Millet Meclisinde belirir ve onda toplanır. Anayasanın parlamenter rejime ilişkin hükümleri ise şöyledir:

Madde 6- Meclis, yasama yetkisini kendi kullanır.

Madde 7- Meclis, yürütme yetkisini kendi seçtiği Cumhurbaşkanı ve onun tayin edeceği Bakanlar Kurulu eliyle kullanır. Meclis, Hükümeti her vakit denetleyebilir ve düşürebilir.”

¹³⁹ İlhan ARSEL, **Türk Anayasa Hukuku**, Ankara 1959, s. 165.

çizgilerle belirginleştiği devreyi ifade etmektedir. Bu dönemde yasama ve yürütme organı arasında bir denge kurulmuştur¹⁴⁰.

1961 Anayasası milletlerarası antlaşmaların yapılması ve onaylanması meselesini 65 ve 97. maddelerinde düzenlemiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Görev ve Yetkileri kısmındaki 65. madde şöyledir:

“Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı Devletlerle ve milletlerarası kurullarla yapılacak andlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır.

İktisadî, ticarî veya teknik münasebetleri düzenleyen ve süresi bir yılı aşmayan andlaşmalar, Devlet maliyesi bakımından bir yüklenme gerektirmemek, kişi hâllerine ve Türklerin yabancı memleketlerdeki mülkiyet haklarına dokunmamak şartıyla, yayınlanma ile yürürlüğe konabilir. Bu takdirde, bu andlaşmalar, yayımlarından başlayarak iki ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgisine sunulur.

Milletlerarası bir andlaşmaya dayanan uygulama andlaşmaları ile kanunun verdiği yetkiye dayanılarak yapılan iktisadî, ticarî, teknik veya idarî andlaşmaların Türkiye Büyük Millet Meclisince uygun bulunması zorunluğu yoktur; ancak, bu fıkraya göre yapılan iktisadî, ticarî veya özel kişilerin haklarını ilgilendiren andlaşmalar, yayımlanmadan yürürlüğe konulamaz. Türk Kanunlarına değişiklik getiren her türlü andlaşmaların yapılmasına İnci fıkra hükmü uygulanır.

Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında 149 uncu ve 151 inci maddeler gereğince Anayasa Mahkemesine başvurulamaz.”

---

¹⁴⁰ KILIÇÇI, age, s. 80.

1961 Anayasası'nın Yürütme başlıklı İkinci Bölüm'ünde yer alan 97. maddesi ise şu şekildedir:

“Cumhurbaşkanı... milletlerarası andlaşmaları onaylar ve yayınlar.”

1961 Anayasası hükümlerini değerlendirdiğimizde, Anayasanın onaylamayı cumhurbaşkanı ile yasama organı ve yürütmenin bir parçası olan Bakanlar Kurulu arasında paylaştığı sonucuna ulaşmaktayız¹⁴¹.

B. BUGÜNKÜ DURUM

1. Genel Olarak

1982 Anayasası uluslararası antlaşmaların onaylanmasında lafzi birkaç değişiklikten başka yeni bir durum getirmemiştir¹⁴². 1982 Anayasasını hazırlayanlar gerekçede “Andlaşmaların uygun bulunması ile ilgili bu madde uygulamada iyi işlediği ve ihtiyaca cevap verdiği için aynen kabul edilmesi uygun görülmüştür.” diyerek 1961 Anayasası metnini ve uygulamasını aynen kabul ettiğini ortaya koymuşlardır¹⁴³.

1961 Anayasası'nın 65 ve 97. maddelerine karşılık olarak 1982 Anayasası'nda 90. madde ile 104/b-5 hükmü getirilmiştir. 1982 Anayasası'nın Yasama başlığı altında düzenlenmiş olan 90. maddesi son haliyle şöyledir¹⁴⁴:

“Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve milletlerarası kuruluşlarla yapılacak andlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır.

---

¹⁴¹ KILIÇCI, **age**, s. 81.

¹⁴² ARMAĞAN, **age**, s. 340.

¹⁴³ 1982 Anayasası'nın madde gerekçeleri için bkz. Mehmet AKAD / Abdullah DİNÇKOL, **1982 Anayasası, Madde Gerekçeleri ve Maddelerle İlgili Anayasa Mahkemesi Kararları**, Alkım Yayınları, İstanbul 1998.

¹⁴⁴ Türkiye'de uluslararası antlaşmalara ilişkin temel madde olan 90. maddeye son cümlesi 2004 yılında eklenmiştir.

Ekonomik, ticarî veya teknik ilişkileri düzenleyen ve süresi bir yılı aşmayan andlaşmalar, Devlet Maliyesi bakımından bir yüklenme getirmemek, kişi hallerine ve Türklerin yabancı memleketlerdeki mülkiyet haklarına dokunmamak şartıyla, yayımlanma ile yürürlüğe konabilir. Bu takdirde bu andlaşmalar, yayımlarından başlayarak iki ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgisine sunulur.

Milletlerarası bir andlaşmaya dayanan uygulama andlaşmaları ile kanunun verdiği yetkiye dayanılarak yapılan ekonomik, ticarî, teknik veya idarî andlaşmaların Türkiye Büyük Millet Meclisince uygun bulunması zorunluğu yoktur; ancak, bu fıkraya göre yapılan ekonomik, ticarî veya özel kişilerin haklarını ilgilendiren andlaşmalar, yayımlanmadan yürürlüğe konulamaz.

Türk kanunlarına değişiklik getiren her türlü andlaşmaların yapılmasında birinci fıkra hükmü uygulanır.

Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.”

1982 Anayasası'nın 90. maddesi 1961 Anayasası'ndaki 65. maddeye karşılık gelmekteyken, 1961 Anayasası'ndaki 97. maddeye ise 1982 Anayasası'nın 104/b-5 hükmü karşılık gelmektedir. 1982 Anayasası'nın 104. maddesine göre;

“Cumhurbaşkanı Devletin başıdır. Bu sıfatla Türkiye Cumhuriyetini ve Türk Milletinin birliğini temsil eder; Anayasanın uygulanmasını, Devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını gözetir.”

Bu maddede Cumhurbaşkanı'nın yürütmeye ilişkin görevleri de (b) bendinde sayılmıştır. Bunlardan bazıları şöyledir:

- Başbakanı atamak ve istifasını kabul etmek,

- Başbakanın teklifi üzerine bakanları atamak ve görevlerine son vermek,
- Gerekli gördüğü hallerde Bakanlar Kuruluna başkanlık etmek veya Bakanlar Kurulunu başkanlığı altında toplantıya çağırmak,
- Yabancı devletlere Türk Devletinin temsilcilerini göndermek, Türkiye Cumhuriyetine gönderilecek yabancı devlet temsilcilerini kabul etmek,
- Milletlerarası andlaşmaları onaylamak ve yayımlamak,
- Türkiye Büyük Millet Meclisi adına Türk Silahlı Kuvvetlerinin Başkomutanlığını temsil etmek,
- Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasına karar vermek,
- Genelkurmay Başkanını atamak,
- Millî Güvenlik Kurulunu toplantıya çağırmak,
- Millî Güvenlik Kuruluna Başkanlık etmek,
- Başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu kararıyla sıkıyönetim veya olağanüstü hal ilân etmek ve kanun hükmünde kararname çıkarmak,
- Kararnameleri imzalamak.

Görüldüğü gibi, 1982 Anayasası'nın 104. maddesinde “*yabancı devletlere Türk Devletinin temsilcilerini göndermek, Türkiye Cumhuriyetine gönderilecek yabancı devlet temsilcilerini kabul etmek*” ve “*milletlerarası andlaşmaları onaylamak ve yayımlamak*” Cumhurbaşkanı'nın yürütmeye dair görevleri arasında sayılmıştır.

1961 ve 1982 Anayasaları döneminde uluslararası antlaşmaların onaylanmasına ilişkin uygulamayı belirleyen mevzuat sadece anayasalar değildir, Anayasa hükümlerinin uygulanmasını göstermek amacıyla 244 sayılı “Milletlerarası Andlaşmaların Yapılması, Yürürlüğü ve Yayınlanması ile Bazı Andlaşmaların Yapılması İçin Bakanlar Kuruluna Yetki Verilmesi Hakkında Kanun¹⁴⁵” 1963 yılında kabul edilmiştir. Bundan başka, 1969 tarihli “Milletlerarası Münasebetlerin Yürütülmesi ve Koordinasyonu Hakkında Kanun¹⁴⁶” da antlaşmaların hazırlanması, imzalanması ve onaylanmasına ilişkin teknik hususları düzenlemektedir¹⁴⁷.

¹⁴⁵ Metin için bkz. RG. 11.06.1963, 11425.

¹⁴⁶ Metin için bkz. RG. 17.05.1969, 13201.

¹⁴⁷ ARMAĞAN, *age*, s. 341.

2. 1982 Anayasası ve 244 sayılı Kanun Çerçevesinde Öngörülen Ana Model

1982 Anayasası'nın 90. maddesi ile 104. maddesinin (b) bendinin 5. fıkrası ve bunların uygulanmasına açıklık getiren 244 sayılı Kanun hükümleri çerçevesinde Türkiye Cumhuriyeti'nde antlaşmaların yürürlüğe girmesindeki temel prosedür imzalama, onaylama ve yayımlama aşamalarından oluşmaktadır.

a. İmzalama Aşaması

Daha önce de belirttiğimiz gibi imza, antlaşmanın yürütülebilir hale gelmesi ve taraflar açısından hak ve yükümlülükler doğurabilmesi, başka deyişle hukuk alemine çıkabilmesi için gerekli bir unsurdur. 1982 Anayasası'nda uluslararası antlaşmaların imzalanmasına ilişkin bir hüküm yoktur. 244 sayılı Kanun 1. maddesinde “İmza Yetkisinin Verilmesi” başlığı altında konuya şöyle değinmektedir:

“Milletlerarası andlaşmaların parafe edilmesi, imzalanması veya nota teatisine konu teşkil etmesi veyahut bu andlaşmalara katılma bildirilerinin yapılması için Türkiye Cumhuriyetinin temsilcilerinin tayini ve bu temsilcilerin yetkilerinin tesbiti, Bakanlar Kurulu kararnamesiyle olur. Bu kararnameler, Resmi Gazetede yayınlanmaz.”

Görüldüğü gibi, bu hükümde de imza safhasıyla ilgili kapsamlı ve geniş bir düzenleme yoktur. 1173 sayılı Kanun'un 1. maddesi de şu şekildedir:

“Milletlerarası Hukuk ve Anayasa gereğince Cumhurbaşkanının ve Başbakanın yetkileri saklı kalmak kaydiyle, Türkiye Cumhuriyetinin yabancı devletlerle, bunların temsilcilikleri ve temsilcileri ile, milletlerarası kurullarla, bunların temsilcilikleri ve temsilcileri ile, müteakıp bentler ve maddeler hükümleri saklı kalmak kaydiyle, temas ve müzakereleri Dışişleri Bakanlığı eliyle, ilgili bakanlıklarla işbirliği yapılmak suretiyle yürütülür ve yabancı devletler ve milletlerarası kurullarla Anayasa'nın 65 inci maddesi anlamındaki milletlerarası andlaşmaları da, yine diğer bakanlıklarla işbirliği dahilinde aynı Bakanlık eliyle yapılır.

Statülerinde, üyelerinin ve ortaklarının belli bir bakanlık veya merci vasıtasıyla muamelatta bulunacağı belirtilen milletlerarası kurullarla, bunların temsilcilikleri, temsilcileri ve sair mercileriyle yapılacak temaslar, müzakereler ve milletlerarası anlaşmalar, Dışişleri Bakanlığı ve diğer ilgili bakanlıklarla işbirliği dahilinde sorumlu bakanlık veya merci eliyle yapılır.”

Son olarak, 1982 Anayasası'nın 104/b-4 maddesi, “*yabancı devletlere Türk Devletinin temsilcilerini göndermek, Türkiye Cumhuriyetine gönderilecek yabancı devlet temsilcilerini kabul etmek*” yetkisini Cumhurbaşkanı'na vermiştir.

Türkiye'de geçerli olan tüm bu mevzuata baktığımızda uluslararası antlaşmaları imzalama yetkisinin şu kişilere verildiğini söyleyebiliriz¹⁴⁸:

- **Cumhurbaşkanı:** Devletin başı olarak Türkiye Cumhuriyeti'ni ve Türk milletini temsil etme yetkisi Anayasa'nın 104/1 maddesinde kendisine verilmiştir.
- **Başbakan:** Anayasa'nın 112. maddesinin 1. ve 2. fıkraları gereği “*hükümetin genel siyasetinin yürütülmesini gözetmek*” görevi olduğu için, bu kapsam da uluslararası antlaşmaları imzalamak yetkisi de vardır.
- **Bakanlar:** Anayasa'nın 112. maddesinin 2. ve 3. fıkraları gereği, kendilerine uluslararası antlaşma imzalama konusunda Başbakan veya Bakanlar Kurulu tarafından yetki verildiği durumlarda antlaşmaya imza koyma yetkileri vardır.
- **Bakanlar Dışında Bir Temsilci:** Kendisine Bakanlar Kurulu veya bir bakan tarafından antlaşma imzalama yetkisi verildiği durumlarda bu kişiler

---

¹⁴⁸ ARMAĞAN, **age**, s. 344.

de antlaşma imzalamak hususunda Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni temsil etmeye yetkili olabilirler.

b. Onaylama Aşaması

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın onaylama aşamasına ilişkin benimsediği esas prensip, onaylamanın TBMM tarafından uygun bulunmasıdır. İstisnalar hariç olmak üzere, bütün antlaşmalarda Cumhurbaşkanı'nın onayından önce TBMM'nin onaylamayı uygun bulması gerekmektedir¹⁴⁹. Uygun bulma kanunu yürütme organına verilen bir izin mahiyetindedir. Bu izin olmadan Türkiye, imzaladığı antlaşmalara bağlayıcılık vasfı kazandıramaz ve antlaşmalar yürürlüğe giremez.

1982 Anayasası'nın 90. maddesinin 1. fıkrası hükmü şöyledir:

“Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve milletlerarası kuruluşlarla yapılacak andlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır.”

244 sayılı Kanun da bu durumu şöyle belirtmiş ve vurgulamıştır:

“Milletlerarası andlaşmaları onaylama veya bu andlaşmalara katılma, onaylama veya katılmanın bir kanunla uygun bulunmasına bağlıdır.”

Bu hükümler doğrultusunda söyleyebiliriz ki, Türk hukukunda antlaşmaların yürürlüğe girmesinde temel kural, antlaşmaların yasama organı olan TBMM tarafından değerlendirilmesi ve onaylanmasının uygun bulunması gerektiğidir. Başka bir deyişle, Türk hukukunda kural olarak antlaşmalar TBMM'nin denetiminden geçmek zorundadır. 1982 Anayasası'na göre olağan yol, antlaşmaların bu şekilde TBMM tarafından uygun bulunmasıdır¹⁵⁰.

---

¹⁴⁹ KILIÇÇI, *age*, s. 82.

¹⁵⁰ Hüseyin PAZARCI, *Uluslararası Hukuk*, 11. Bası, Ankara 2012, s. 72.

1982 Anayasası 104/b-5 maddesinde onaylama ve yayımlamayı Cumhurbaşkanı'nın yetkileri arasında saymakla birlikte, Cumhurbaşkanı'nın buradaki yetkisinin devlet iradesinin uluslararası taraflara beyan edilmesi olarak anlaşılması gerektiği söylenmiştir.

Konuya ilişkin olarak 244 sayılı Kanun'un 3. maddesinin 1. fıkrasında şöyle denilmiştir:

“Milletlerarası andlaşmaların onaylanması, bunlara katılma, bunların feshini ihbar etmemek suretiyle yürürlük süresini uzatma, Türkiye Cumhuriyetini bağlayan bir Milletlerarası Andlaşmanın belli hükümlerinin yürürlüğe konulması için gerekli bildirimleri yapma, milletlerarası andlaşmaların uygulama alanının değiştiğini tesbit etme, bunların hükümlerinin uygulanmasını durdurma ve bunları sona erdirmeye, Bakanlar Kurulu Kararnamesiyle olur.

Onaylama ve katılma konusu olan milletlerarası andlaşmanın Türkçe metni ile andlaşmada muteber olduğu belirtilen dil veya dillerden biri ile yazılmış metni, yukarıdaki fıkrada söz konusu kararnameye ekli olarak Resmi Gazetede yayınlanır.”

Buna göre, Cumhurbaşkanı onaylama ve yayımlamaya ilişkin yetkisini müşterek Bakanlar Kurulu kararnamesi imzalayarak Bakanlar Kurulu ile birlikte kullanacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti'nde antlaşmaların yürürlüğe girmesinde ve bağlayıcılık kazanmasında asıl söz sahibi merci halkın temsilcilerinden oluşan yasama organı TBMM'dir. Yasama organı çıkardığı bir kanunla antlaşmanın devletin menfaatine olduğunu tespit ederek onaylanmasına izin verir. Bu izin, antlaşmaların denetimi bakımından önemlidir. Zira, Türkiye'de usulüne uygun olarak onaylanıp yürürlüğe girmiş antlaşmalar Anayasa Mahkemesi'nin denetiminin dışındadır. Konuyla ilgili olarak, yakın tarihte Anayasa Mahkemesi'nden Türkiye ile Rusya arasında imzalanmış bir antlaşmanın uygun bulma kanununu iptal etmesi istenmiştir. Söz

konusu istemde 6007 sayılı Uygun Bulma Kanunu'nun iptali istenen 1. maddesi şöyledir:

“12 Mayıs 2010 tarihinde Ankara’da imzalanan “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti Arasında Türkiye Cumhuriyeti’nde Akkuyu Sahası’nda Bir Nükleer Güç Santralinin Tesisine ve İşletimine Dair İşbirliğine İlişkin Anlaşma”nın onaylanması uygun bulunmuştur.”

Anayasa Mahkemesi verdiği kararında¹⁵¹ öncelikle uluslararası antlaşmaların anayasal denetimi sorununu incelemiştir. Bu meseleye ilişkin olarak şu tespitleri yapmıştır:

“Milletlerarası andlaşmaların Türk hukuk düzenindeki yeri ve Anayasal denetimi, Anayasa’nın 90. maddesinin son fıkrasında, “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz.” biçiminde düzenlenmiştir. Bu hükümde yer alan “başvurulamaz” ibaresi, kesin bir önerme olup andlaşmalara karşı Anayasa Mahkemesine başvuru yolunu kapatmaktadır.

Anayasa, andlaşmaların denetimine ilişkin istisnai düzenlemelere de yer vermemiş olduğundan bu hükmün aksine bir uygulamanın da yorum yoluyla yapılabilmesi mümkün değildir. Ayrıca, anayasanın bütünlüğü ilkesi açısından bakıldığında, milletlerarası ilişkilerin niteliği gereği andlaşmalar üzerindeki tek denetimin onların onaylanmasını uygun bulmaya dair kanunun görüşülmesi sırasında TBMM’nin yapabileceği siyasal denetim olduğu açıktır.

Anayasa’nın 90. maddesinin gerekçesinde, “uygulamada iyi işlediği ve ihtiyaca cevap verdiği için” 1961 Anayasası’nda yer alan andlaşmaların denetimine ilişkin kuralın aynen alındığı belirtilmiştir.

---

¹⁵¹ Metin için bkz. Anayasa Mahkemesi, E: 2010/92, K: 2012/86, 31.05.2012.

Bu nedenle, 1961 Anayasası'nın kabulü süreci incelenerek 1982 Anayasası'nın 90. maddesinin kabulünü gerektiren gerekçeleri saptamak gerekmektedir.

1961 Anayasası'nın hazırlık sürecinde Kurucu Meclis tarafından oluşturulan Anayasa Komisyonunca hazırlanan metinde, andlaşmaların, Anayasa'ya aykırılığının bunların onaylanması öncesinde ileri sürülebilmesi ve incelenmesi öngörülmüş (önleyici denetim); bunun gerekçesi olarak da "... Milletlerarası andlaşmaların Anayasaya uygunluğunun murakabesi konusunda, kanunlarla ilgili murakabeye nazaran farklı bir usul getirilmektedir. Gerçekten bir anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra Anayasaya aykırılığı dolayısıyla iptalinin Devletin milletlerarası sorumluluğunu doğurmaması için, bu murakabenin teşri organın tasvibinden geçmeden önce tahkik edilmesi ve sonuçlandırılması zaruridir." denilmiştir. Ancak, Millî Birlik Komitesi tarafından, önleyici denetime ilişkin hüküm maddeden çıkarılmış ve maddenin son fıkrası, "usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında 149 uncu ve 151 inci maddeler gereğince Anayasa Mahkemesine başvurulamaz." biçiminde düzenlenmiştir. Buna göre, milletlerarası ilişkilerin siyasî yönünün ağır basması nedeniyle dış ilişkilerin sürekliliği bakımından doğabilecek sakıncaların önlenmesi amacıyla milletlerarası andlaşmaların iptali için Anayasa Mahkemesine başvurulmasının engellendiği anlaşılmaktadır.

Usulüne göre yürürlüğe konulmuş bir milletlerarası anlaşmanın, Anayasa'ya aykırı bulunarak iptal edilmesi, Devletin o anlaşmayla kabul ettiği yükümlülüklerini yerine getirememesi neticesini ortaya çıkaracaktır. Bu hâl tartışmasız olarak Devleti, uluslararası hukuk karşısında zor durumda bırakacak, Devlet anlaşmanın niteliğine ve kapsamına göre birtakım yaptırımlara maruz kalabilecek ve uluslararası alandaki saygınlığının zarar görmesi söz konusu olabilecektir. Bu nedenle, anayasa koyucu, milletlerarası andlaşmaların onaylanmalarının ardından iptale konu olabilmesinin uluslararası hukuk açısından Devleti bir takım ciddi

sorumluluklar altına sokabileceğini düşünmüş ve onları Anayasal denetimin dışında tutmuştur.”

Anayasa Mahkemesi aynı kararının devamında, “*Milletlerarası Andlaşmayı Onaylamayı Uygun Bulma Kanununun Yargısal Denetimi*” başlığı altında şu tespitleri yapmıştır:

“Anayasa’nın 104. maddesine göre, milletlerarası andlaşmaları onaylama ve yayımlama yetkisi Cumhurbaşkanı’na aittir. Anayasa’nın 90. maddesi ise Cumhurbaşkanı’nın milletlerarası andlaşmayı onaylamasını, TBMM’nin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlamıştır. Uygun bulma kanunları diğer kanunlardan temelde farklı olmayıp onlarla aynı süreci izleyerek kabul edilirler, tarih ve numara alırlar, Resmî Gazete’de yayımlanırlar. Ancak, bu kanunlar ilke olarak üç maddeliktir. İlk madde, ilgili andlaşmanın çekince konularak veya çekincesiz uygun bulunduğunu, ikinci madde, kanunun yürürlüğe giriş tarihini, üçüncü madde ise kanunun yürütülmesini düzenler.

Anayasa’nın 148. maddesinde, “Anayasa Mahkemesi, kanunların, ... Anayasaya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetler.” denilmektedir. Anayasa, kanunların Anayasaya uygunluk denetimine getirdiği istisnalara da aynı maddede ya da farklı maddelerde yer vermiştir. Kanunların şekil bakımından denetiminin son oylamanın öngörülen çoğunlukla yapılıp yapılmadığı ile sınırlı olması ve Anayasa’nın 174. maddesindeki Türkiye Cumhuriyeti’nin laik niteliğini koruma amacını güden inkılâp kanunlarının Anayasa’ya aykırı olduğu şeklinde anlaşılamayacağına dair hükümleri bunun istisnalarıdır. Ancak, Anayasa’da uygun bulma kanununun denetimini yasaklayan bir kural bulunmamaktadır. Ayrıca, ne 1982 Anayasası’nın gerekçesinde ne de onun göndermede bulunduğu 1961 Anayasası’nın gerekçesinde bunun aksini belirten bir ifadeye de yer verilmemektedir. Öte yandan, belirtilen anayasal düzenlemeler karşısında bu denetimin yapılması, devletin bütün etkinliklerinde hukuka ve Anayasa’ya uyması, işlem ve eylemlerinin

bağımsız yargı denetimine tabi olması anlamına gelen hukuk devleti ilkesinin bir gereğidir. Bu nedenle, andlaşmalardan bağımsız olarak uygun bulma kanunlarına karşı Anayasa Mahkemesine başvurulabileceği kabul edilmelidir.

Uygun bulma kanununun denetiminin kapsamı bakımından ise şunları söylemiştir:

“Bir milletlerarası andlaşma, doğrudan denetime tabi tutulamamasına rağmen onaylanmasını uygun bulan kanunun anayasallık denetimi mümkündür. Ancak, Anayasa'nın 90. maddesindeki emredici hüküm gereği, uygun bulma kanunu denetlenirken andlaşmanın denetiminin yapılmasına izin verilmemiştir. Anayasa koyucunun milletlerarası andlaşmaların Anayasal denetimini açık bir irade ile dışarıda bırakmasına rağmen, uygun bulma kanununun denetimi yoluyla andlaşmalar hakkında değerlendirme yapmak Anayasa'nın 90. maddesindeki yasaklayıcı düzenlemeyi işlevsiz hale getirecektir.

Uygun bulma kanununun şekil bakımından denetimi, kanunun son oylamasında öngörülen çoğunlukla kabul edilip edilmediği ile sınırlıdır. Şekil denetimi kapsamında Anayasa'nın 90. maddesiyle getirilen yasağı bertaraf edici nitelikte denetim yapılması da söz konusu olamaz.

Uygun buldukları andlaşmayı tekrar etmeyen ve ilke olarak üç maddeden oluşan uygun bulma kanunlarının esas yönünden denetimini yapmayı kabul etmek, andlaşmanın içeriğine ilişkin çeşitli değerlendirmelerde bulunmayı gerektirir. Uygun bulma kanununun andlaşma kuralları gözetilerek incelenmesi, andlaşma kurallarının dolaylı olarak denetlenmesi anlamına gelir. Oysa, Anayasa'nın 90. maddesi böyle bir incelemeye engeldir.

Bununla beraber, uygun bulma kanununun bazı hükümleri, onaylanmasını uygun bulduğu andlaşmadan ayrılabilir, bağımsız olarak kendi başına hüküm ifade edebilir ve ondan ayrı olarak hukuk düzeninde etki yapabiliyorsa, anılan hükümlerin Anayasa'ya aykırılığı iddiasının esas

bakımından incelenmesi mümkündür. Buna karşılık uygun bulma kanununun ancak andlaşma ile birlikte anlam ve etki taşıyan nitelikteki hükümlerinin esas bakımından denetlenebilmesi söz konusu değildir.”

Sonuç olarak Anayasa Mahkemesi, uygun bulma kanununun “uygun bulma hükmünün” antlaşmanın uygulanmasıyla birlikte anlam ifade ettiğini belirtmiştir. TBMM’nin çıkardığı uygun bulma kanununu esas bakımından denetleme yetkisinin olmadığını söylemiştir. Bu nedenle uygun bulma kanununun iptalinin antlaşmanın denetimi anlamına geleceğini söyleyerek kanunun iptal istemini reddetmiştir. Başka deyişle Anayasa Mahkemesi; uygun bulma kanunu, antlaşmanın uygulanmasının ayrılmaz bir parçası olduğu için bu şekli kanunu esas bakımından denetime tabi tutmamıştır.

c. Yayınlama Aşaması

Antlaşma onaylandıktan sonra Resmi Gazete’de yayımlanarak kesin olarak yürürlüğe girer. Yayınlama da Cumhurbaşkanı’nın yetkisinde olan bir husustur. İstisnai olarak, yayımlanmadan yürürlüğe girebilen antlaşmalar da mevcuttur. Bu durum aşağıda ele alınacaktır.

3. 1982 Anayasası ve 244 sayılı Kanun Çerçevesinde Öngörülen İstisnai Model

İmzalama, onaylama ve yayınlamaya ilişkin ana kurallar yukarıda anlatılanlar olmakla birlikte, hem Türkiye Cumhuriyeti’nin 1982 Anayasası’nda hem de 244 sayılı Kanun’da bu ana kurallara çeşitli istisnalar getirilmiştir.

İmzalama aşamasına ilişkin Anayasa’da ve Kanun’da bir hüküm olmadığı için uygulama genel kurallarla ve teamüllerle yürütülmekte ve bu aşamaya ilişkin bir istisna bulunmamaktadır.

İstisna oluşturan asıl durum antlaşmaların onaylanması safhasına ilişkindir. Onaylama aşamasına ilişkin bu önemli istisna, ana kural olan TBMM’nin

onaylamayı uygun bulması kuralına getirilen istisnadır. Bu istisnaya göre, bazı antlaşmalar meclisin “uygun bulma kanunu” aranmadan onaylanıp yürürlüğe konulabilmektedir.

a. Anayasa’da Öngörülen İstisnai Haller

1982 Anayasası’nın 90. maddesinin 2. fıkrasına göre;

“Ekonomik, ticari veya teknik ilişkileri düzenleyen ve süresi bir yılı aşmayan andlaşmalar, Devlet Maliyesi bakımından bir yüklenme getirmemek, kişi hallerine ve Türklerin yabancı memleketlerdeki mülkiyet haklarına dokunmamak şartıyla, yayımlanma ile yürürlüğe konabilir. Bu takdirde bu andlaşmalar, yayımlarından başlayarak iki ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgisine sunulur.”

1982 Anayasası madde 90/3 ile ana kurala daha önemli bir istisna getirilmiştir:

“Milletlerarası bir andlaşmaya dayanan uygulama andlaşmaları ile kanunun verdiği yetkiye dayanılarak yapılan ekonomik, ticari, teknik veya idari andlaşmaların Türkiye Büyük Millet Meclisince uygun bulunması zorunluğu yoktur; ancak, bu fıkraya göre yapılan ekonomik, ticari veya özel kişilerin haklarını ilgilendiren andlaşmalar, yayımlanmadan yürürlüğe konulamaz.”

Bu hükümlere göre, Türk hukukunda iki grup antlaşma olduğunu ve istisnai durumu oluşturan ikinci grup antlaşmaların da iki alt kısma ayrıldığını söyleyebiliriz. Bunlardan birincisini “ekonomik, ticari ve teknik antlaşmalar” olarak kısaltabilirken ikincisini “uygulama antlaşmaları” olarak ifade edebiliriz.

Birinci grup “ekonomik, ticari ve teknik” antlaşmaların varlığından söz edebilmek için şu koşullar bulunmalıdır¹⁵²:

- ekonomik, ticari ve teknik ilişkileri düzenlemeli
- süresi 1 yılı aşmamalı
- devlet maliyesine bir yüklenme getirmemeli
- kişisel statüye ve Türklerin yabancı devletlerdeki mülkiyet haklarına dokunmamalı
- Türk yasalarına değişiklik getirmemeli

İkinci tür istisnai antlaşmalar olan “uygulama antlaşmalarının” varlığından söz edebilmek içinse Türk yasalarına değişiklik getirmemesi ve şu antlaşmalardan olması şartı vardır:

- Daha önceden yapılmış bir antlaşmaya dayanılarak yapılan bir uygulama antlaşmaları
- veya
- Yasaların önceden tanıdığı yetkilere dayanılarak yapılan ekonomik, ticari ve teknik ya da yönetsel antlaşmalar

Bu istisnaya göre, bazı antlaşmalar için uygun bulma kanununa ihtiyaç olmadığı gibi bu antlaşmaların TBMM'nin bilgisine sunulması da gerekmemektedir. Anayasanın bu hükmünü açıklamak üzere getirilmiş olan 244 sayılı Kanun Anayasa'da söylenmemiş yeni hükümler getirmiş ve Bakanlar Kurulu'nun antlaşmaların onaylanması konusundaki istisnai yetkisini genişletmiştir¹⁵³.

---

¹⁵² PAZARCI, *age*, s. 73.

¹⁵³ PAZARCI, *age*, s. 73.

b. 244 sayılı Kanun'da Yer alan İstisnai Haller

244 sayılı Kanun'un bu istisnai durumu açıklayan 2. maddesinin 2, 3 ve 4. fıkraları şöyledir:

“İktisadi, ticari veya teknik münasebetleri düzenliyen ve süresi bir yılı aşmayan andlaşmaların onaylanması veya bunlara katılmak için; Türk kanunlarına değişiklik getirmemek, Devlet maliyesi bakımından yüklenme gerektirmemek, kişi hallerine ve Türk vatandaşlarının yabancı memleketlerdeki mülkiyet haklarına dokunmamak şartıyla, onaylamanın veya katılmanın uygun bulunmasına dair bir kanun yapılması zorunluğu yoktur. Bu halde, andlaşmanın onaylanmasının veya buna katılmanın uygun bulunması hakkında bir kanun çıkmamış olup da, onaylama veya katılma işlemlerinin yerine getirilmiş olması takdirinde, bu andlaşma, Resmi Gazetede yayınlanmasından başlayarak iki ay içinde, bir Başbakanlık yazısına ekli olarak Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu Başkanlıklarına gönderilir. Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu Başkanlıkları, bu andlaşmaları, ayrı ayrı genel kurulların bilgisine sunarlar.

Milletlerarası bir andlaşmaya dayanılarak Bakanlar Kurulunca yapılan uygulama andlaşmalarından Türk kanunlarına değişiklik getirmiyenleri onaylamak veya bunlara katılmak için; bunların konusu iktisadi, ticari veya teknik münasebetlerin dışında kalsa veya süresi bir yılı aşsa veya Devlet maliyesi bakımından bir yüklenmeyi gerektirse veya kişi hallerine veyahut Türk vatandaşlarının yabancı memleketlerdeki mülkiyet haklarına dokunsa dahi, onaylama veya katılmayı uygun bulmak üzere kanun yapılması zorunluğu yoktur.

Kanunun verdiği yetkiye dayanılarak Bakanlar Kurulunca yapılan iktisadi, ticari, teknik veya idari andlaşmalardan Türk kanunlarına değişiklik getirmiyenleri onaylamak veya bunlara katılmak için; bunların süresi bir yılı aşsa veya Devlet maliyesi bakımından bir yüklenmeyi gerektirse veya kişi hallerine veyahut Türk vatandaşlarının yabancı memleketlerdeki

mülkiyet haklarına dokunsa dahi, onaylama veya katılmayı uygun bulmak üzere kanun yapılması zorunluğu yoktur.”

Esasen 244 sayılı Kanun’la Cumhurbaşkanı’nın onaylama yetkisini dahi kaldıracak şekilde, onaylama yetkisinin Bakanlar Kurulunda olduğu bir düzenleme mevcuttur. 1982 Anayasası antlaşmaların onaylanması ve yürürlüğe girmesi konusunda belirleyici iradeyi ve yetkiyi TBMM’ye vermiş olmasına rağmen 244 sayılı Kanun’un hükümleriyle bu durum değiştirilmiştir. Söz konusu Kanun’un bu düzenlemeleri, zamanın anayasası olan 1961 Anayasası’na aykırı olduğu gerekçesiyle daha yürürlüğe girdiği ilk yıllarda Anayasa Mahkemesi’ne götürülmüştür. Anayasaya uygunluk konusundaki 1961 Anayasası’nın antlaşmalara ilişkin maddelerini aynen devralan 1982 Anayasası bakımından da geçerli ve güncel bir tartışmadır. Anayasa Mahkemesi oyçokluğuyla aldığı kararında 244 sayılı Kanun’un dava edilen hükümlerini Anayasaya aykırı görmemiştir¹⁵⁴.

244 sayılı Kanun’un bu maddeleri 1961 Anayasası döneminde Anayasa Mahkemesi’nin denetimine götürülmüştür. Anayasa Mahkemesi verdiği kararda aşağıdaki değerlendirmeyi yapmıştır:

“Bu uygulama andlaşmaları Anayasa’nın 65 inci maddesinin üçüncü fıkrasının kapsamına girmektedir. 65 inci maddenin bu fıkrasında söz konusu uygulama andlaşmalarının süreleri, konulan ve başka nitelikleri bakımından bir ayırım yapılmaksızın bunların T. B. M. Meclisince uygun bulunmasının zorunlu olmadığı açıklanmıştır. Anayasa koyucusu, uygulama andlaşmalarının taşıdıkları hükümlere göre bir ayırım yaparak bazılarının onaylanması için yasama organının uygun bulmasını istemiş olsa idi, 65 inci maddenin ikinci fıkrasında yaptığı gibi bu maksadını belirtmiş olurdu. 65 inci maddenin ikici fıkrasındaki şartların üçüncü fıkrasının uygulanmasında da otomatikman geçerli olması gerektiği söylenemez. Zira bu iki fıkra aynı konulara ilişkin değildir, ikinci fıkroda açıktan yapılan andlaşmalar, üçüncü fıkroda ise yasama organının önceden uygun bulmuş olduğu bir andlaşmanın uygulanmasını sağlayan andlaşmalar

¹⁵⁴ Metin için bkz. Anayasa Mahkemesi E: 1963/311 Karar No: 1965/12, 04.03.1965.

öngörülmüştür. Böyle olduğu içindir ki Anayasa koyucusu bunların onaylanmalarını ayrı şartlara bağlanmıştır. Uygulama andlaşmalarında, istisnasız olarak yasama organının uygun görmesinin şart olmaması, yürütme organının kanun konusu olan hükümleri taşıyan andlaşmayı onaylaması gibi sonuçlar doğurabilir. Ancak, bu ihtimal Anayasa'nın 65 inci maddesinin mutlak olan üçüncü fıkrasının sınırlı uygulanmasını ve onaylama organına verdiği yetkinin kısılmasını haklı göstermez. Uygulama anlaşmalarında, sadece Anayasa'nın 65 inci maddesinin dördüncü fıkrasında yazılı olan şart, yani Türk kanunlarına değişiklik getirmemek şartı aranmalıdır. Bu nedenlerle, 244 sayılı Kanunun 2 nci maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan uygulama andlaşmalarının (Konusu iktisadi, ticari veya teknik olsa, süresi bir yılı aşsa, Devlet Maliyesi bakımından yüklenmeyi gerektirse, kişi hallerine veya Türk vatandaşlarının yabancı memleketlerdeki mülkiyet haklarına dokunsa dahi) T. B. M. Meclisince uygun bulunması zorunlu olmadığına dair olan hüküm, Anayasa'ya aykırı görülmemiştir.

244 sayılı Kanunun 2 nci maddesinin dördüncü fıkrasında kanuna dayanılarak yapılan andlaşmalar ele alınmış ve bunlarda da onaylama veya katılmayı uygun bulmak üzere kanun yapılması zorunluğu olmadığı belirtilmiştir. 2 numaralı bentte dayanılan gerekçeler bu fıkra hakkında da varit olduğundan bu fıkranın da Anayasa'ya aykırı olmadığı sonucuna varılmıştır.”

Karara muhalefet ederek 244 sayılı Kanun'un bazı hükümlerinin Anayasaya aykırı olduğunu savunan bazı üyelerin yazdığı muhalefet şerhleri bugün de Kanun'a yöneltilebilecek bazı eleştirileri barındırmaktadır. 244 sayılı Kanun'un onaylanması konusundaki şekli yetkiyi Bakanlar Kurulu'na değil Cumhurbaşkanı'na verdiği yönündeki eleştiri şöyledir¹⁵⁵:

“Anayasa'nın 97nci maddesinin ikinci fıkrasında, Cumhurbaşkanının milletlerarası andlaşmaları onaylayacağı ve yayınlayacağı yazılıdır. Bu hükümle,

¹⁵⁵ Üye İbrahim Senil'in muhalefet şerhi.

Cumhurbaşkanının şahsına, Devletin başı sıfatı ile özel bir görev ve yetki verilmiştir. Bu açık ve kesin hüküm karşısında, Cumhurbaşkanının bu konudaki tasarrufa ilişkin kararına, Bakanlar Kurulunun katılması söz konusu olmamak gerekir. Anayasa koyucusu bu katılmayı öngörmüş olsa idi bunu açıklayabilirdi. Şu halde uygulamanın, açıklandığı şekilde yapılması doğaldır. Anayasa'nın 98 inci maddesi uyarınca, Cumhurbaşkanının görevleri ile ilgili işlemlerinden sorumlu olmadığı halbuki andlaşmaların onaylanması ve yayınlanması tasarrufunun bir sorumluluğa yol açabileceği ve bu sorumluluğun ancak bu tasarrufa katılma ile belli olacağı düşünülse bile gene sözü geçen 98 inci maddenin ikinci fıkrasında denildiği gibi Başbakan ile her andlaşmanın niteliğine göre sadece bununla ilgili Bakanın bu tasarrufa katılmaları kabul edilebilir. Aksi halde bir andlaşma ile hiçbir ilgisi olmayan bir Bakan sorumlu durumuna düşürülmüş olur. Anayasa'nın 105 inci maddesinde ise her Bakanın kendi yetkisi içindeki işlerden (Genel siyasetin yürütülmesinden ayrıca) sorumlu olduğu yazılıdır. 244 sayılı kanunda, onaylama ve yayınlama tasarrufunun, Bakanlar Kurulunun kararnamesi ile yapılacağı yolunda yer alan hükmün Anayasa'nın yukarıda zikredilen maddelerine aykırı olduğu kanısındayım. Bu nedenlerle çoğunluğun bu konuya ilişkin kararına muhalifim.”

Bir başka muhalefet şerhinde Anayasa'nın “Kanun’la verilen yetkiye dayanılarak imzalanan antlaşmalardan” bahsederken kanunla verilen genel bir yetkiden değil, her antlaşma için özel olarak çıkarılmış bir yetki kanununa dayanılarak yapılmış antlaşmalardan söz edildiği savunulmuştur¹⁵⁶:

“Anayasa'nın bu fıkrasında sözü edilen (Yetki veren kanun) dan aynı fıkroda sayılan hususlarda Bakanlar Kuruluna, dâva konusu hükümde olduğu gibi, önceden genel surette bu nevî andlaşmaları yapma yetkisi veren bir kanunun kastedilmediği, burada öngörülen kanunun Türkiye Büyük Millet Meclisinin tesbit ettiği muayyen mevzuda Bakanlar Kuruluna teknik, idari, iktisadi veya ticari bir andlaşma yapmak selâhiyetini veren, bir kanun olduğu gerek metinden ve gerekse Anayasa'nın bu maddesine ilişkin gerekçede yapılan açıklamalardan anlaşılmaktadır. Gerçekten bu açıklamalarda; bir kanunun evvelden verdiği yetkiye dayanılarak bu kanunun tatbiki için idari veya teknik uygulama anlaşmalarının teşriî organdan geçirilmeden

¹⁵⁶ Üye Celalettin Kuralmen'in muhalefet şerhi.

yürürlüğe konulabileceği ve bunun Hükümetin evvelce teşriî organca tasvip edilmiş olan anlaşmaların verdiği yetkiye dayanarak bu anlaşmaların tatbik edilebilmesini sağlamak için tatbikat anlaşmaları yapıp teşri organdan geçirmeden yürürlüğe koyabilmesi hususundaki esaslara tabi olduğu bildirilmekte ve bu yetki, Hükümetin tüzük ve yönetmelikler çıkartma yetkisine benzetilmektedir.”

244 sayılı Kanun, bahsi geçen 2. maddesinde, Anayasa m. 90/fıkra 2 ve fıkra 3'ü açıklamış ve 3. fıkranın kapsam ve şartlarınının 2. fıkranın kapsam ve şartlarından farklı olduğu yolunda bir yorum yaparak Anayasa'nın bu hükümlerinin uygulama alanını genişletici bir şekilde belirlemiştir. 244 sayılı Kanun madde 3/fıkra 1/cümle 3'e göre, bu Kanun'a göre Bakanlar Kurulu'nun yetkisi kapsamında sayılan antlaşmaların onaylanması Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile olur ve bu antlaşmaların onaylanmasının uygun bulunması veya bu antlaşmalara katılma hakkında Kanun çıkarılamaz.

244 sayılı Kanun devam eden maddelerinde, doğrudan doğruya Anayasa'nın 90. maddesinin 3. fıkrasında saydığı bazı antlaşmaları zikretmiştir. Bu antlaşmalar; süresi 1 yılı aşsa, maliyeye yüklenme getirirse, kişisel statülere ve Türklerin yabancı devletlerdeki mülkiyet haklarına dokunsa bile TBMM'nin uygun bulma yasası gerekmeden yalnızca Bakanlar Kurulu'nun onaylamasıyla bağlayıcılık kazanacaktır.

244 sayılı Kanun madde 5'e göre;

“Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı Devletlerle ve milletlerarası kurullarla veya bunlar adına hareket eden kurumlarla yapılmış olup Türkiye Cumhuriyeti bakımından yürürlükte bulunan iki veya çok taraflı andlaşmaların iktisadi, ticari, teknik, veya idari hükümlerinin taşıdığı amaçların yerine getirilmesi gayesini güden iki veya çok taraflı andlaşmalar ile Türkiye Cumhuriyetine hibe, kredi veya sair suretlerle yardım sağlayan iki veya çok taraflı andlaşmaları, iki veya çok taraflı teknik veya idari işbirliği andlaşmalarını, iki veya çok taraflı borç ertelenmesi veya ticaret andlaşmalarını ve aynı nitelikteki modüsivendileri 2 nci maddenin 4 üncü

fıkrası gereğince onaylamaya veya bunlara katılmaya Bakanlar Kurulu yetkilidir.”

244 sayılı Kanun’da yer alan bir diğere istisnai hal, NATO çerçevesinde akte edilen antlaşmalara ilişkindir.

244 sayılı Kanun madde 6’ya göre;

“18 Şubat 1952 tarihli ve 5886 sayılı Kanunla onaylanmış olan Kuzey Atlantik Andlaşmasının gereği olarak bu Andlaşmaya taraf olan Devletlerle ve Kuzey Atlantik Andlaşması teşkilatı ile yapılan iki veya çok taraflı andlaşmaları, 2 nci maddenin 4 üncü fıkrası gereğince onaylamaya veya bunlara katılmaya Bakanlar Kurulu yetkilidir.”

Sonuç olarak, 1982 Anayasası ve 244 sayılı Kanun’la öngörülen bütün bu istisnalar neticesinde yasama organının antlaşmalara ilişkin belirleyici yetkisinde önemli daralmalar ve kısıtlamalar olmuş, Hükümetin antlaşmaları yürürlüğe koyma yetkisi ise artırılmıştır.

II. IRAK HUKUKUNDA ANTLAŞMALARIN ONAYLANMASI

Irak Devleti’nin yeni kurulduğu yıllarda yönetimi elinde bulunduranlar, milletin vekilleri aracılığıyla iktidarın idaresine katkıda bulunmalarına ve demokratik katılıma inanmamaktaydı. Otoriter bir rejim olan iktidarın tekelinde bulunan bu husus uluslararası antlaşmalara ve sözleşmelere de yansımıştır. Bundan dolayı ilk kurulduğu yıllarda uluslararası antlaşmalarda tek söz sahibi otoriter yürütmedir. 2005 yılında çıkarılan yeni Irak Anayasası’ndan sonra bu durum önemli ölçüde ve olumlu olarak değişmiştir. 2005 Anayasası’nın getirdiği hükümlere hakim olan felsefeyle halkın seçtiği yasama organı ülkenin yönetiminde ve önemli kararların alınmasında tek söz sahibi olurken uluslararası antlaşmalarda da yegane söz sahibi halk olmuştur. Yeni sistemde Cumhurbaşkanı’na yürütme organının bir parçası olarak uluslararası antlaşmaların onaylanmasında salt şekli ve usule ilişkin bir yetki verilmiştir.

Bu konuyu üç bölüm halinde inceleyeceğiz. Birinci kısımda, önceki anayasalarda uluslararası antlaşmaların onaylanması işleminin tarihi gelişmesini ele alacağız. İkinci kısımda 2005 yılı Anayasası'nın yeni hükümlerini inceledikten sonra son bölümde ise bugünkü uygulamada Irak'ta geçerli olan onaylama prosedürünü ele alacağız.

A. GENEL OLARAK IRAK SİYASİ TARİHİ VE IRAK ANAYASALARI

Irak'ta krallık rejimi düşürüldükten ve 21 Mart 1925 Anayasası'nı iptal edildikten sonra uluslararası antlaşmaların onaylanması yetkisi 2005'e kadarki tüm anayasalarda yürütme organına verilmiştir¹⁵⁷. Tüm anayasalarda halkın iktidarın kaynağı olduğu belirtilmesine rağmen halkın iktidara katkısı konusunda anayasal kurumların eksikliği göze çarpmaktadır. Halkın iktidarın sahibi olduğu ilkesi, siyasi ve anayasal gerçeklikten uzak olmuştur. Tüm bu dönemlerde; uluslararası antlaşmaların hazırlanması, imzalanması, onaylanması ve yayımlanmasında, halk iradesini temsil eden ve hükümetin icraatlarını denetleyen bir halk temsilcisi (milletvekili) yoktur.

1. 27 Temmuz 1958 Tarihli Irak Geçici Anayasası¹⁵⁸

İşbu anayasa, antlaşmaların akdedilme ve onaylanması konusuna değinen herhangi bir işareten yoksundur. Bahsi geçen Anayasa özet bir anayasa olup 30 maddeden oluşmaktaydı. Bu durum birçok sorunun çözülmesinde eksikliğe yol açmıştır. Devlet organlarından herhangi birine sorunları çözmeye yetecek kadar geniş bir yetki düzenlemesinin bulunmaması da bu Anayasa'nın başka bir eksikliği olmuştur. Bu anayasanın maddeleri kapsamında Başbakan yürütme ile yasama kuvvetlerini aynı anda elinde tutmaktaydı ve tüm antlaşma imzalama ve yürürlüğe koyma işlemleri zımni olarak hükümetin yetki alanında bulunmaktaydı¹⁵⁹.

---

¹⁵⁷ İBRAHİM, *age*, s. 278.

¹⁵⁸ Metin için bkz. Irak Resmi Gazetesi(El-Vaka-i El-Irakkiye), C. 2, 28.07.1958.

¹⁵⁹ İhsan EL-MEFRECİ, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi(Alnazariye Alame fi Kanun al Düsturi)*, Bağdat 1990, s. 355.

2. 4 Nisan 1963 Tarihli Irak Anayasası¹⁶⁰

İşbu anayasanın 2. maddesinin ikinci fıkrasında “Devrim Komutası Ulusal Konseyi’nin uluslararası antlaşma ve sözleşmelerin imzalanması ve onaylanması işlemlerini üstleneceği” hükmü yer almaktaydı. Söz konusu Anayasanın 15’inci maddesinin birinci fıkrası da Cumhurbaşkanı’nın Devrim Komutası Ulusal Konseyi adına antlaşmaları imzalama ve onaylama yetkisini kullanacağını belirtmektedir.

3. 22 Nisan 1964 Tarihli Anayasa¹⁶¹

İşbu Anayasanın üçüncü maddesinin (b) fıkrasında “uluslararası antlaşma ve sözleşmelerin kabul ve karar verme işlemleri Devrim Komutası Ulusal Konseyi tarafından hayata geçirilecektir” hükmü yer almaktadır.

Söz konusu Anayasanın 13’üncü maddesinde “Cumhurbaşkanı’nın Ulusal Konseyin tüm yetkilerini içeren ve gerekli görülen durumlarda da kendisi değerlendirme yapacak şekilde kendiliğinden(otomatikman) yenilenmeye açık, bir yıl süreyle olağanüstü yetkileri üstleneceği” hükmüne yer verilmiştir. Madde hukuki açıdan, antlaşmaları sonuçlandırma işlemleri(hazırlık ve imza) ve onaylanmasının da Cumhurbaşkanı’nın yetkileri arasında olduğu anlamına gelmektedir.

4. 29 Nisan 1964 Tarihli Geçici Anayasa¹⁶²

İşbu anayasanın 45’inci maddesinde Cumhurbaşkanı’nın uluslararası antlaşmaları kabul edip imzalayacağı ve onay vererek yürürlüğe koyacağı hükümleri getirilmiştir.

---

¹⁶⁰ Metin için bkz. Irak Resmi Gazetesi(El-Vaka-i El-Irakiyye), C. 797, 25.04.1963.

¹⁶¹ Metin için bkz. EL-ŞİMMERİ, **age**, s. 111.

¹⁶² Metin için bkz. Irak Resmi Gazetesi(El-Vaka-i El-Irakiyye), C. 949, 10.05.1964.

5. 21 Eylül 1968 Tarihli Geçici Anayasa¹⁶³

İşbu anayasanın 44'üncü maddesinin dördüncü fıkrası gereği Devrim Komuta Konseyi “uluslararası kuralların, sistemlerin, antlaşmaların ve sözleşmelerin kabulü” görevlerini yerine getirmektedir.

Cumhurbaşkanı, değişiklik yapılan 50'nci maddenin (b) fıkrası metni gereği “uluslararası antlaşma ve sözleşmeleri onaylama” yetkisine sahiptir.

6. 16 Temmuz 1970 Tarihli Geçici Anayasa¹⁶⁴

İşbu anayasanın 43'üncü maddesinin (d) fıkrası “uluslararası antlaşma ve sözleşmeleri onaylama sorumluluğunun” Devrim Komuta Konseyi tarafından üstlenileceğini belirtmiştir. Aynı Anayasa'nın 58'inci maddesinin 8'inci fıkrasında yer alan metinde “uluslararası müzakerelerin yapılması ve uluslararası sözleşme ve antlaşmaların akdedilme işlemlerinin” Cumhurbaşkanının yetkileri kapsamında olduğunu açık bir şekilde ifade edilmektedir. Cumhurbaşkanının yanı sıra Devrim Komuta Konseyi başkanı görevinde bulunması itibarıyla tüm antlaşma ve sözleşmelerin imzalanması ve onaylanması yetkisi Devrim Komuta Konseyi'nin ve dolayısıyla bu Konseyin başkanının yetkileri dâhilinde yer almaktadır.

Söz konusu anayasa mucibince Irak'ta antlaşmaların onaylanması işlemine ilişkin olarak 1979 tarihli 111 sayılı Antlaşmalar Yasası sadır olmuştur, bu yasanın aşağıdaki satır başlarında ayrıntılı bir şekilde açıklanması mümkündür:

- i. İşbu yasanın birinci maddesinin ikinci fıkrasının hükümleri uyarınca, Devrim Komuta Konseyi Irak Devleti'nin uluslararası mahfillerde bir antlaşmayı taahhüt etmesi ve imzalaması ile antlaşmaların onaylanarak iç hukukta yürürlüğe konulması görevlerini üstlenmektedir. Ayrıca Devrim Komuta Konseyi başkanının aynı zamanda devletin Cumhurbaşkanı olduğunu burada belirtmek isterim.

---

¹⁶³ Metin için bkz. Irak Resmi Gazetesi(El-Vaka-i El-Irakiyye), C. 1625, 21.09.1968.

¹⁶⁴ Metin için bkz. Irak Resmi Gazetesi(El-Vaka-i El-Irakiyye), C. 1900, 17.07.1970.

- ii. İşbu yasanın 28'inci maddesi gereği ilgili mercilerin talebi üzerine Dışişleri Bakanlığı, antlaşmalar ile ilgili antlaşma taslağını, yetki belgelerini, imza belgelerini, antlaşmaya dair onay belgelerini ve onaylama işlemini doğrulayan notaları ve antlaşmayı alakadar eden başkaca hususlara ilişkin işlemleri yerine getirmekle görevlidir.
- iii. Anayasa gereği bazı antlaşmalar büyük öneme sahip olduklarından dolayı, bu antlaşmaların yürürlüğe girmesi için Devrim Komuta Konseyi başkanının onayı şart koşulmuştur, örneğin;
- Sınır antlaşmaları ve bölgesel egemenliği etkileyecek antlaşmalar.
  - Uzlaşma ve barış antlaşmaları.
  - Uluslararası örgütlerin kurulması ile alakalı antlaşmalar.

Irak Devleti 1921 yılında kurulduğundan beri geçerli olmuş anayasaları irdelediğimizde, Irak'taki politik sistemin gerçeğinden hareket ederek bu anayasaları oluşturan, egemenliği etki altına alan şahıs ile kurumlar uluslararası antlaşmaların onay ve hayata geçirme işlemlerinin yetkisinin yalnız yürütme organına verildiği anlaşılmaktadır. Bununla beraber, söz konusu anayasalarda antlaşmaların imza ve yürürlüğe girme süreçlerinde yer alan seçilmiş herhangi bir konsey ya da komitenin bulunmaması hususu da dikkat çekmektedir. Bunun temel nedeni ise mevzu bahis anayasalarda halk egemenliğinin var olmamasıdır.

B. 2005 IRAK ANAYASASINDA ULUSLARARASI ANTLAŞMALARIN ONAYLANMASI

Irak'ın yeni anayasasında uluslararası antlaşmaların onaylanmasına ilişkin sistem tümüyle değişmiştir. 2005 Irak Anayasası'nın¹⁶⁵ 61. maddesinin 4. fıkrasına göre uluslararası antlaşma imzalama yetkisi sadece federal hükümete tanınan bir yetkidir. Onaylama ise yalnızca parlamentoya münhasır bir yetki olarak belirlenmiştir.

---

¹⁶⁵ Metin için bkz. Irak Resmi Gazetesi(El-Vaka-i El-Irakkiye), C. 4014, 28.12.2005.

2005 Anayasası'nın 61. maddesinin 4. fıkrası ile uluslararası anlaşmaların onaylanmasının uygun bulunması yetkisi mutlak olarak parlamentoya vermiştir. Bu maddenin metninden, bütün antlaşmalar için Irak Parlamentosu'nun 2/3 oy çoğunluğuyla antlaşmayı tasdik edip uygun görmesinin şart olduğunu anlıyoruz. Bu mutlak yetkiye başka hiçbir istisna getirilmemiştir¹⁶⁶. Bütün Irak halkının asıl temsilcisi olan yasama organı uluslararası antlaşmaların onaylanmasında anayasal olarak mutlak bir yetkiye sahiptir.

Anayasa'nın 73. maddesinin 2. fıkrasında meclisin uygun bulmasından sonra antlaşmanın yürürlüğe girmesi için geçerli olacak prosedür belirlenmiştir; 80. maddenin 6. bendinde ve 110. maddenin ilk bendinde uluslararası antlaşmaları müzakere etmek ve imzalamak veya bu konularda birini görevlendirmek yetkisi Bakanlar Kuruluna verilmiştir. Antlaşmalar Resmi Gazetede yayımlanmakla yürürlüğe girer.

1979 tarihli ve 111 sayılı Antlaşmalar Yasası ile karşılaştırdığımızda yeni Anayasa'da Devrim Komuta Meclisi gibi birtakım kurumların çıkarıldığını görürüz. Eski yasal kurumlardan sadece Dışişleri Bakanlığı ve Devlet Şura Kurulu kalmıştır. Bakanlar Kurulu'nun ise eski kurulların yerini aldığını iddia etmek mümkün değildir. Çünkü şimdiki Bakanlar Kurulu'nun 80. maddede belirtilen yetkileri eski Devrim Komuta Meclisi'nin yetkilerine göre çok farklıdır. İlaveten 73. maddede belirtilen Cumhurbaşkanının yetkileri 1970 Geçici Anayasası'nda belirtilen yetkilerinden tamamen farklıdır.

Antlaşma görüşmeleri yapma ve antlaşmaları imzalama yetkileri 80. maddenin 6. fıkrasında yürütme organı olan Bakanlar Kurulu'na verilmiştir. 73. madde uluslararası antlaşmaların onaylama prosedürünü belirlemiştir. Uluslararası antlaşmalar yürürlüğe girmeden önce meclise sunulmalıdır. Onaylama 73. maddede düzenlenmiştir ve imzalama antlaşmaların yürürlüğe girmesi için yeterli değildir.

---

¹⁶⁶ Ali EL-ŞÜKRİ, "Uluslararası Anlaşmaların Denetlenmesi", **Küfe Dergisi**, Sayı 7, 2008, s.24.

1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 27. maddesinde uluslararası antlaşmalardaki sorumlulukları azaltmak için ulusal düzenlemelerin bahane edilemez olduğu belirtilmiştir. Başka bir deyişle yürütme organı tarafından imzalanan uluslararası bir antlaşma, imzalandıktan sonra Meclise veya Cumhurbaşkanına dönmeden yürürlüğe girerken Irak Devletini de sorumluluk altına sokmaktadır. Diğer yandan 73. maddenin 2. fıkrasına göre; Cumhurbaşkanı, Meclis'in antlaşmayı uygun bulmasından sonra onaylamaya yetkilidir. Meclis, antlaşmayı uygun görüp tasdik ettikten sonra antlaşmanın Cumhurbaşkanına gönderildiği tarihten 15 gün sonra antlaşma kendiliğinden onaylanmış sayılmaktadır. Bu metni incelediğimizde Irak'ın uluslararası antlaşmalar hususunda hiçbir Arap ülkesinin anayasasında bulunmayan yeni bir hükmü kabul ettiğini görmekteyiz. Tüm antlaşmalar yürürlüğe girmeden önce onaylanmak için ilk olarak Cumhurbaşkanına değil Meclise sunulmalıdır. 73. maddeye göre, antlaşma Cumhurbaşkanına sevk tarihinden 15 gün sonra onaylanmış sayılmaktadır. İç hukukta, Cumhurbaşkanı veya başka bir merci tarafından bu durumu reddetmek, aksini iddia etmek veya buna itiraz etmek ihtimali bulunmamaktadır. Cumhurbaşkanı uluslararası antlaşmaları yeniden görüşülmek için meclise geri gönderemez. Başka bir deyişle ya onaylayacak veya on beş gün sonra onaylanmış sayılacaktır.

İlaveten, uluslararası antlaşmalara ilişkin görevleri bulunan alt ihtisas komisyonlarının yapısında ve çalışma düzeninde önemli çelişkiler bulunmaktadır. Meclis İçtüzüğü'nün 88. maddesinde "Meclis Dış İlişkiler Komisyonu'nun yetkileri arasında Hukuk Komisyonu ile birlikte uluslararası antlaşmaları inceleme" yetkisi sayılmıştır. İçtüzüğün 88. maddesi ile Anayasa'nın 61/4 maddesi arasında çelişki bulunmaktadır. Uluslararası antlaşmaların incelenmesi 88. madde Dış İlişkileri komisyonunun yetki alanı içine alınırken anayasanın 61/4 maddesi uluslararası antlaşmaların türünü belirtmeden meclisin onayına sunmuştur. Burada özel geneli sınırlar ilkesini kullanma imkanı yoktur, ancak burada yasal kademe(normlar hiyerarşisi) gereğince anayasal metnin diğer metinlerden üstün olduğu ve Anayasa hükmü doğrultusunda hareket etmek gerektiği söylenebilir. Başka bir deyişle Meclis, siyasi ve siyasi olmayan uluslararası antlaşmaların tümünün onaylanması konusunda tek yetkilidir.

2005 Irak Anayasası başka anayasalar gibi antlaşmaların iç hukuktaki yasalara üstün olduğuna dair bir düzenleme getirmemiştir. İlâveten, Irak hukukunda uluslararası antlaşmalar ile iç hukuktaki yasalar arasında nasıl bir hiyerarşi olacağına dair bir hüküm de yoktur. Bu sorun yargı içtihatlarına bırakılmıştır. Bu kapsamda, Yüksek Federal Mahkeme'nin uluslararası antlaşmaları Anayasaya aykırı oldukları gerekçesiyle iptal etmesi durumunda bazı sorunlar ortaya çıkabilecektir. Öncelikle bu durumda Irak'ın uluslararası antlaşmalarda güvenilirliği olumsuz etkilenebilecektir. Bu soruna çözüm bulmak için Meclis'in tüm problemleri çözecek yeni bir "Antlaşmalar Yasası" çıkarması gerekmektedir¹⁶⁷.

C. IRAK'TAKİ ULUSLARARASI ANTLAŞMALARIN ONAYLANMASININ GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Bilindiği gibi anayasa, devlet yönetimine ilişkin temel kuralları içermektedir. Anayasa, devletin yönetim şeklini ve nasıl kanun koyacağını belirler. İlâveten, devletin uluslararası değişkenlere karşı davranışlarını ve yöntemlerini belirlemektedir. Anayasa, uygulamaya dair genel kapsamlı temel düzenlemeleri içermektedir. Daha detaylı ve açıklayıcı ikincil düzenlemelerin yapılması uygulamayı kolaylaştırmak için gerekmektedir.

1970 Irak Anayasası 43. madde (d) bendinde Devrim Komuta Meclisine işaret ederek, uluslararası antlaşmaların onaylanması başlığı altında, 58. maddenin 8. bendinde Cumhurbaşkanı'nın yetkileri arasında "uluslararası antlaşmaları imzalamak ve onaylamak" yetkisi sayılmıştır. Devrim Komuta Meclisi başkanı sıfatıyla uluslararası antlaşmaların onaylanması, Cumhurbaşkanı'nın yetkisindedir. 1970 tarihli bu anayasaya istinaden 1979 tarihli ve 111 sayılı Antlaşmalar Yasası çıkarılmıştır.

Irak'taki çoğu hukukçu, 111 sayılı Kanun başka bir kanunla ilga edilmediği için bu Kanun'un halen yürürlükte olduğunu savunmaktadır. Başka bir kısım hukukçulara göre ise "Anayasaya aykırı her kanunun mülga sayılması" kuralından

---

¹⁶⁷ Selam EL-MALİKİ, "İşkalit el-Dustur el-Iraki vel Kanun Akit el-Muahedat el-Düveliye", www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=347615, Erişim Tarihi: 16.05.2015.

hareketle ve 2005 Irak Anayasası'nın 13. maddesi uyarınca, 111 sayılı Kanun mülga sayılmalıdır.

Anayasanın 130. maddesine göre, Anayasa hükümleriyle iptal edilmeyen veya düzeltilmeyen kanunlar geçerli sayılmaktadır. Bu hüküm, 111 sayılı Kanun'un iptal edilmediği ve düzeltilmediğinden dolayı yürürlükte olduğunu göstermektedir. Bu çelişkili durum onaylama işlemlerinde sıkıntı yaratmaktadır. Esasen, 111 sayılı Kanun hükümleri 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi ölçüt alınarak hazırlanmıştır. Ancak Irak bu antlaşmayı halen onaylamadığından dolayı bu gibi sorunlar söz konusu olmaya devam edecektir¹⁶⁸.

Günümüzde, Irak'ta uluslararası antlaşmaların onaylanması işlemleri Irak'ın demokratik değişimine ve demokratik rejime geçişine bağlı olarak büyük bir değişikliğe uğramıştır. Halkın geniş bir şekilde yönetime katılımı ve yürütme organının denetimi sağlanmak istenmiştir.

Günümüzde 2005 Irak Anayasasında uluslararası antlaşmaların görüşmesi ve onaylanması yetkisi Bakanlar Kuruluna bırakılmıştır. Daha sonra onaylamak ve incelemek için antlaşmalar meclise (yürütme organı) sunulmaktadır. Anayasa'nın 61. maddesinin 4. fıkrasına göre, süresi, türü ve başka herhangi bir özelliği fark etmeksizin uluslararası antlaşmaların onaylanması meclisin yetkisindedir. Uluslararası antlaşmalar meclisin üçte ikisinin kabulüyle onaylanacak aşamaya gelmektedir.

Antlaşmayı uygun bulan meclis, onaylaması için Cumhurbaşkanı'na sevk eder, 2005 Anayasası 73. maddeye göre Cumhurbaşkanı Meclisin uygun bulmasından sonra onaylama yetkisine sahiptir. Aynı maddeye göre, Cumhurbaşkanı antlaşmayı onaylamasa dahi, sevk tarihinden 15 gün sonra antlaşma onaylanmış sayılmakta ve yürürlüğe girmektedir. Bu durumun herhangi bir istisnası bulunmamaktadır. Başka deyişle, Anayasa'nın Cumhurbaşkanı'na tanıdığı onaylama yetkisi sadece usule ilişkin şekli bir yetkidir ve Cumhurbaşkanı'nın aksi şekilde hareket edip antlaşmayı onaylamama yetkisi yoktur.

---

¹⁶⁸ AL-ALVANI, *age*, s. 306.

Irak'ta uluslararası antlaşmalar için 2005 Anayasası'nın getirdiği yeni kuralları ve temelleri yorumlayan bir kanuna ihtiyaç vardır. Aslında 111 sayılı Antlaşmalar Yasası hukuki açıdan ihtiyaca cevap veren yeterli bir kanundur. Hükümleri 1969 tarihli Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi ile uyumlu ve yerindedir. Bu açıdan, yeni bir kanun çıkarılması gerekli değildir. 111 sayılı Kanun'un 2005 Anayasası'na uyumu için gerekli olan şey dört madde değişikliğidir.

Bu önerilen düzeltmelerin uygulanması kanunlar ile Anayasa'nın uyum içerisinde olmasını sağlayacaktır. Çünkü bu hükümler Irak'ın imzaladığı uluslararası antlaşmalara dayanmaktadır.

Bu öneriler şöyledir:

Birinci : “Irak'ın Cumhuriyeti” ibaresi yerine “Irak Cumhuriyeti” ile değiştirilmesi,

İkinci : Kanunun 3. maddesindeki uluslararası antlaşmaların onayında “Devrim Komuta Meclisi” yerine “salt çoğunluğu ile meclis onayı” ibaresi getirilmesi,

Üçüncü : Kanunun 5. maddesinde Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu “Irak Cumhuriyetini temsil etmektedir” ifadesinin eklenmesi,

Dördüncü : Kanunun 31. maddesinde “Devrim Komuta Meclisi” ve “Cumhurbaşkanlığı Divan Başkanlığı” yerine (Meclis, Cumhurbaşkanlığı ve Bakanlar Kurulu) ibaresi ile değiştirilmesi.

Düzeltilme aşağıdaki gibi yapılabilir:

Madde 1: “Irak'ın Cumhuriyeti” ibaresi “Irak Cumhuriyeti” şeklinde değiştirilmiştir.

Madde 2: Kanun çıkarma veya antlaşmaların onaylanması Bakanlar Kurulu'nun önerisiyle ve salt çoğunlukla kabul edilir. Cumhurbaşkanı'nın onaylanması ile yürürlüğe girer.

Son olarak, Irak'ta uluslararası antlaşmaların hazırlanıp imzalanması ve onaylanması ile ilgili yeni bir kanun hazırlanmış ve incelemeye geçmiştir. Irak Devleti Şura Meclisi'nin bu konudaki çalışmaları (Irak Danıştay) birkaç ay önce bitmiştir. Yasa taslağı, görüşülmek ve oylanmak için Irak Meclisi'ne sunulmuştur. Bu kanun çıktıktan sonra Irak hukukunda yürürlükte olan uluslararası antlaşmaların onaylanması ile ilgili kuşkular ortadan kalkacaktır.

2005 Irak Anayasası'nın 110. maddesinin 1. fıkrasına göre; Bakanlar Kurulu ülkenin dış siyaset şeklinin belirlenmesinde, diplomatik ilişkilerin yürütülmesinde, antlaşmaların müzakere edilmesi ve imzalanmasında, borçlanma politikası ile iktisadi ve ticari siyasetin belirlenmesinde Bakanlar Kurulu(federal hükümet) mutlak yetkili kılınmıştır. Irak'taki vilayetlerin, mesela Kürdistan vilayeti gibi, Irak adına hiçbir uluslararası antlaşma yapma yetkisi bulunmamaktadır. Bu yetki sadece merkezi federal hükümete aittir¹⁶⁹.

III. ANTLAŞMALARIN ONAYLANMASI KONUSUNDA 1982 ANAYASASI İLE 2005 IRAK ANAYASASI'NIN KARŞILAŞTIRILMASI

Çalışmanın son bölümünde 1982 Anayasası ile 2005 Irak Anayasası arasındaki uluslararası antlaşmaların onaylanması konusunda benzer ve farklı yönler inceleme konusudur. Konunun öneminden dolayı uluslararası antlaşmaların tüm aşamaları hakkında (yetkilendirme, müzakere, imza, onay, yayınlama) iki devletin anayasaları ve kanunları detaylı olarak ele alınacaktır.

Öncelikle, önemli bir tarihi gerçeği vurgulamak gerekmektedir. Irak Cumhuriyeti Lozan Antlaşması sonucunda 1923 yılında kurulmuştur. Lozan Antlaşması'yla Irak'ta bir krallık oluşturuldu ve 1925 yılında Irak'ın ilk anayasası oluşturulup yürürlüğe konuldu. Laik Türkiye Cumhuriyeti 23 Nisan 1920 tarihinde ilk Meclisi'ni toplamasına rağmen anayasal tecrübesi daha öncelere dayanmaktadır. Anayasal hareketlerle 1800'lerin başında tanışan Türkiye, ilk anayasasına Osmanlı

---

¹⁶⁹ Salah BISİSİ, "Irak'taki Vilayetlerin Uluslararası Antlaşmaların Yapılmasındaki Yetkisi", www.ahulbaitonline.com, Erişim Tarihi: 21.05.2015.

Devleti döneminde 1876'da sahip olmuştur. Bu nedenle Türkiye'nin Irak'tan daha fazla tecrübeye sahip olduğu, daha geniş ve gelişmiş bir anayasa hukuku doktrinine ve uygulamasına sahip olduğu bir gerçektir.

Bu bilgiler doğrultusunda Irak ve Türkiye anayasaları arasında bir karşılaştırma yapacak olursak, başlıca şu hususların dikkat çektiğini söyleyebiliriz:

1) Tarihsel açıdan ilk Türk Anayasası mutlak monarşiyle yönetilen Osmanlı Devleti zamanında yürürlüğe girdiğinden dolayı uluslararası antlaşmaların onayında hükümdarın geniş ve mutlak bir yetkisi vardır. Sultan'ın yetki verdiği kişiler antlaşma görüşmeleri yapabilmektedir. Bu yapı, özellikle II. Meşrutiyet döneminde değişmiştir. Meclis hükümdarın uluslararası antlaşmaların müzakere edilmesi ve imzalanıp onaylanması konusundaki yetkisine ortak olmuştur.

Irak Cumhuriyeti ise ilk anayasasına 1925 yılında sahip olurken Türkiye'nin o yıllarda bulunduğu kadar demokratik bir ortam içerisinde bulunmuyordu. Türkiye'nin meclis hükümeti ile parlamenter hükümet arasında bir rejimle yönetildiği ve parlamenter rejime doğru evrildiği yıllarda, Irak Cumhuriyeti, 1925 Anayasası'ndan 1970 Anayasası'na kadar uluslararası antlaşmalar konusunda onaylama da dahil tüm yetkilerin Kral'ın veya Cumhurbaşkanı'nın elinde olduğu bir yönetime sahipti. Yürütme organı uluslararası antlaşmalara ilişkin müzakere, imzalama, onaylama ve yayımlama gibi tüm yetkileri tek başına kullanmaktaydı.

2) Türkiye'de 1982 Anayasası'nın 104/b-5 maddesi uluslararası antlaşmaları onaylama yetkisini Cumhurbaşkanı'na vermiştir. Cumhurbaşkanı, antlaşmaların müzakere edilmesi için Bakanları veya Bakanlar dışındaki belirli kişileri görevlendirebilir. Bu kişiler Türk Hükümeti adına uluslararası görüşmeler yapabilirler. Uluslararası antlaşmalara, TBMM'de uygun görülme ve Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmak üzere, imza atabilirler.

2005 Irak Anayasası ve 111 sayılı Antlaşmalar Yasası'na göre uluslararası antlaşmaların görüşülmesi ve imzalanması yetkisi Cumhurbaşkanı'na, Devrim

Komuta Meclis Başkan Vekili ve Dışişleri Bakanlığına verilmiştir. Bu kişiler dışında başka bir kişinin bu konularda yetkilendirilmesi ise mümkün değildi.

Fakat yürürlükte olan 2005 Irak Anayasası uluslararası antlaşmaların görüşülmesi ve imzalanması konusunda Bakanlar kuruluna yetki vermiştir. Irak Meclisi'nin onayıyla bakanlar dışındaki kişilerin görevlendirilmesi de mümkün hale gelmiştir.

3) Türkiye Cumhuriyeti ve Irak Cumhuriyeti uluslararası antlaşmaların hazırlanması ve yürürlüğü konusunda benzer aşamalardan geçmişlerdir. 1921 Anayasası ile Türkiye, meşrutiyet ve monarşi dönemlerindeki uygulamadan vazgeçerek TBMM'yi uluslararası antlaşmalar konusunda en önemli merci konumuna getirmiştir.

Irak'ta ise bu durumun benzerine ancak 2003 yılında rastlanmaktadır. 2003 yılında Amerikan güçleri Irak'a girip Baas Rejimi yıkıldıktan sonra kısa bir süre içerisinde "Milli Meclis Hükümeti" kurulmuştur. Bu hükümet yasama ve yürütme yetkisini elinde tutmaktaydı. İktidar dönemi kısa olmasına rağmen bu hükümet döneminde uluslararası antlaşmaların görüşülmesi, imzalanması ve onaylanması yetkisi bu Meclis'e aitti.

4) Halihazırdaki duruma bakacak olursak, Türkiye'de uluslararası antlaşmaların yürürlüğe girmesinde TBMM en önemli söz sahibidir. Ancak 1982 Anayasası'nın 90. maddesinde Bakanlar Kurulu'na uluslararası antlaşmaların yürürlüğe sokulmasında geniş yetkiler veren istisnalar öngörülmüştür. Bu istisnalar nedeniyle TBMM'nin uluslararası antlaşmalar konusundaki belirleyici iradesinin geniş kapsamı daraltılmış olmaktadır. Yürütme organı ekonomik, ticari ve teknik antlaşmalarda süresinin bir yılı aşmaması, devlete mali bir yükü olmaması ve Türkiye dışındaki vatandaşların varlıklarına ve şahsi haklarına etki etmemek şartıyla, TBMM'nin onaylamayı uygun bulma kanunu çıkarmasına gerek olmaksızın, Bakanlar Kurulu ve Cumhurbaşkanı'nın yapacağı işlemler ile antlaşmayı onaylayıp yürürlüğe koyabilecektir. Ancak her halükarda antlaşmalar iki ay içinde TBMM'nin bilgisine sunulmalıdır.

Ayrıca, aynı maddenin 3. fıkrasına göre, daha önce TBMM tarafından uygun bulunarak Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmış ve yürürlüğe girmiş antlaşmalara dayanan uygulama antlaşmaları ve teknik antlaşmaların yürürlüğe sokulmasında da yürütme organına geniş bir yetki verilmiştir.

2005 Irak Anayasası'nda ise uluslararası antlaşmaların imzalanması ve onaylanması konusunda yürütme organının elini güçlendiren ve işini kolaylaştıran herhangi bir istisnaya yer verilmemiştir. Irak Anayasası'nın 61. maddesinin 4. fıkrasında belirtildiği gibi, Irak hukukunda mutlak kural, bütün antlaşmaların meclisin üçte iki çoğunluğunun oyu ile uygun bulunması ve 15 gün içinde Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmasıdır. Irak'ta Cumhurbaşkanı'nın dahi onaylamamak veya onaylamayı geciktirmek gibi bir yetkisi yoktur.

5) Türkiye'de 1982 Anayasası'nın 104/b-5 maddesi Cumhurbaşkanı'na uluslararası Antlaşmaları onaylama ve yayınlama yetkisini vermiştir. 2005 Irak Anayasası da 73/2 maddesinde Cumhurbaşkanı'na Irak Meclisi'nin uygun bulduğu uluslararası antlaşmaları 15 gün içinde onaylama yetkisi vermiştir. Ancak Türkiye'den farklı olarak Cumhurbaşkanı antlaşmayı onaylamasa da antlaşma yürürlüğe girer. Irak'ta Cumhurbaşkanı'nın rolü sadece bir protokolden ibarettir. Esasen, Irak Cumhurbaşkanı'nın Irak'taki siyasi partilerden birinin (çoğunlukla iktidar partisinin) üyesi olduğunu düşünürsek bu durum uygulamada önemli bir sorun yaratmamaktadır.

6) Türkiye'de 1982 Anayasası'nın 90. maddesinin 5. fıkrasında, Anayasa ve kanunlara göre düzenlenmiş ve yürürlüğe girmiş uluslararası antlaşmaların kanun niteliğinde olduğu ve Anayasa Mahkemesi'nde bunlara karşı iptal davası açılmayacağı belirtilmiştir.

Ayrıca, 07.05.2004 tarihli ve 5170 sayılı Kanun'la yapılan değişiklikte temel haklar ve hürriyetler ile ilgili uluslararası antlaşma hükümleri ile iç hukukta uygulanan kanunlar arasında bir çatışma olursa uluslararası antlaşma hükümlerinin üstün tutulup uygulanacağı belirtilmiştir.

2005 Irak Anayasası ise uluslararası antlaşmalara Irak kanunlarına karşı bir üstünlük vermemiştir. İlaveten, Irak, böylesi durumlarda uluslararası antlaşmalara üstünlük verilmesi gerektiğini söyleyen 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'ne de taraf değildir. Bu durumda, uygulamada karşılaşılabilecek sorunların yargı içtihatlarıyla çözülmesi gerekmektedir.

Irak'ta uluslararası antlaşmaların anayasa aykırılığı nedeniyle Irak Yüksek Anayasa Mahkemesi'ne iptal davası açılmasını engelleyen herhangi bir düzenleme de mevcut değildir. Tabii ki böyle bir yola başvurulması ve neticede bir uluslararası antlaşma hükmünün iptal edilmesi Irak'ın uluslararası görüntüsü açısından sakıncalar doğuracaktır.

7) Irak Meclisi İçtüzüğü'nün 88. maddesine göre Meclis Dış İlişkiler Komisyonu, Hukuk Komisyonu ile birlikte uluslararası antlaşmaların uygunluğunu inceler ve meclise önerileriyle birlikte sunar. Bu komisyonun görevi Irak Cumhuriyeti ile diğer devletlerin yaptığı uluslararası antlaşmaların Meclis'e sunulmadan önce uygunluğunu incelemektir. Böylelikle, yasama organının uygun bulmasından önce antlaşmaların uygunluğunu teyit etmek için başka bir imkan da mevcuttur. Eğer Dış İlişkiler Komisyonu'nu ile Hukuk Komisyonu, Meclis'in uygun bulmasından önce yaptığı ön incelemede antlaşmanın Anayasaya veya devlet menfaatlerine aykırılık taşıdığını tespit ederse, bunu antlaşmanın reddedilmesi için Meclis'in bilgisine raporlaştırılmış şekilde sunar.

Türkiye'de ise uluslararası antlaşmalar için "önleyici denetim" denilebilecek bir mekanizma bugün için söz konusu değildir. Böyle bir önleyici denetim 1961 Anayasası'nın hazırlık sürecinde gündeme gelmesine rağmen Milli Birlik Komitesi tarafından kabul edilmemiştir¹⁷⁰.

8) Türkiye'de 1982 Anayasası'nın 104/b-5 maddesinde uluslararası antlaşmaları Resmi Gazetede yayımlama yetkisi Cumhurbaşkanına verilmiştir.

---

¹⁷⁰ Bkz. Anayasa Mahkemesi, E: 2010/92, K: 2012/86, 31.05.2012.

Aynı şekilde Irak Meclisi'nin uygun bulduğu uluslararası antlaşmalar Cumhurbaşkanı tarafından onaylanır ve 2005 Irak Anayasası'nın 129. maddesine göre yayınlanır. Kanun başka türlü belirtmediği takdirde Adalet Bakanlığı'nın yayınladığı Irak Resmi Gazetesi'nde yayımlandıktan sonra antlaşmanın içeriğinde aksi bir hüküm yoksa aynı gün ülke dâhilinde yürürlüğe girer.

SONUÇ

Uluslararası antlaşmalar uluslararası hukukun en önemli kaynaklarından. Uluslararası antlaşmalar, siyasi, ekonomik, teknolojik, bilimsel ve sanatsal alanlarda devletlerin gelişmesinde önemli bir etkiye sahiptir. İlâveten, uluslararası uyuşmazlıkların çözümlenmesinde de büyük katkıda bulunmaktadırlar. BM’de kayıtlı olan binlerce uluslararası antlaşma, uluslararası ilişkilerin düzenlenmesi ve uluslararası hukukun gelişmesinde antlaşmaların ne kadar önemli bir role sahip olduğunun apaçık bir delildir.

Uluslararası antlaşmalar birçok aşamaya sahiptir: Süreç devletin temsilcilerinin görüşmeleriyle başlar, anlaşmaya varılan konular ön anlaşma (taslak) olarak yazılır, daha sonra imzalanır. Ön kabul antlaşmanın özünü teşkil etmektedir. İmzalama metni saptama anlamına gelir ve görüşme yapanlara daha sonradan ek bent ekleme veya düzeltme yapma kapısını kapatır.

Daha sonra onaylama aşaması gelmektedir. Bu safha, antlaşmanın hukuk alanında hüküm ve sonuç doğurması için en önemli aşamayı oluşturmaktadır. Onaylama, devletin uluslararası antlaşmayı kabul ve bağıllık iradesini açık şekilde gösteren bir irade beyanıdır.

Türk hukukunda uluslararası antlaşmaların onaylanması meselesi Irak’a göre çok düzenli ve detaylı biçimde ele alınmıştır. İki hukuk arasında benzerlikler olduğu gibi benzer olmayan yanlar da mevcuttur. Türk hukukunda, 244 sayılı Kanun ile 1982 Anayasasının 90. maddesi ayrıntılı şekilde açıklanmış ve uygulama netleştirilmiştir. Süresi bir yıldan az olan ve devlete mali yük getirmeyen antlaşmaların onaylanmadan yürürlüğe girmesi konusunda yürütme organına istisnai yetkiler verilmiştir. Bu konuda 2005 Irak Anayasası ise herhangi bir hüküm ihtiva etmemektedir. Yasama organına antlaşmaların nitelikleri ve özellikleri ne olursa olsun onaylama konusunda mutlak bir yetki verilmiştir.

1979 tarihli ve 111 sayılı Irak Antlaşmalar Kanunu ile 2005 tarihli Irak Anayasası basit ve karmaşık antlaşmalar arasında bir ayırım yapmak konusunda başarısız olmuştur. Basit antlaşmalar, genel olarak, onaylanmadan imza ile yürürlüğe girer, fakat Irak yasa koyucusu ister basit antlaşmalar isterse de karmaşık antlaşmalar kategorisinde olsun her türlü antlaşmanın onaylanmasını şart koşmuştur. Oysa basit antlaşmaların bir kısmının yürütme organı tarafından yürürlüğe sokulabilmesi yerinde olurdu.

Irak'ta eski rejimler zamanındaki diktatörlük yönetiminin politikaları doğrultusunda devlet başkanı antlaşmalar konusunda tek yetkili makam haline gelmişti. Irak'ta demokratik değişim ile birlikte dünyanın en çok uyguladığı yürütme ve yasama organlarının antlaşmalar konusunda yetki paylaşımı yapması yöntemi benimsenmiştir. Antlaşmayla bağlanmak konusundaki asıl yetki yasama organı olan mecliste iken, meclisin bu konudaki iradesini üçüncü devletlere ilan etmek yetkisi Cumhurbaşkanına aittir.

Irak'ın 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'ne taraf olması çok önemli ve gereklidir. Çünkü bu Sözleşme, uluslararası antlaşmaların düzenlemesi ve onaylanması konusunda açık bir anayasal rehber gibidir. Bu Sözleşme'ye taraf olmak, uluslararası antlaşmalar ile ulusal düzenlemeler arasında çatışma çıkması durumunda ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkların çözülmesini sağlayacaktır.

Irak yasa koyucusu uluslararası antlaşmaların onaylanması işlemini düzenleyen 2005 Anayasası hükümlerinde yeni bir kanunla tadilat yapmalıdır. İlaveten, 1979 tarihli ve 111 sayılı Kanun'da yeni düzenlemeler yapılmalı, 2005 Anayasasının uluslararası antlaşmalar ile ilgili yeni hükümleri hesaba katılarak ilgili hükümler yeniden yazılmalıdır.

EK

IRAK'TAKİ MİLLETLERARASI ANTLAŞMALARIN 2005 ANAYASASI'NA GÖRE İMZALAMA ve ONAYLAMA AŞAMALARINA AÇIKLAYICI ÖRNEK

Irak'taki milletlerarası antlaşmaların fiili ve ameli aşamalarını halihazırdaki uygulamalar çerçevesinde açıklamak yararlı olacaktır. Bu konuda Irak'ta takip edilen usulden bahsetmek ve milletlerarası anlaşmaların onaylanmasına ilişkin açıklayıcı örnekler vermek gerekmektedir.

Burada önemli bir konuya değinmemiz gerekir, 2005 Irak Anayasası'nda, uluslararası antlaşmaların basit antlaşmalar olduklarından veya ekonomik, ticari, teknik konuları ilgilendirdiğinden bahisle, meclisin uygun bulmasına gerek olmadan antlaşmayı yürürlüğe koyması mümkün değildir. Irak Parlamentosu antlaşmanın devlet menfaatlerine uygun olup olmadığına karar vermede tek yetkili merciidir¹⁷¹.

Irak'ta antlaşmanın devlet menfaatlerine ve Irak hukukuna uygunluğunu değerlendirerek ulaştığı sonucu Meclis'e rapor eden resmi merciler uluslararası antlaşmaların onaylanması sürecinde görev almaktadır. Bunlar Adalet Bakanlığı'ndaki Şura Kurulu ve Dışişleri Bakanlığı'dır. Bu kuruluşlar, dayanışma içinde ortak bir çalışma yürüterek antlaşmayı devlet menfaatlerine uygunluk açısından değerlendirmekte ve Meclis'in uygun bulmasından önce Meclis'e rapor etmektedir.

Onaylama aşamasında Irak Dışişleri Bakanlığı'nın M/H/1/26/24 sayılı 5.1.2006 tarihli yönergesinde izlediği yol aşağıdaki gibidir:

1) Bakanlık veya bağlı kuruluş, Bakanlar Kurulu'ndan antlaşmayı imzalamak üzere yetki almaktadırlar.

2) Bakanlık veya bağlı kuruluş, antlaşma projesinin (Arapçaya tercüme edilmiş şekliyle) taslağını alarak incelenmek üzere Adalet Bakanlığı Şura Meclisi'ne

---

¹⁷¹ EL-ŞÜKRİ, **age**, s. 24.

gönderilir, kanuni istişaresini aldıktan sonra antlaşma projesi Dışişleri Bakanlığı'na görüşünü almak üzere sunulur.

3) Dışişleri Bakanlığı, antlaşma görüşmelerine ilişkin belgeleri imzalayarak, Başbakanlık'a gönderir ve belgeler Başbakan'a sunulur.

4) Dışişleri Bakanlığı, bakanlık veya bağlı kuruluşun antlaşma görüşmelerine ilişkin belgelerden 6 nüsha hazırlayarak, antlaşmanın uygun olup olmadığına ilişkin görüşlerini Bakanlar Kurulu'na Meclis'e gönderilmek üzere yollar. Daha sonra antlaşma Bakanlar Kurulu tarafından onaylandıktan sonra Irak Meclisi'ne gönderilir. Meclis'te antlaşma üzerinde görüşmeler yapılır ve antlaşma milletvekillerinin oyuna sunularak uygun bulma kanunu çıkarılır.

5) Meclis'in onayından geçtikten sonra kanun Cumhurbaşkanı'na gönderilir, 15 gün içerisinde Cumhurbaşkanı'nın onayından geçmesi gerekir, daha sonra Irak Resmi Gazetesi'nde yayınlanır.

6) Parlamento ve Cumhurbaşkanı tarafından onaylanan asıl nüsha, görüşmeleri yapıp antlaşmayı imzalayan bakanlık veya bağlı kuruluş tarafından Dışişleri Bakanlığı'na gönderilir ve burada antlaşma arşivinde muhafaza edilir.

7) Dışişleri Bakanlığı antlaşmayı yürürlüğe koymak için bütün gerekli işleri gerçekleştirme yetkisine sahiptir. Bu aşamadan sonra diğer akit devlete antlaşmanın yürürlüğe girdiği diplomatik yollarla bildirilir.

2005 Irak Anayasası'na göre hazırlanmış ve yürürlüğe girmiş milletlerarası antlaşmalara bir örnek vermek gerekirse, Irak Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti arasında Ticaret, Ekonomi, Bilim, Sanat ve Kültür Alanlarında Yardımlaşma ve İşbirliği Antlaşması'nı burada zikredebiliriz. Antlaşma metni aşağıda verilmiştir:

**HALK ADINA
CUMHURBAŞKANLIĞI**

KARAR - 26

Irak Parlamentosu'nun onaylaması üzerine Irak Anayasası'nın 61. maddesinin 3. fıkrasına göre 4.4.2012 tarihinde Cumhurbaşkanı bu kararı çıkartmıştır.

25 NOLU KARAR

**IRAK CUMHURİYETİ HÜKÜMETİ VE AZERBAYCAN CUMHURİYETİ
HÜKÜMETİ ARASINDAKİ IRAK CUMHURİYETİ HÜKÜMETİ TİCARET,
EKONOMİ, BİLİM, SANAT VE KÜLTÜR ALANLARINDA
YARDIMLAŞMA ve İŞBİRLİĞİ ANTLAŞMASI'NIN ONAYLANMASI**

Madde- 1- Irak Cumhuriyeti Hükümeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti arasındaki Ticaret, Ekonomi, Bilim, Sanat ve Kültür Alanlarında Yardımlaşma Ve İşbirliği Antlaşması 10 Kasım 2010'da Bakü'de imzalanmıştır.

Madde-2- Bu Kanun Resmi Gazete'de yayımlandıktan sonra uygulamaya başlanır.

**CUMHURBAŞKANI
CELAL TALABANI**

GEREKLİ NEDENLER

Taraflar ikili işbirliğinin geliştirilmesine dayalı dostluk ve yardımlaşma ilişkilerini geliştirme arzusunda olup hükümetler arasındaki müşterek menfaatler ticari, ekonomik, bilimsel, teknik ve kültürel alanda ikili işbirliğinin sağlanması bu antlaşmayla hedeflenmektedir.

IRAK CUMHURİYETİ HÜKÜMETİ VE AZERBAYCAN HÜKÜMETİ ARASINDAKİ TİCARET, EKONOMİ, BİLİM, SANAT VE KÜLTÜR ALANLARINDA YARDIMLAŞMA ve İŞBİRLİĞİ ANTLAŞMASI¹⁷²

Irak Cumhuriyeti Hükümeti ve Azerbaycan Hükümeti istekleri doğrultusunda, karşılıklı tanıtım ve faydalar üzerine ticari, ekonomik, bilimsel, teknik ve kültürel alanlarda ikili iş birliğinin geliştirilmesine dayalı dostane ilişkilerin geliştirilmesine hizmet etmek üzere gereken düzenlemeler bu anlaşmayla ele alınacaktır. Antlaşma aşağıdaki gibi yapılmıştır.

Madde 1- Bu antlaşma çerçevesinde ticaret, ekonomik, bilimsel, teknik ve kültürel iş birliği iki ülke arasında bu konuları kapsayarak ya da karşılıklı anlaşma ile daha sonra belirlenecektir. Gerekli önlemler almaya çalışarak teşvik edilerek ve bu anlaşmanın her iki ülkedeki yürürlükte olan mevzuata göre çalışacaktır.

Madde 2- Her iki taraf kendi ülkelerinde kamu ya da özel sektör kurumlarında ve şirketler arasındaki ticaret işbirliğini geliştirmesini teşvik edecektir.

Madde 3- Her iki ülke arasındaki kuruluş mevzuatına göre süreç arasındaki mal ve hizmet değişimini kapsamaktadır.

Madde 4- İki ülke arasındaki ticari anlaşmaların yürürlükte olan mevzuata göre Ödemeleri değişime uygun olan bütün para birimleriyle yapılabilir ve bu akit tarafları arasında başka ödeme şekli varsa eğer kanun buna karşı gelmemektedir.

Madde 5- Birinci: her iki taraf ticari ilişkilerinin geliştirilmesine hizmet etmek amacıyla uluslararası fuarlara katılması ve ticaret merkezleri kurulmasını kolaylaştıracaktır.

İkinci: Her iki ülkenin uluslararası ve ya özel fuarlara katılmak üzere gerekli olan mal ve malzemelerin girişlerine engel konmaması gerekmektedir. Ticaret

---

¹⁷² Adalet Bakanlığı, Irak Resmi Gazetesi(El-Vaka-i El- Irakiyye), Sayı: 4, Yıl: 2012.

merkezlerine ürünleri girmesi geçici olup, eğer taraflar arasında aksi bir anlaşma varsa yeniden ihraç edilmelidir.

Madde-6 İki taraf arasındaki kamu ve özel işbirliği kurumları arasındaki ticaret, ekonomik bilimsel, teknik ve kültürel anlaşmaların, iş birliğini teşvik etmek için mevcut yetkileri mevzuata uygun olarak çalışmalıdırlar. Bu iki ülke ile ilgili işbirliği çerçevesinde makamlar arasında ayrı düzenlemeler şeklinde ayrıntılı hükümler olmalıdır.

Madde 7- İki taraf arasındaki yatırımla ilgili faaliyetleri teşvik ederek, ekonomik le ilgili kurumlarda destek sağlayacaktır. Her iki ülke arasında kendi topraklarındaki yatırım için yürürlükte olan kanunlar geçerlidir.

Madde 8- Her iki taraf eğitim alanlarında iş birliğini teşvik ederek, eğitim ve yükseköğretimde kültür genişletilmesi zorunluluğu mevcut olup, işbirliğini teşvik edecektir. Bilimsel, yayın, kültür, spor ve turizm alanında Eğitim kurumlarının arasındaki deneyimleri ve bilgi alış verişi yapılacaktır. İki ülke ile ilgili yetkili mercilerin yukarıda özetlenen alanlarda kuralları uygulamak için gerekli tedbirleri almalıdır.

Madde 9- Her iki taraf bakanlık düzeyinde ortak komite kurarak ve ticari, ekonomik, bilimsel, teknik ve kültürel işbirliğini takip etmelidir. Bu iş birliğinin geliştirmek için yollar oluşturması gerekmektedir. Buna ek olarak takip sözleşmenin şartlarının uygulanmasını takip edecektir.

Kurulan bu komitelerin toplantıları iki tarafın belirlediği zamanlarda Bakü ve Bağdat'ta yıllık ve dönüşümlü olarak düzenlenmelidir.

Madde 10- Bu anlaşma karşılıklı olarak değiştirilebilir, bu sözleşmenin anlaşmasına binaen 11 maddesi uyarınca değişiklikleri yürürlüğe girebilir. Bu anlaşma hükümleri üzerinde her hangi bir değişiklik olduğu takdirde hak ve yükümlülükleri etkilemeyecektir.

Madde 11- Her iki ülkenin bu anlaşması yürürlükte olan anayasa hükümlerinin uygun olarak onaylamasına tabidir. Son bildirim tarihinden itibaren yürürlüğe girdikten sonra diğer tarafa onaylandığını bildirmesi gerekir.

İkinci: Bu sözleşmenin yürürlüğe girdikten sonra beş yıl süresi vardır. Sözleşmenin son bitiş tarihinden altı ay önce tarafların yazılı bildirim olmasa eğer bu sözleşme her beş yılda bir otomatik olarak kendini yenilemektedir. Sözleşmenin fesh edilmesi ve sonuçlandırılması hak ve yükümlülükleri etkilemez.

Bu antlaşma 10 Kasım 2010 tarihinde Bakü’de yazılarak imzalanmıştır. Bu antlaşma üç orijinal nüshadan oluşmaktadır ve iki dilde tercümesi yapılmıştır. Herhangi bir anlaşmazlık durumunda İngilizce nüshasına itimat edilir.

IRAK CUMHURİYETİ HÜKÜMETİ

Dr. Safa el-din Muhammet el- safi

Ticaret Bakanı

AZERBAJCAN HÜKÜMETİ

Abit Kocaoğlu Şerifof

Başbakan Yardımcısı

KAYNAKÇA

ABDULHAMİD, Muhammed Sami; Uluslararası Hukuk(Usul Alkanun Alduali), Al-Camiye Basım ve Yayınevi, İskenderiye, 2005.

AKAD, Mehmet / **DİNÇKOL**, Abdullah; 1982 Anayasası, Madde Gerekçeleri ve Maddelerle İlgili Anayasa Mahkemesi Kararları, Alkım Yayınları, İstanbul 1998.

AKSAR, Yusuf; Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk, Seçkin Yayınevi, Ankara 2012.

AL-ABİDİ, Hasan Aziye; Devletlerin Anayasalarında Antlaşmaların Düzenlenmesi (Tanzim Almuahedat Fi Desatir Aldual), Bağdat Üniversitesi Hukuk Fakültesi Doktora Tezi, 1988.

AL-ALVANİ, Fuat; Uluslararası Antlaşmalara Katılmak Yolunda Hukuki Görüşler (Alfatava Alkanuniye Fi Alinzimam Ela Alitifakiyat Aldualiye), Bağdat Matbaası, Bağdat 2008.

AL-ŞAFFİ, Muhammed Beşir; Barış ve Savaşta Uluslararası Genel Hukuk(Alkanun Alduali Fi Alselam ve Alharb), Manşe Al-Mearif Matbaası, İskenderiye 1971.

ARMAĞAN, Servet; “1982 Anayasası'nda Uluslararası Andlaşmaların İmzalanması ve Onaylanması Sistemi”, Anayasa Yargısı Dergisi, C. 17, Y. 2000.

ARSEL, İlhan; Türk Anayasa Hukuku, Ankara 1959.

BİSİSİ, Salah; “Irak'taki Vilayetlerin Uluslararası Antlaşmaların Yapılmasındaki Yetkisi”, www.ahlulbaitonline.com, Erişim Tarihi: 21.05.2015.

Birleşmiş Milletler Antlaşmalar Kılavuzu(Delil el-Muahedat), Birleşmiş Milletler Hukuki İşler Bürosu, Antlaşmalar Departmanı, 2001.

BULUT, Nihat; “Türkiye’de Temel Hak ve Özgürlüklerin Gelişimi Açısından 1909 Anayasa Değişikliklerinin Önemi”, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 12, S:1-2, Y: 2008.

CENİYYE, Mahmut Sami; Genel Uluslararası Hukuk(Alkanun Alduali Alam), Telif ve Yayın Komisyonu Matbaası, Kahire 1938.

DELBEZ, Lois; Droit International Public, Third Edition, Paris 1964.

EBUL HAYR, Ahmet; Uluslararası Antlaşmaların ve Kanunların Uygulanması(Nefaz El Muahedatı Düveliye fi El Kanun ed Dahili), Darül Nahza Kitabevi, El Arabiyye, Kahire 2003.

EL-ATİYE, Isam; Genel Uluslararası Hukuk(Alkanun Alduali Alam), Kahire 2006.

EL-CAFERİ, Kays Şahap; Uluslararası Antlaşmaların Anayasal Uygunluğu Denetimi (Alrikaba Ela Dusturiyet Almuahedat Aldualiye), Yüksek Lisans Tezi, Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakültesi, Kufe Üniversitesi, 2010.

EL-DEKAK, Muhammet Seyit; Uluslararası Hukuk – Kaynaklar ve Kişiler(Alkanun Alduali –Almasadır ve Aleşhas), Eldar Elcamiyye Basımevi, İskenderiye 1983.

EL-GANİM, Muhammed Talat; El Vasid fi Kanun es Selam, Menşetül Maarif, El İskenderiyye 1982.

EL-GANİM, Muhammet Hafız; Antlaşmalar(Almuahedat), Arap Araştırmalar Enstitüsü, Kahire 1961.

EL-HEYF, Ali Sadık; Uluslararası Genel Hukuk(Alkanun Alduali Alam), El-Mearif Matbaası, İskenderiye 1992.

EL-KAZRAJİ, Ragad Abd El-Emir; Uluslararası Taahhütlerin Uygulamasında İyi Niyet İlkesi(Mebde Husun Alniye Fi Tenfiz Aliltizamat Aldualiye), Diyala Dergisi, S: 4, 2014.

EL-MALİKİ, Selam; “İşkalit el-Dustur el-İraki vel Kanun Akit el-Muahedat el-Düveliye”, www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=347615, Erişim Tarihi: 16.05.2015.

EL-MECZUP, Muhammet; Uluslararası Genel Hukuk (Alkanun Alduali Alam), Hukuki Elçelebi Yayınları, 2007.

EL-MEFRECI, İhsan; Anayasa Hukukunun Genel Teorisi(Alnazariye Alame fi Kanun al Düsturi), Bağdat 1990.

EL-SEYİT, Reşat Arif; Uluslararası Genel Hukukta Prensipler(Mabadi Fi Alkanun Alduali), Dar Altekafa Basım ve Yayınevi, Amman, 2000.

EL-ŞİMMERİ, Ali Muhan; Uluslararası Antlaşmaların Onaylanması(Altasdik Almuahedat Aldualiye), Yüksek Lisans Tezi, Mustansırıyye Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 2005.

EL-ŞÜKRİ, Ali; “Uluslararası Anlaşmaların Denetlenmesi”, Küfe Dergisi, Sayı 7, s.13-46, 2008.

ELIAS, Taslim Olawale; Problems Concerning the Validity of Treaties, Recueil des Cours, Volume III, Tome 134, 1971.

ERİM, Nihat; Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri, C. I, Ankara 1953.

GÖZLER, Kemal; Türk Anayasa Hukuku, Ekin Kitabevi, Bursa 2000.

GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref / **KİLİ** Suna; Türk Anayasa Metinleri, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2006.

GREIG, D.W.; International Law, Second Edition, ButterWorths. Co.Ltd., London 1976.

SULTAN, Hamit; Barış Döneminde Uluslararası Genel Hukuk (Alkanun Alduali Vakt Alselam), Alnahda El-Arabiyye Basım ve Yayınevi, Kahire 1976.

IM, Sinclair; The Vienna Convention on the Law of Treaties, Manchester University Press, Britain 1973.

INGRID, Detter; Essays on the Law of Treaties, Swee and Maxwell, London 1967.

İBRAHİM, Ali; Uluslararası Antlaşmalarda Arabulucu(Alvasit Fi Almuahedat Aldualiye), 1. Baskı, El-Nahda El-Arabiyye Yayınevi, Kahire 1995.

KAYA, İbrahim; Uluslararası Hukukta Temel Belgeler, Seçkin Yayınevi, Ankara 2013.

KAYE, Holloway; Modern Trends in Treaty Law, Stevens and Sons, London 1967.

KELSEN, Hans; Principles of International Law, Second Edition, U.S.A. 1967.

KILIÇCI, Sedat; Milletlerarası Anlaşmaların Onaylanması, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları: 240, Ankara 1968.

LIFE, Tila; Uluslararası Antlaşmalar Hukuku- Antlaşmaların Geçerliliği ve Uygulanması((El Nazariyye el Amme fi el Muahedat el Düveliyye), Çeviri: Salih MEHDİ, Elaani Yayınevi, Bağdat 1987.

LOVIS, Cavare; Uluslararası Kamu Hukuku, Cenevre 1953.

MCNAIR, Arnold Duncan; Antlaşmaların Hukuku, Clarendon Yayınevi, Oxford 1961.

MERAY, Seha L.; 1961 Türk Anayasasında Antlaşmalarla İlgili Hükümler, Yayınlanmamış Çalışma.

MERAY, Seha L.; Uluslararası Hukuk ve Uluslararası Örgütler, 2. Baskı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1979.

OPPENHEIM, Lassa; International Law-A Treaties, Vol. I, Peace, Eighth Edition, Longmans, Green and Co.Ltd., Britain 1955.

ÖZMAN, Aydoğan; Milletlerarası Antlaşmalarda Çekinceler(İhtirazi Kayıtlar), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, S: 259, 1970.

PAZARCI, Hüseyin; Uluslararası Hukuk, 11. Bası, Ankara 2012.

RUSSO, Charles; Uluslararası Genel Hukuk, Çeviri: Şükrullah HALİFE, El-Ehliyye Basım ve Yayınevi, Beyrut 1987.

SERHAN, Abdülaziz Muhammet; Genel Uluslararası Prensipler(Mabadi Alkanun Alduali Alam), El-Nahda El-Arabiyye Basım ve Yayınevi, Kahire 1975.

SERHAN, Abdülaziz Muhammet; Uluslararası Genel Hukuk(Alkanun Aldualı Alam), Al-Nahda El-Arabiyye Basım ve Yayınevi, Kahire 1975.

SUR, Melda; Uluslararası Hukukun Esasları, 3. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul 2008.

ŞÜKRÜ, Muhammet Aziz; Uluslararası Genel Hukuka Giriş- Barış Dönemi(Almedhel Ela Alkanun Alduali Alam Vakıt Alselam), Dar Elfikr Yayınevi, Beyrut 1973.

ULVAN, Muhammet Yusuf; Uluslararası Hukuk- Önsöz ve Kaynaklar(Alkanun Alduali - Almukademe ve Almasader), Der Vail Basım ve Yayınevi, Amman 2000.

WILLIAM, Bishop; International Law - Cases and Materials, Third Printing, Prentice Hall Inc., New York 1954.

Year Book of the International Law Commission, Volume II, New York 1966.

Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazeteleri

Resmi Gazete, 11.06.1963, 11425.

Resmi Gazete, 17.05.1969, 13201.

Irak Cumhuriyeti Resmi Gazeteleri

Irak Resmi Gazetesi(El-Vaka-i El-Irakiyye), C. 2, 28.07.1958.

Irak Resmi Gazetesi(El-Vaka-i El-Irakiyye), C. 797, 25.04.1963.

Irak Resmi Gazetesi(El-Vaka-i El-Irakiyye), C. 949, 10.05.1964.

Irak Resmi Gazetesi(El-Vaka-i El-Irakiyye), C. 1625, 21.09.1968.

Irak Resmi Gazetesi(El-Vaka-i El-Irakiyye), C. 1900, 17.07.1970.

Irak Resmi Gazetesi(El-Vaka-i El-Irakiyye), C. 4014, 28.12.2005.

Irak Resmi Gazetesi(El-Vaka-i El- Irakiyye), Sayı: 4, Yıl: 2012.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

İsim, Soyisim : Ahmet Kuder ABBAS

Uyruğu : Irak Cumhuriyeti

Doğum Tarihi : 01/07/1969

Medeni Hali : Evli

Telefon Numarası : 0534 641 0744

E-posta : aa6597527@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	El-Mustansırıyye Üniversitesi, Hukuk Fakültesi	2008
Lisans	Bağdat Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi	1998
Lise	El-Cezire Lisesi	1988

İŞ DENEYİMİ

Yıl	İş Deneyimi	Pozisyon
2008- 2010	Adalet Bakanlığı	Özel Kalem Müdürü
2010- Halen	Adalet Bakanlığı	Noter İşleri Müdürü

YABANCI DİL

Orta Seviyede Türkçe

Orta Seviyede İngilizce